

NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

U L U S L A R A R A S I
TÜRK DÜNYASI

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF TURKISH WORLD STUDIES

ISSN: 2651-5180

YIL / YEAR: 2024

CİLT / VOLUME: 7

SAYI / NUMBER: 1

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİDİR

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
International Journal of Turkish World Studies

Kısa Adı: TÜDAD

e-ISSN: 2651-5180

Yıl: **2024** Cilt-Sayı: **7(1)**

Sahibi

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Türk Dünyası Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Adına

Rektör

Prof. Dr. Hasan USLU

EDİTÖR KURULU

Baş Editör

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Türkiye

Prof. Dr. Fatih YÜCEL
Doç. Dr. Bayram POLAT
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN
Dr. Öğr. Üyesi Adem YELOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN
Dr. Öğr. Üyesi Perizat YERTAYEVA

Azerbaycan

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA

Özbekistan

Prof. Dr. Xojamurod JABBOROV

Yabancı Dil Editörleri

Dr. Gülşat ŞAYKENOVA
Dr. Umsunay ZHUMASHEVA
Dr. Dilrabo ABDAZIMOVA
Malika MUSSUROVA

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Mesut SÖNMEZ
Arş. Gör. Kevser AKMAN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Gülmira ABDRASİLOVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi – Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA

(Bakü Avrasya Üniversitesi – Bakü / AZERBAYCAN)

Prof. Dr. Jarkınbike SÜLEYMANOVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi – Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. Muhabbet KURBANOVA

(Özbekistan Millî Üniversitesi – Taşkent / ÖZBEKİSTAN)

Prof. Dr. Nevzat TOPAL

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Abdumurod TİLAVOV

(Ali Şir Nevai Üniversitesi – Taşkent / ÖZBEKİSTAN)

Doç. Dr. Elmira MEMMEDOVA –KEKEÇ

(Bakü Avrasya Üniversitesi – Bakü / AZERBAYCAN)

Doç. Dr. Mutellim REHİMOV

(Bakü Avrasya Üniversitesi – Bakü / AZERBAYCAN)

Doç. Dr. Sayavuş QASIMOV

(Bakü Avrasya Üniversitesi – Bakü / AZERBAYCAN)

Dr. Öğr. Üyesi Meder SALİEV

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Perizat YERTAYEVA

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Dr. Mzisa BUSKİVADZE

(Tiflis Devlet Üniversitesi – Tiflis / GÜRCİSTAN)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Adem ÖGER

(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi – Nevşehir / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Ahmet BURAN

(Fırat Üniversitesi – Elazığ / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Alimcan İNAYET

(Ege Üniversitesi – İzmir / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Bekir ÇINAR

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Bibigül İLİYASOVNA İMANBEKOVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi – Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. Bülent KARA

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Dostnazar HİMMATALİEV

(Çirçik Devlet Pedagoji Üniversitesi – Taşkent / ÖZBEKİSTAN)

Prof. Dr. Elman NESİROV

(Devlet İdarecilik Akademisi – Bakü / AZERBAYCAN)

Prof. Dr. Enver KAPAĞAN

(Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi – Bolu / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Ercan ALKAYA

(Fırat Üniversitesi – Elazığ / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Erkin EMET

(Ankara Üniversitesi – Ankara / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Faruk ÇOLAK

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Fatma AÇIK

(Gazi Üniversitesi - Ankara / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Gülmira ABDRASİLOVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi – Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA

(Bakü Avrasya Üniversitesi – Bakü / AZERBAYCAN)

Prof. Dr. İrfan MORİNA

(Priştine Üniversitesi – Priştine / KOSOVA)

Prof. Dr. Hatice İÇEL

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. İbrahim MARAŞ

(Ankara Üniversitesi – Ankara / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Jabbor USAROV

(Çirçik Devlet Pedagoji Üniversitesi – Taşkent / ÖZBEKİSTAN)

Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN

(Erciyes Üniversitesi – Kayseri / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Mayıl ASGEROV

(Bakü Avrasya Üniversitesi – Bakü / AZERBAYCAN)

Prof. Dr. Mehmet EKİZ

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Möldir ORAZALİYEVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi – Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Mereke ATABAYEVA

(Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi - Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. Mustafa TALAS

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Nergis BİRAY

(Pamukkale Üniversitesi – Denizli / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Nizami MAMMADOV

(AMEA Folklor Enstitüsü – Bakü / AZERBAYCAN)

Prof. Dr. Svetlana SMAGULOVA

(El Farabi Kazak Milli Üniversitesi - Almatı / KAZAKİSTAN)

Prof. Dr. Talip YILDIRIM

(Uşak Üniversitesi – Uşak / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK

(Akdeniz Üniversitesi – Antalya / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Ziya AVŞAR

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Bayram POLAT

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Lokman ZOR

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Mustafa KUNDAKÇI

(Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi – Bolu / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Radik GALİULLİN

(Yar allı Devlet Pedagoji Üniversitesi – Yarallı / TATARİSTAN/RUSYA)

Doç. Dr. Ramis KARABULUT

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Niğde / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Reyila KAŞGARLI

(İstanbul Üniversitesi – İstanbul / TÜRKİYE)

Doç. Dr. Umid HODJAMKULOV

(Çirçik Devlet Pedagoji Üniversitesi – Taşkent / ÖZBEKİSTAN)

Doç.Dr. Taalaybek ABDİYEV

(Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi – Bişkek / KIRGIZİSTAN)

Dr. Öğr. Üyesi Nurdin USEEV

(Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi – Bişkek / KIRGIZİSTAN)

Dr. Öğr. Üyesi Zeki GÜREL

(Gazi Üniversitesi – Ankara / TÜRKİYE)

Dr. Kaliya KULALİYEVA

(Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi – Bişkek / KIRGIZİSTAN)

Dr. Natela MİRİANASHVİLİ

(GÜRCİSTAN)

Yayımcı

Türk Dünyası Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (TUDAM)

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi 3. Kat 51240 Merkez Yerleşke/NİĞDE

utudad@gmail.com

DİZİNLER

INDEX COPERNICUS

ASOS İndeks

İSAM

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAşTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Memleket Edebiyatı Açısından Ülkü Dergisinde Şiir

Poetry in Ülkü Magazine from Terms of Country Literature

Ramis KARABULUT

Hanife ŞAHİN

1-18

Millî Varlığın Temsil Biçimi ve İletişimin Bir Tezahürü Olarak “100. Yıl Cumhuriyet Marşları”nda Söz Edimleri

Republic Anthems in the 100th Anniversary as a form of Representation of the National Asset and Manifestation of Communication

Şadiye KOTANLI KIZILOĞLU

19-36

Masumiyet Sembolünden Küçük Canavarlara Dönüşüm, 1950-1980 Arası Türk Romanında Çocuk ve Kötülük

Transformation from Symbols of Innocence to Little Monsters: Children and Evil in Turkish Novel Between 1950-1980

Özlem BAŞBOĞA

37-46

Marksist Düşüncede “Kadın” İmgesi: Aydınlık Dergisi Örneği (1921-1925)

The image of “Woman” in Marxist Thought: the Example of the Journal of Aydınlık (1921-1925)

Fatma Nesibe ÇOLAK

47-66

Ramis, K., Hanife, Ş. (2024). Memleket edebiyatı açısından *Ülkü* dergisinde şiir. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s. 1-18.

MEMLEKET EDEBİYATI AÇISINDAN *ÜLKÜ* DERGİSİNDE ŞİİR*

Ramis KARABULUT**

Hanife ŞAHİN***

Öz: Süreli yayınlar, yayımlandıkları dönemde siyasi, sosyal, ekonomik, edebî ve kültürel açıdan önemli bir yere sahiptirler. *Ülkü* dergisi de Türk basın hayatında gerek sosyal gerekse edebî açıdan dönemini yansıtır. Halkevleri genel merkezinin (Ankara Halkevi) yayın organı olarak 1933–1950 yılları arasında yayın hayatını sürdüren yarı resmî bir dergidir. Halkevleri'nin açılma amaçlarından olan halkı eğitmek, millî kültür bilincini oluşturmak ve muasır medeniyet seviyesine ulaşma çabalarına katkıda bulunmak derginin yayın amaçlarındandır. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu amaçlara uygun bir dergi çıkarılmasını istediği ve derginin adının belirlenmesinde de etkili olduğu bilinmektedir. Dergi, döneminin kültür ve sanat anlayışını belirlemesi ve yansıtması bakımından önemlidir. Çünkü yarı resmî bir dergi olarak Tek Parti Dönemi'nin fikir ve sanat hayatına yön veren bir yayın organı işlevi görür. *Ülkü* ve Halkevleri'nin taşra dergileri dönemin “Memleket Edebiyatı” anlayışının birer aynası durumundadırlar. Bu anlayışın ortaya çıkma nedenlerini ve edebiyattaki yansımalarını dergideki isimler ve yayımlanan yazıları üzerinden yorumlamak mümkündür. Bu bağlamda *Ülkü* dergisindeki şiirler biçim, ahenk ve şiir türleri açısından incelenmiş olup büyük çoğunluğunun “Memleket Edebiyatı” anlayışına uygun olduğu görülmüştür. Fakat dergide bu anlayış ile tam örtüşmeyen metinlerin varlığı da inkâr edilemez. Kısaca bu çalışmada dergideki şiirlerin sanat anlayışı açısından bir tasnifi yapılmış ve on yedi yıllık yayın hayatı boyunca nasıl bir şiir manzarası oluşturduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Memleket edebiyatı, süreli yayınlar, tek parti dönemi, Türk şiiri, *Ülkü*.

POETRY IN *ÜLKÜ* MAGAZINE FROM TERMS OF COUNTRY LITERATURE

Abstract: Periodicals have an important place in political, social, economic, literary and cultural terms in the period in which they are published. *Ülkü* magazine also reflects its period in Turkish press life, both socially and literary. It is a semi-official magazine that continued its publication life between 1933 and 1950 as the publishing organ of the Halkevleri headquarters (Ankara Community Center). The publication aims of the magazine include educating the public, creating national cultural awareness and contributing to efforts to reach the level of contemporary civilization, which are among the purposes of opening Community Centers. It is known that Mustafa Kemal Atatürk wanted a magazine suitable for these purposes to be published and that he was influential in determining the name of the magazine. The magazine is important in terms of determining and reflecting the understanding of culture and art of its period. Because, as a semi-official magazine, it functions as a publication that directs the intellectual and artistic life of the Single Party Period. The provincial magazines of *Ülkü* and Halkevleri are a mirror of the “Homeland Literature” understanding of the period. It is possible to interpret the reasons for the emergence of this understanding and its reflections in literature through the names in the magazine

* Bu yazı “*Ülkü* Dergisindeki Şairler ve Şiirleri” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, rkarabulut@ohu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9164-3308

*** Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, s_hanife@outlook.com

ORCID ID: 0000-0002-2624-2310

and the articles published. In this context, the poems in *Ülkü* magazine were examined in terms of form, harmony and poetry types, and it was seen that the majority of the published poems were in accordance with the understanding of “Homeland Literature”. However, the existence of texts that do not fully coincide with this understanding cannot be denied. Briefly, in this study, the poems in the magazine were classified in terms of artistic understanding and an attempt was made to determine what kind of poetry landscape was formed throughout its seventeen-year publication life.

Keywords: *Homeland literature, periodicals, single party period, Turkish poetry, Ülkü.*

Sürelî yayınların birçoğunun yayımlandıkları dönemlerde önemli bir yere sahip olduklarını söylemek mümkündür. Yapılan çalışmalarla sadece yayımlandıkları dönemde değil günümüzde de önemli yerleri olduğu söylenebilir. Çünkü yayımlandıkları döneme ışık tutabilmek, dönemin sosyal, siyasi ve edebî hayatı hakkında bilgi sahibi olabilmek için tarihî birer belge niteliğindedirler. Bu bakımdan Ankara Halkevi'nin resmî yayın organı olarak *Ülkü* dergisi de hem Atatürk Dönemi (1923–1938) hem de İsmet İnönü Dönemi'nin (1938–1950) kültür ve sanat hayatını yansıtmaya bakımından önemlidir.

Devlet tarafından en üst düzeyde teşvik edilen ve desteklenen *Ülkü* dergisinde yayımlanan şiirlerin sanat ve edebiyat anlayışı açısından yansıttığı manzarayı tespit bu çalışmanın ana konusudur. Dönemin kültür ve sanat anlayışı hakkında bilgi sahibi olmadan *Ülkü*'deki şiirlerin hangi anlayışa bağlı olduğunu söylemek pek mümkün olmaz. Bu nedenle derginin yayımlandığı dönemi (1933–1950) siyasi değişim sürecine göre ikiye ayırmak mümkündür.

1. Atatürk Dönemi yayın periyodu (1933–1938),
2. İsmet İnönü Dönemi yayın periyodu (1939–1950)

Bu şekilde 1933–1950 yılları arasında yayımlanan ve Ankara Halkevi'nin resmî yayın organı olan *Ülkü* dergisi üzerinden dönemin fikir ve sanat hayatının arz ettiği manzara görülebilir.

1. Atatürk ve İsmet İnönü Dönemi'nde Kültür ve Sanat

Atatürk Dönemi (1923–1938), nice badireler ve nice mücadelelerin sonunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu bir dönemi ifade eder. Böyle bir dönemde edebiyatçıların sadece kendi ferdî dünyalarını anlatmaları beklenemez. Emperyalizme karşı kazanılan zaferin sonunda aydınlarda oluşan ulusal gurur ve bilinçle birlikte toplumsal sorumluluk duygusu sanatçıların neredeyse tamamında kendini gösterir. Bu toplumsal sorumluluk duygusu aydınların ilgisini halka ve Anadolu'ya yöneltmelerini sağlar.

Bu dönemde yayımlanan yazıları, Atatürk'ün kültür ve sanat alanında yaptığı atılımlar, halkın kendi benliğinin farkına varması ve millî bilinci uyandırarak tekrar aynı acıları yaşamaktan korunma çabası olarak yorumlamak mümkündür. Dönemin yazarları da daha çok bu noktalara ağırlık verir. Halkı aydınlatmak, cehaleti yenmek, Anadolu halkını geri kalmışlıktan kurtarmak, yoksulluğu yenmek, medenî bir Türk toplumu yaratmak temel amaç hâline gelir.

Mehmet Kaplan, Atatürk Dönemi'ndeki şiir anlayışları ve gruplaşmaları memleketçi şiir, mistik şiir, sembolizm etkisindeki şiir, Yedi Meşaleciler, mitolojik şiir, hamasi şiir (destan ve tarih) şeklinde sınıflandırır.¹ Kaplan, Atatürk Dönemi için “millî şuur ve millî kültürün teşekkülü bakımından eski Türk tarihine büyük önem” verildiğinden, eserlerin çoğunun “destanî ruh”, Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanını ele aldığından bahseder (Kaplan vd. 1982, 2/ s. XXXII–XXXIV). Memleketçilik için de şu tespiti yapar:

“Barış devrinden sonra dikkatlerin ve çalışmaların asırlar boyunca ihmal edilen Anadolu'ya çevrilmesi edebiyatta da derin akisler bırakır. Cumhuriyetin ilk yıllarında daha

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Kaplan vd. 1982, 2/s. XXXIII–XXXIV.

önceki devirlerin İslâmiyetçilik, Turancılık ve Batı taklitçiliğine karşı, Anadolu'yu ve Anadolu insanını konu alan eserler yazılır.” (Kaplan vd. 1982, 2/s. XXXIII).

Destan ve tarih alanında ise Millî Mücadele'yi, eski Türk tarihini, eski Türk destanlarını ve kahramanlarını konu alan birçok eser yazılır. Yani bu dönemde millî kültüre ve millî değerlere doğru bir yönelişin olduğu açıkça görülür. Bu yönelişin temelinde Ziya Gökalp'ın “halka doğru” fikri yer alır. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* isimli eserinde aydın kesimin halka doğru gitmesi gerektiğinden bahseder. Halka doğru gitmesi gerekenler “güzideler”dir ve halktan ayrı bir eğitim gördükleri için halka medeniyet götürmeli, halkta bulunan kültürü (harsı) alarak eserlerinde işlemelidirler (Ziya Gökalp, 2017, s. 62–63). Yani aydınının görevi, halka bilmediklerini öğretmek ve onların bildiklerinden faydalanmaktır. Gökalp'a göre ancak bu şekilde millî bir edebiyat vücuda getirilebilir.

Mustafa Kemal Atatürk, “fikirlerinin babası” olarak Ziya Gökalp'ı görür ve onun “halka doğru” fikrini benimser. Bu yüzden 1923–1938 yılları arasında halkta el değmemiş olarak bulunan kültür değeri adına ne varsa ona yönelinmesini ister. Bu dönemde yazarların çoğu “Batılı milletlerin romantizm yoluyla millî kimliklerini inşa etmesi gibi Anadolu coğrafyasını millî romantik bir duyuşla eserlerine taşıyarak millî kimliğin yeniden altını çizmişlerdir” (Bulut, 2021, s. 54).

Ayrıca 1937 yılına gelindiğinde dönemin İçişleri Bakanı ve parti genel sekreteri M. Şükrü Kaya yazarlara ve kitapçılara bir genelge göndererek yayımlanan eserlerin eskinin tekrarı olduğunu ve yaratmak istedikleri yeni insan idealine uygun eserler vücuda getirilmesini ister (Okay, 2016, s. 204). Bu açıklama dönemin sanat ve edebiyat anlayışının hangi eksende olduğunun daha rahat anlaşılmasını sağlar.

Atatürk Dönemi için millî ve yerli bir farkındalıkla hareket edildiği söylenebilir. Şair ve yazarlar, “Anadolu bin başlı bir muamma gibi gözümüzün önünde duruyor. Bunu çözmeye çalışmak lazımdır.” (Tanpınar, 2018, s. 96) düşüncesiyle Anadolu coğrafyasına ve Anadolu insanına yönelir. Bu yöneliş “Memleket Edebiyatı” olarak bilinen edebî anlayışın oluşmasını sağlar.

İsmet İnönü Dönemi (1939–1950) ise, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı çalkantılı bir dönemdir. Sanat ve edebiyatın da bu çalkantıdan etkilenmemesi mümkün değildir. Bilhassa edebiyatın dönemin hümanist anlayışı içerisinde şekillendiği görülür. Bu dönemin öne çıkan başlıca unsuru çeviri hareketleridir. Özellikle 1940–1946 yılları arasında yaklaşık 900 eserin çevirisi yapılır. Bu dönem yapılan çevirilerin neticesinde yerli eserlerin küçümsendiği hatta okurların ayıplandığı bile söylenir (Bolat – Gök, 2021, s. 357).

Bu dönemde öne çıkan bir diğer gelişme de “Garip” akımıdır. Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat Horozcu bu akımın öncüleridir. “Garip” akımı, toplumsal bunalımın arttığı II. Dünya Savaşı şartları içinde ortaya çıkar. Bu anlayışa mensup şairler, şiirde vezin, kafiyeye ve mısraçı anlayışa karşı çıkarak bir yandan geniş halk kitlesi için şiir yazarken diğer yandan Batı edebiyatı akımlarının da etkisinde kalırlar. Hatta şiir, ideolojik bir söylem yerine daha çok küçük insanı konu edinir. Bu yüzden anlam oldukça açık ve şiir soyut imgeler olmadan yalın denilebilecek düzeydedir. Ayrıca 1940–1960 yılları arasında Marksist ideolojiyi benimseyen ve Nazım Hikmet Ran çizgisini devam ettiren sanatçıların varlığı da unutulmamalıdır.²

2. Memleket Edebiyatı

Anadolu'ya yönelik edebiyatın ilk örnekleri I. Meşrutiyet Dönemi (1876–1908)'ne kadar gider. Türk edebiyatında Anadolu konulu şiir, hikâye ve romanların ilk örnekleri bu dönemde görülür. Muallim Naci'nin *Köylü Kızların Şarkısı* (1885) tarzında şiirler, Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* (1885), Nabizade Nazım'ın *Karabibik* (1890) ve Ebubekir

² Ayrıntılı bilgi için bk. Enginün, 2015, s. 87–122.

Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* (1910) adlı romanları Anadolu'ya yönelişin ilk örnekleri olarak ele alınabilir.

II. Meşrutiyet'ten sonra ardı ardına yaşanan büyük savaşlar Türk toplumunun bütün kesimlerini etkiler ancak yüzyıllardır ihmal edilmiş olan Anadolu coğrafyasını daha derinden sarsar. İhmal edilmiş olan bu Anadolu coğrafyası Kurtuluş Savaşı'nın zeminini oluşturur. Cumhuriyet'in ilanından sonra Anadolu'yu esas alan "Memleket Edebiyatı" anlayışının ortaya çıkması yaşanan siyasî ve sosyal şartların bir sonucudur. Bu anlayışın I. Dünya Savaşı ve ardından Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla kurulan yeni devletin etkisiyle oluştuğunu söylemek mümkündür. Çünkü yaşanan bu kötü olaylar sonucunda aydınlar yönlerini Anadolu'ya çevirirler.

"Memleket Edebiyatı" II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908–1923) başlayan "Millî Edebiyat" hareketinin bir uzantısıdır. Bu edebiyatın ilkeleri ve fikirlerinin bir ürünü olarak yeni bir devlet ve toplum düzenine geçildiği görülür. Türkçü ve milliyetçi fikirler temelinde kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde millî bir devlet olarak zaferle çıkılan bir savaştan sonra kültür ve sanat alanında da millî bir politika izlenilmesi gayet tabiidir. "Memleket Edebiyatı" da bu şartlardan doğar.

Memleketçi şiir için daha çok sade Türkçenin, halk şiiri nazım şekillerinin ve hece ölçüsünün ağırlıkta olduğu, Anadolu insanını konu aldığı söylenebilir. Bu anlayışa sahip aydınlar için Anadolu'ya giderek halkla iç içe yaşadıkları, onları en ince ayrıntılarına varıncaya kadar gözlemedikleri ve bu gözlemlerini "...sade, hatta konuşma diline yaklaşan hece vezni ve folkloru şiirine merkez edinen tasvirici bir tavır takınarak" (Korkmaz, 2020, s. 260) eserlerine yansıttıkları söylenebilir.

Şerif Aktaş ise bu edebiyatın "memleketçi edebiyat", "memlekette bahseden edebiyat", şeklinde yenileşme ve modernleşmenin doğal sonucu olarak ortaya çıktığını ifade eder (Aktaş, 2015, s. 278). Memleketçi edebiyatın kendi içinde farklı anlayışları barındırdığı söylenebilir. Bunlar memleket coğrafyasının tasvirinden millî hislerin ve kahramanlık duygularının heyecanlı ifadesine, Anadolu folklorunun ön plana çıkarılmasından sosyal problemler için çözümler sunan Marksist ideolojiye, Anadolu mistisizminin ilham alınmasından mitolojik iklim derinliklerine inme gayretine kadar uzanan çok geniş bir yelpaze oluşturur (Çetişli, 2015, 2/s. 240). Bu dönem "Şairlerin çoğu Anadolu halk şairlerinin yolundan giderek yeni bir şiir yaratmaya çalışırlar." (Enginün, 2015, s. 41). Böylece zaferle çıkılan savaştan sonra millî tarih bilinci memleketin insan ve coğrafi manzaralarıyla birleştirilerek eserlere konu olur.

Mehmet Kaplan, "Memleket Edebiyatı"nın ilk devresinde Faruk Nafiz Çamlıbel'in yer aldığını ve *Han Duvarları*'nın bu anlayışla yazılan şiirlere örnek olarak gösterilebileceğini söyler. Çamlıbel'in bu şiirdeki başarısının "İstanbul şairin Anadolu coğrafyası ve insanı ile ilk defa karşılaşmasından doğan gerçek yaşantıdan" (Kaplan, 2016, 2/s. 288) geldiğini ifade eder. Çamlıbel, (7 + 7) 14'lü hece ölçüsüyle ve altı dörtlükten oluşan Sanat şiirinde "Memleket Edebiyatı"nın poetikasını ortaya koyar. Özellikle son bent sanat anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir:

Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Çamlıbel, 1926, s. 88.)

mısralarında geçen biz ve sen öznelerinin iki farklı sanat anlayışının temsilcileri olduğu açıktır. Bizden kasıt memleket edebiyatı mensuplarıdır. Sen zamirinin temsil ettiği zümre ise Batı sanat ve edebiyatı taraftarlarıdır. Yani iki farklı sanat anlayışına mensup kişilerin kıyası yapılır. Böylece Anadolu'nun millî sanat üretmede önemli bir yere sahip olduğu, bu el değmemiş coğrafyanın ve insanının işlenmesiyle değerli eserler verilebileceği ifade edilir.

“Memleket Edebiyatı” anlayışının temsilcileri arasında Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy, Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Ömer Bedrettin Uşaklı, Zeki Ömer Defne, Kemalettin Kâmi Kamu, Şükufe Nihal Başar, Halide Nusret Zorlutuna, Ahmet Kutsi Tecer, Behçet Kemal Çağlar vb. daha birçok isim yer alır.

3. Memleket Edebiyatı'nın Odağında Bir Dergi: Ülkü

Yapılan inkılapları halka aşılama için 19 Şubat 1932'de açılan Halkevleri 11 Ağustos 1950 tarihine gelindiğinde yani Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra kapatılır.³ Halkevleri'nin açılma amaçlarının halkı eğitmek, yapılan inkılâpları halka açıklamak, halk ve aydınlar arasındaki kopukluğu gidermek vb. olduğu söylenebilir. *Ülkü* dışında taşrada birçok Halkevi dergisi çıkarılır.⁴ Ankara Halkevi'ndeki açılış töreninde Recep Peker Halkevleri'nin kurulma amacını şu şekilde açıklar:

“Cumhuriyet Halk Fırkasının Halkevleriyle takip ettiği gaye; milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilâtlandırmaktır” (Peker, 1933, s. 7). Bu sözlerden dönemin tek partisi Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF / CHP)'nin bir yan kuruluşu olarak Halkevleri'nin millî birliği güçlendirme ve halkı medenî bilgilerle eğitime amacını güttüğü anlaşılır. Ayrıca Halkevleri'nin Türk eğitim ve kültür inkılâbının alt yapısının oluşturulmasında büyük bir rolü olduğunu söylemek mümkündür (Şahin, 2022, s. 3).

Peker, konuşmanın ilerleyen kısmında muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için halkın eğitilmesi gerektiğinden bahseder. Bunun sadece mektep binalarında verilen eğitimle olmayacağı, ancak topyekûn bir eğitim hamlesiyle olabileceğini ifade eder. Bunu başarabilmek için de 1933 yılında Halkevleri'nin faaliyetlerini halka duyurmak amacıyla bir Halkevi dergisi çıkarmanın faydalı olacağı düşünülür. *Ülkü* dergisi bu amaçla yayın hayatına başlar. *Ülkü* dergisi,⁵ Şubat 1933 ile Ağustos 1950 tarihleri arasında üç seri olarak toplamda on yedi yıl, 32 cilt, 272 sayı yayımlanır.

Dergi'nin yayın hayatı Atatürk Dönemi'nin son beş yılını, İsmet İnönü Dönemi'nin tamamını kapsar. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra (14 Mayıs 1950), üçüncü seri 44. sayısında (Ağustos 1950) gelecek sayılarda yayımlanacak bazı yazıların isimleri verilmesine rağmen yayın hayatı sonlandırılır. Çünkü 11 Ağustos 1950'de Halkevleri kapatıldığı için derginin yayımlanmasına da gerek kalmaz.

Recep Peker, “Büyük Millî Reis'in mecmuaya yakıştırdığı ve verdiği Ülkü adı ile neşir maksadı arasındaki sıkı münasebeti de gösterir.” (Peker, 1933, s. 1) diyerek dergiye *Ülkü* adının Mustafa Kemal tarafından verildiğini ve yayın politikasının ismine uygun planlandığını ifade eder:

“‘ÜLKÜ’ bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak için... ‘ÜLKÜ’ millî dile, millî tarihe, millî sanatlara ve kültüre hizmet için... ‘ÜLKÜ’ bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan Halkevlerinin ruhundaki harareti yazı vasıtalarıyla yaymak için çıkıyor...” (Peker, 1933, s. 1).

Derginin ilk serisinde yayın politikası ve ne tür yazılara yer verileceği de şöyle ifade edilir:

“Hususiyle millet ve vatan sevgisini, inkılâpçılık heyecanını kuvvetlendirecek eserler; Türk tarihinin büyük anlarını yaşatan, millî mücadelenin kahramanlıklarını anlatan, memleketin büyük şehirlerini, kasabalarını, köylerini, tabii güzelliklerini tasvir ederek ayrı ayrı her köşesini tanıtan ve sevdiren, taassubun, batıl itikatların, fena göreneklerin çirkinliklerini ve gülünçlüğünü ortaya koyan, ahlâk yüksekliğini her sahada güzel örneklerle

³ Halkevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özdemir – Aktaş, 2011, s. 235–262; Şahin, 2022, s. 2–4.

⁴ Dergi yayımlayan Halkevleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Şahin, 2022, s. 4; Şakiroğlu, 1996, s. 131–142; *Ülkü Halkevleri Dergisi*, C. 7, S. 37, 44, 45.

⁵ Ülkü dergisinin serilerine ait detaylı bilgi için bk. Şahin, 202, s. 5–13.

gösteren, halkçılık sevgisi aşıl原因 ve ruhları o büyük yola yönelten yazılar... Halk edebiyatının güzel örnekleri; tanınmış halk şairlerine dair tetkikler. Dili sadeleştirme, özleştirme yolunda denemeler, düşünceler, teklifler...” (*Yazı Bölümleri*, 1933, s. 90–93).

Yukarıda bahsedilen Peker’in tanıtım yazısından ve *Yazı Bölümleri* başlıklı metinden derginin yayın politikasının bir gereği olarak planlı ve programlı bir hareketin ürünü olduğu açıktır. Bu metinler aynı zamanda Atatürk Dönemi kültür ve sanat anlayışı olan “halka doğru” fikri ve “Memleket Edebiyatı” anlayışına bağlı kalındığını gösterir.

İkinci seride derginin yönetimine Ahmet Kutsi Tecer geçer (1941) ve bu serinin yayın politikasını şöyle ifade eder:

“Millî sanat davası, edebiyat da dahil olduğu halde, millî düşünüş çerçevesi içinde ele alınmak lâzımdır. Bunun yolu, usulü ise millî hayatı her işin ve her düşüncenin çıkışı, kaynağı yapmaktır. (...) İşte biz bu işçiliğin adına millî düşünüş diyoruz. (...) Millî kültür dediğimiz de budur.” (Ülkü, 1941, s. 1).

Üçüncü seride ise derginin yönetimine Tahsin Banguoğlu geçer (1947) ve serinin tanıtım yazısında yayın politikası hakkında şunları söyler:

“Bu on dört yıl içinde Ülkü Türk devriminin değerlerini belirtmek, yaymak ve sindirmek, millî hayatı geliştirmek ve millî kültürümüzün açılma ve serpilmesine yol açmak yolunda aralıksız çalıştı.” (Banguoğlu, 1947, s. 48).

Serilerin yayın politikalarına bakıldığında derginin yayımlanmaya başladığı ilk andan itibaren son sayısına kadar aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir.

4. Ülkü Dergisinin Şair ve Şiirlerinin Genel Görünümü

4.1. İçerik

Ülkü’de yayımlanan edebî metinler arasında şiir geniş bir yer tutar. Bu durum Recep Peker’in “toplular ve heyecanlı bir millet kütlesi yaratmak” (Peker, 1933, s. 1–2) ifadesiyle açıklanabilir. Derginin tamamında 1050 şiirin yer aldığı, bu şiirlerin 25 tanesinin ise tercüme olduğu görülür. *Ülkü*’de 300’ün üzerinde şairin şiiri yer alır.⁶ 272 sayının sadece 22 sayısında şiir bulunmaz. İlk serinin 20 sayısında, ikinci serinin 2 sayısında şiir yer almaz. Üçüncü serinin bütün sayılarında en az bir şiir yer alır. Bu durum şiire verilen önemi gösterir niteliktedir.⁷

Şiirler türleri bakımından incelendiğinde en çok lirik şiirin en az ise satirik şiirin olduğu görülür.⁸ Yapılan inceleme sonucunda bazı şairlerin birden fazla türde şiir yayımladığı tespit edilir. Ancak 5 türde de şiiri bulunan tek isim Âşık Veysel Şatıroğlu’dur.⁹ Tematik açıdan şiir türleri ve sayıları şöyle basit bir tabloyla gösterilebilir:

Lirik şiirler	Epik şiirler	Pastoral şiirler	Didaktik şiirler	Satirik şiirler
797	117	54	62	20

Derginin yayımlanmaya başladığı ilk yıllarda daha çok sosyal konulara ağırlık verildiği görülür. Dönemin şartları, edebiyat anlayışı ve derginin yayın politikası göz önüne

⁶ *Ülkü* dergisinde Garipçiler, *Maviciler*, *Hisarcılar*, öz şiir anlayışını benimseyen *Yedi Meşaleciler* ve bazı müstakil şahsiyetlerin şiirleri de yayımlanır. Garip akımından; Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat Horozcu, Melih Cevdet Anday. *Hisarcılar*’dan; İlhan Geçer, Mustafa Necati Karaer, Nüzhet Erman, Bekir Sıtkı Erdoğan, Cemal Yeşil, Coşkun Ertepinar. *Maviciler*’den; Attilâ İlhan. Öz şiir anlayışını benimseyen *Yedi Meşaleciler*’den; Yaşar Nabi Nayır, Cevdet Kudret Solok, Ziya Osman Saba. Müstakil şahsiyetlerden; Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Muhip Dıranas isimlerinin yanında gazete ve dergilerin tanıtıldığı bölümde Yahya Kemal Beyatlı’nın bir şiiri bulunur.

⁷ Şiir yayımlanmayan sayılar ve en çok şiir yayımlanan sayılar için bk. Şahin, 2022, s. 40.

⁸ Şiir türlerinde en çok şiire sahip olan şairler için bk. Şahin, 2022.

⁹ Diğer türlerde şiir yazar isimleri ve en çok şiir yazan şairler için bk. Şahin, 2022, s. 108–109.

alındığında bu tutum gayet doğaldır. Yayımlanan şiirlerin konu dağılımını Atatürk,¹⁰ Millî Mücadele, Türklük, medeniyet, Ankara başta olmak üzere vatan coğrafyası ve Anadolu insanı olarak sınıflandırmak mümkündür. 1937'den sonra aşk, şüphe, korku, yaşama sevinci gibi ferdî konuların daha çok işlendiği görülür.¹¹

Ülkü'de Batı edebiyatlarından yapılan şiir çevirileri de dikkati çeker. *Ülkü*'nün birinci serisinde sadece Rudyard Kipling'den bir şiir tercümesi yayımlanır. İkinci seride Alfred de Musset, Charles Baudelaire, Paul Valery, Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé, Victor Hugo, François Villon, Théophile Gautier, Gerard de Nerval, Archibald Macleish, Paul Claudel gibi sanatçılardan toplam 20 şiir tercümesi yayımlanır. Üçüncü seride Goethe, Hermann Hesse, Agnes Rogers Harper's ve Langston Hughes'in birer şiiri tercüme edilir. Bu durum da İnönü Dönemi'nde çeviri faaliyetlerine daha fazla önem verildiğini gösterir.

Birinci serideki eğitime verilen önem ikinci seride kendini daha çok millî kültüre yönelme olarak gösterir. Anadolu coğrafyası adeta karış karış işlenir. Hatta derginin adı da bu amaca uygun olarak değiştirilir ve *Ülkü - Millî Kültür Dergisi* şeklini alır.

Ülkü dergisinin birinci serisinde 186 şiir ve 62 şair; ikinci seride 547 şiir, 171 şair; üçüncü seride 317 şiir, 134 şair imzası yer alır. Bu da ikinci serinin en çok şiir yayımlanan seri olduğunu gösterir. Onu üçüncü seri takip eder ve en az şiir yayımlanan serinin de birinci seri olduğu söylenebilir. Bu durumun nedeni ise serilerin yayın politikaları ile ilgilidir. İlk seride daha çok eğitici ve öğretici olmaya çalışılır. Atatürk'ün ölümüne kadar 101 şiir yer alır. Bunların 35 tanesi epik ve didaktiktir. Bu da her üç şiirden birinin hamasi üsluba sahip olduğunu gösterir. Behçet Kemal (Çağlar)'in Atatürk'e ithaf ettiği *Asırlarca* adlı şiiri bu tarz şiire güzel bir örnektir.

Ufkunda doğacağım, ufkunda batacağım;
Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım.
Ben de giysem eğer bir gün deha tacını
“İstersen çiğne...” diye önüne atacağım...

Söndüğünü görsen de bin “meşale emel”in
Ebediyet yolumuz, öyle elimde elin...
Ak düşen saçlarına nur kattığın heykelin
Hamuruna harç diye kanımı katacağım!

Yansam da masalların “Aslı-Kerem”i gibi,
Bu aşk, ölmez öyle her gönül veremi gibi!
Şöhretin, Okyanuslar aşarken gemi gibi;
Ben, dalga gibi ayak ucunda yatacağım...

Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım! (Çağlar, 1933, s. 313)

1939 yılıyla birlikte lirik şiirlerin sayısında önemli bir artışın olduğu görülür. 1941 Ağustos'una kadar 72 lirik, 9 epik, 3 pastoral ve 2 didaktik şiir yer alır. İkinci ve üçüncü serilerde lirik ve pastoral şiirlerin sayısı artarken didaktik ve epik şiirlerin sayısı azalır. Buradan da 1939'dan sonra hamasi şiirlerin azaldığı yorumuna ulaşılabilir. Abdullah Ertem'in *Kelebekler* adlı şiiri pastoral bir örnek olarak dikkati çeker:

Bütün esrâr ile bekler,
Saf saf olmuş kelebekler,

¹⁰ Atatürk konulu şiirler için bk. Timur, 2005, s. 177–203. Timur, Aralık 1938'den sonra Atatürk hakkında şiir yayımlanmadığını söyler. Fakat dergide yapılan inceleme sonucunda 16 Kasım 1941'de 1, 16 Kasım 1944'te 2, 1 Ağustos 1945'te 1, 16 Kasım 1946'da 1, Aralık 1947'de 1, Haziran 1948'de 1 ve Aralık 1949'da 3 tane olmak üzere toplamda 10 şiirin daha Atatürk hakkında yazıldığı görülür.

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Çilem, 2006, s. 563–580.

Sarı güller gibi yer yer,
O bakışlar o benekler,
Yere baygın düşecekler..

Bütün esrâr ile bekler,
Saf saf olmuş kelebekler.. (Ertem, 1939, s. 428)

Ülkü'de şiir sayılarına göre en çok şiiri yayımlanan şairler şunlardır: Ceyhun Atuf Kansu 57, İbrahim Zeki Burdurlu 35, Âşık Veysel Şatıroğlu 34, Behçet Kemal Çağlar 31, Coşkun Ertepinar 28, Nüzhet Erman 28, Osman Attilâ 24, Ali İzzet Özkan 20, Turhan Oğuzkan 20, Ahmet Kutsi Tecer 18, Osman Darıcı 17, Baki Süha Ediboğlu 16, Sıtkı Akozan 15, Fethi Tevetoğlu 12 vb. tane şiiri olduğu görülür.¹² Kadın şairler arasında Engin Gönül (Emine Hazım Remzi), Fevziye Abdullah (Tansel), Jülide Gülizar Göksan, Halide Nusret Zorlutuna, Meliha İlseven, Sabahat Erdemir, Saime Ersoy, Seniha Kanbay, Şükufe Nihal Başar isimleri bulunur. Bunların dışında şiir tercüme eden Melahat Togar ve Nermin Suley (Abadan Unat) gibi çevirmen kadın adlarına da rastlanır.

Derginin ilk sayısında yeni isimlerin yazılarına yer verileceği belirtilir. Bunun için de ilerleyen zamanlarda CHP şiir yarışması yapılır. 1946 CHP şiir yarışmasında Cahit Sıtkı Tarancı Otuz Beş Yaş şiiriyle birinci, Attilâ İlhan *Cabbaroğlu Mehmed Gavur Dağından Rivayet* şiiriyle ikinci, Fazıl Hüsnü Dağlarca Çakırım Destanı şiiriyle üçüncü olur.¹³ Ayrıca dergide halk şairlerinin de tanıtıldığı görülür. İkinci seride Ahmet Kutsi Tecer derginin başına geçer ve Âşık Veysel Şatıroğlu gibi birçok halk şairinin şiirlerinin dergide yayımlanmasını sağlar. Şairlerin hem şiirleri yayımlanır hem de şiir kitapları tanıtılır.¹⁴

Dergideki şiirler incelendiğinde büyük çoğunluğunun *Edebiyat ve Dil* başlığı altında yayımlanacak yazıların içerikleri hakkında verilen bilgilere uygun şiirler olduğu görülür. Yani derginin yayım politikasında yer alan millîliğe bağlı kalındığı söylenebilir.

Genel olarak Ülkü'deki şiirlerde dikkati çeken bazı millî kültür unsurlarına şu örnekler verilebilir:

Halk inanışları, Hızır, Lokman Hekim, cennet, cehennem, peygamberlerin isimleri ve onlarla özdeşleşmiş dini simgeler yer alırken tasavvufi şiirin sadece bir iki örneği olduğu görülür. Türk İslam medeniyetine ait mimariden sanata kadar tüm alanlara şiirlerde yer verilir. Şiirlerde kültürel mirasın önemli bir bölümünü mimari eserler oluşturur.

Yunus Emre, Mevlâna, Fuzuli, Baki, Nedim, Itri, Vehbi, Şeyh Galip, Gevheri, Bayburtlu Zihni, Üdebalı, Pir Sultan, Karacaoğlan, Köroğlu, Keloğlan, Nasreddin Hoca gibi Türk İslam medeniyetinde önemli bir yere sahip olan isimlerin yanında Kerem ile Aslı, Emrah, Selvihan, Leyla, Mecnun, Âşık Garip, Kerem, Sofu, Zaloğlu Rüstem, Ferhat, Ayvaz gibi destan, mesnevi ve halk hikâyelerinin kahramanları da yer alır. Ayrıca bazı şiirlerin Âşık Veysel Şatıroğlu, Abdülhak Hamit Tarhan ve Celal Sahir Erozan gibi şairlere ithafen yazıldığı görülür.

Osmanlı padişahları, Selçuklu ve onlardan daha önce kurulan Türk devletlerinin yanında bu devletlerin en güçlü yöneticileri yer alırken yeni Türkiye'nin kurucusu olan Atatürk ve yönetime ondan sonra gelen İnönü için de şiirlerin yayımlandığı görülür. Bu tür şiirlerin genellikle hamasi şiirler olduğu söylenebilir. Bunlar dışına yazılan hamasi şiirlerin

¹² Serilerde en çok şiir yazan şairler için bk. Şahin, 2022, s. 42–43.

¹³ *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, C. 9, S. 107, 1 Mart 1946, s. 5. CHP şiir yarışmanın kazananları açıklanır. CHP sanat ve edebiyat yarışması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çıkla, 2007, s. 29–46.

¹⁴ İkinci seride Orhan Babaoğlu, *İnsan*, C.5, S.35, s.38–39; Ziya Osman Saba, *Sebil ve Güvercinler*, C.5, S. 56, s. VII; Âşık Veysel Şatıroğlu *Deyişler*, C. 6, S. 69, s. 20; bunlara ek olarak Ceyhun Atuf Kansu'nun *Bağbozumu Sofrası*, Nüzhet Erman'ın *Yeşil*, İbrahim Zeki Burdurlu'nun *Toprak İnsanları* isimli şiir kitaplarının Ülkü kitap yayımları olarak çıktığı ifade edilir C. 8, S. 96, s. iç kapak.

vatan ve bayrak sevgisi, 19 Mayıs, 29 Ekim, 30 Ağustos, 23 Nisan gibi millî günler için yazıldıkları görülür. Örnek olması açısından Münir Müeyyet Bekman'ın 30 Ağustos isimli şiirinden bir bölüm şöyledir:

Anlamı tarih kadar pek derindir bugünün
Hatırası büyüktür geçmişteki her günün,
Bugün hem bir ulusun düşman akınlarından,
Hem de düşmandan düşman kendi yakınlarından,
Kurtulup tarihine, toprağının içine,
Egemenlik aşkını aşıladığı gündür,

Türk, sevin... durma sevin... bu, kurtuluş günüdür!..
Türk doğmak büyük umuttur, Türk ölmek büyük umuttur,
Türklük acun yüzünde, yaşayan bir umuttur.
Hür doğdun, hür yaşadın, hür olmak hakkındır Türk!..
Tanrı eksik etmesin, hep sağ olsun ATATÜRK!... (Bekman, 1935, s. 64–65)

Bunların dışında Türk havacılığının ilk şehitleri Sadık ve Fethi için yazılan Denizde Kum Bizde Şehit isimli şiirde 14 -Temmuz- 1942 de Atalay denizaltısında şehit olan 38 denizcinin aziz hatıralarına ithafen yazılmasının yanında şehit edilen Kubilay Öğretmen için de şiir yayımlandığı görülür. Bu da millî ve manevî değerlere sahip çıktığını gösterir.

O dönemin en önemli olayı hiç kuşkusuz Cumhuriyet'in ilanıdır. Bunun için de Cumhuriyet'in kuruluş yıldönümleri için yazılan şiirler yer alır. Yaşanan büyük savaşlar ve devamından gelen rejim değişikliğiyle verilen bağımsızlık mücadelesinin akabinde ülkenin gelişimi için yapılan işler ve kısa sürede ulaşılan başarılarından da bahsedilir. Kurulan fabrikalarla ülkenin imar edilmesi yani Anadolu'nun nasıl gelişeceği anlatır. Artık yeni bir çağ başlar. Gelişim, “muasır medeniyetler seviyesine çıkma ülküsü” için gereklidir. Bu dönem yapılan çalışmalar da bu yöndedir. Bu tür çalışmalar Atatürk Dönemi ideolojisini ve gelişmelerini anlamaya katkı sağlar. Bu şiirlerin bazılarında kahramanlık duygusu daha ağır basarken bazılarında ise yapılan yenilikler ve gelişmeler daha didaktik bir havayla ifade edilir. Örneğin Ahmet Cemil Miroğlu'nun *Cumhuriyet On Birine Basıyor* adlı şiiri buna iyi bir örnek olabilir:

Ey Türk, kalbinde iman gibi bugünü taşı!
On birine basıyor Cumhuriyetin yaşı!
“Yirmi dokuz- Birinci teşrin” doğduğun gündür!
Efendiyiz! diyeni atıp koğduğun gündür!
Türkü bağrına basan bu yurt, bu Anatoprak,
Bundan daha çok kutlu yıllara kavuşacak!
Kaynamış bir varlığı, baştan sonuna kadar,
Bu ülkede sen, ben yok.. sade çalışan Türk var!
GAZİ Türkün bağrından doğan Ulu Kahraman,
Oydu kara günlerde bir güneş gibi yanan,
Anlaşıldı ki, millet koşunca arkasından,
Türk adı silinmez dünya haritasından!
Dehasıyla tarihi döndürdü gidişinden,
Yurda bağışladığı o yüzlerce işinden
“CUMHURİYET” bize en büyük hediyesidir,
Bu sözde duyduğumuz: onun kendi sesidir!
Sen, ey cumhuriyete kavuşan Anavatan!
Senin için yanıyor damarımdaki kan!
Sana uzanan eli koparıp atacağız!
Uğruna ölsek bile seni yaşatacağız!... (Miroğlu, 1933, s. 163)

Bu süreçte Ankara, yeni hükümet merkezi olmasıyla önemli bir konuma yükselir. Bu nedenle Ankara adeta yeni rejimin, ülkenin, yönetimin adı ve simgesi olur. Bu durum şiirlerde açıkça görülür.

Anadolu coğrafyası da bütün unsurlarıyla şiirlere konu olur: Çobanlar, dağlar, ovalar, yaylalar, bozkırlar, nehirler, ağaçlar, kuşlar vb. Bunlardan turna imgesinin daha çok kullanıldığı görülür. Ayrıca halk şiirindeki gibi telli turna imgesi de sıkça yer alır. Bunların dışında köy, kasaba ve şehirler için yazılan şiirlerin sayıları da oldukça fazladır. Bu tür şiirlerde köy, kasaba ve şehirlerin güzellikleri ve orada yaşayan insanların durumları anlatılır. Yani Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanının yaşayışının aktarıldığını söylemek mümkündür. Örneğin yaylalar konusunu işleyen Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun *Yaylalar* adlı şiiri Anadolu konulu şiirlere iyi bir örnek olabilir:

Çobanlar dolaşır eteklerinde,
Bir başka koku var çiçeklerinde,
Yiğitlik okunur dileklerinde,

Gönlümü kendine çeken yaylalar,
İçinde keklikler seken yaylalar.

Cenneti andırır Türk'ün yaylası,
Yaylada pınarın bir dolu tası
Yorgunluk giderir, dağıtır yası,

Yaylalar, yaylalar karlı yaylalar,
Sünbüllü, çiğdemli, yarlı yaylalar.

Yaylanın havası kalbe hız verir,
Tanyeli çamlarda süzülüp erir,
Yaylalar yolcuyu yoldan çevirir,

Yazları, kışları yamam yaylalar,
Al beni koynuna aman yaylalar.

Gün batar, ay doğar sürüler iner,
Güzellik, renk koku her yere siner,
Yaylada gözyaşı acılar diner,

Her gönle bir sevinç katan yaylalar,
Ezelden bizlere vatan yaylalar.. (Dağlıoğlu, 1939, s. 524)

Anadolu insanı ve yaşayışı konusunda çiftçilik; tarla sürme, tohum ekme, ekine yağmur bekleme, harman yapma, tütün kırma, bağ bozumu gibi önemli zamanlar ve bu zamanlarda yapılan imece gibi uygulamaların yanında kış aylarını nasıl geçirdikleri de anlatılır. Yani çiftçinin on iki ayı anlatılmış olur. Ayrıca insanların bir araya geldikleri zamanlarda türküler söyledikleri ve eğlendikleri anlatılır. Eğlence anlayışları içinse kiraz bayramı gibi şenlikler, söz, nişan, düğün, kına gecesi gibi gelenek ve görenekler işlenir. Anadolu insanının sevincinde ve kederinde her daim türkü söylediği ifade edilir. Böylece millî nazım türü olan türkü övülür. Bunların dışında tezgâh, dokuma, bohça, mekik, yazma, yörelere ait halk oyunları; çiftetelli, zeybek, efeler, bar oyunu, sinsin, horon ve özellikle de halay için şiirlerin de yazıldığı görülür. Ceyhun Atuf Kansu'nun 5 bentlik *Dağ Türküsü* adlı geniş hacimli şiiri adeta Anadolu coğrafyasının tarihî ve kültürel haritasını çizer:

I.

Bir kamyon şoförü olmalıymışım ben
Bir istasyondan bir deniz şehrine işleyen.
Büyük şehirlerin eskittiği bir kamyon
Düşmüş bu kasaba yollarına en son.
Öğretmen, öğrenci, subay ve hasta taşır
Bir dağı aşır geçer bir dağa ulaşır,
Dağ eteğinde bir garip kahvede ilk mola,
Sonra yine dağlara doğru çıkılır yola.
Düşümüz dumanda, önümüz gökle dağ katı
Başlar sonsuz otlaklarda çobanların hayatı.
Ardımda harab gönlümün şehri Erzurum,
Açın, kabaca göğsünüzü dağlar ben geliyorum.

II.

Çıktık Kop dağına yol döne döne
Ayrı düştük yüce yaylasından yol ine ine.
Ey kop da ne delice suların varmış,
Dört mevsim başın duman, doruğun karımış,
Bilmem nice ateştir ki bu erimiş.
Doruğunda dedim, eteğinde dedim kar bulamadım,
Tipi basar çanlar çalar yolun dar imiş
Gurbet elde yârim kalmış haber yollayamadım.
Ey koca dağ, sana benzer bir delice başım var,
Yaylağında aşkım eser, gençliğim var, düşüm var
Sürme şoför sürme bu dağlarda eşim var,
Bırak beni şoför şu çeşmede kalayım,
İster kaya, ister çiçek, ister hava olayım,
Cevherimde ne var ise bu gençliğe karışmalı,
Arzularım şahin olup bayır belen yarışmalı.

.....
İşte kophanlarına geldik
Bir gârip su başında dinlendik.
Kop dağlarının bağrından inen su,
Şu dağların derdini bilen su,
Aşkı vardır, derdi vardır, yâri vardır, benimkine benzer ise
Benim gibi melil mahzun gezer ise
O derdi de getir bana bırak ey su,
Çağıl çağıl geç git Bayburt ovasına bırak ey su!

III.

Sulak Bayburt, harap Bayburt, tozlu Bayburt,
Ortaçağın elinden yadigâr kalan yurt,
Gezip tozdukça hatırıma neler gelir,
Yitirdiğim yollar gelir, yitirdiğim günler gelir.
Hatırıma Bayburt'un saat kulesi gelir,
Bayburt zamanın uykusunda dinlenir.
Canım Bayburt! ne derin uykudur bu,
Çarşın uyur, evin uyur bir ortaçağ uykusu.
Hatırıma bir Türkmen güzeli gelir,
Tel takınmış saçlarına sevini sevini gelir.
Bir yıkık evden çıkar Bayburtlu Zihni gelir,

Sesi gelir odadan, ırmaktan, dağdan
Yaktın beni kadan alayım ustam, aman,
Mestyledin, şadeyledin sazın ile sözün ile
Yedi aylık kışın ile bir kısacık güzün ile
Ayrılık üstüne ne türküler yakılmış, Bayburt.
Binikiyüzdoksanüç Sefer'indenberi yıkılmış Bayburt.
Bayburt'un kalesi Bayburt taşından
Ayrı düştüm döşeğinden düşünden
Aman yârim ırağ etme düşünden
Beni gurbet elde aşksız koma,
Bitmez yola düştüm şevksiz koma.
Evleri gümüşten Gümüşhane'ye varayım
İki dağ arasında mola verip durayım,
Dağlar dağları sarmış ya ben kimi sarayım!
Elma dalına varıp elma yanaklımı sorayım,
Nazlı yârim benim ile su boylarınca gider misin,
Uygun gölge bulsam sana, benim ile yatar mısın?

IV.

Deniz var bu yolun sonunda deniz, kardeşim,
Hele bir deniz görünsün hele erişelim,
Bak seyreyle o zaman düşüncedeki şenliği,
Deniz rüzgârında bir kız göğsünün esenliği.
De ki: Deniz nasıl, rüzgâr nasıl, balık nasıl,
Deniz, dostluk sofrasında başlar asıl.
Trabzon'a var git şoför benim aşkım oradadır,
Uzanır güneş altında yemyeşil vâdilerim vardır.
Benim için, aşkım için yeşermişe benzer,
Ne vermişse benim için vermişe benzer.
Yağmurlarına derin bir sevda karışmış belli,
Belli bu şehvetten: fındık ekili, mısır ekili, tütün ekili.
Trabzon'da çarşı içinde çarşı,
Kadınım gülümsüyor çarşıya karşı
Bir tayfayı vurmuşlar sabaha karşı
Rakı yüzünden, kadın yüzünden, deniz yüzünden
Yirmisinde, kanlar akıyor yüzünden.
Bir delice poyraz eser gemi direği devrilir
Bu sevda uğruna insan yüz yerinden vurulur.
Trabzon uşağı yaman olur,
Eli kıvrak başı duman olur
Denizin kahrı var, sevdası macerası var serde,
Nice batmış mavnalar belirir seherde
Mehmed Reis'in sabah uykusunda.
Kendini gizler deniz, deniz pusuda,
Giyinmiş kuşanmış, deniz uşağını bekler,
Ne yosmadır o... en sağlam âşığını bekler.

V.

Duman sarmış başım duman olmuş,
Şu koca dağlarda aşkım dengini bulmuş.
Esip duruyor bir uzun kaval havası
İnsanın ala şahin olası dağlara çıkması

İNmeden öylece yaşayası geliyor
Kop dağındaki çobanların havası geliyor.
Aşkına doyamadım bu yüce dağların
Gümrah çimenlerine değip gelen rüzgârların
Kokusunda tattım gümrah saçlarınla seni
Şimdi hangi deniz bağlayabilir beni.
İlk aşkıma, yüce aşkıma dağlara dönmeliyim
Gece vakti çoban ateşinde, ünlemeliyim:
“Ey Kop dağı, sana geldim sensin arkadaşım,
Sana aşkıma söyledim sevdama taşıdım.
En yüce aşktan doğmuş koca dağ anla beni,
Besle beni, büyüt beni kurtla, kuşla, dumanla beni!”
Şimdilik bu aşk sana yetti ey deniz,
Dalga parçalandı, aşkın yeli dindi, gün bitti ey deniz!
Bir kamyon şoförü olmalıymışım ben
Sevda götüren, hasta götüren, mektup götüren
Nice gârip yolcum vardır, varıp taşmalıyım,
Yiğit başı duman olur, dumanlara karışmalıyım. (Kansu, 1946, s. 10)

Kansu, bu şiirinde Türkiye'nin en doğusundan en batısına, kuzeyinden güneyine kadar neredeyse tüm şehirlerinin adeta bir şiir olduğunu söyler. Anadolu coğrafyasının zorlu şartları, orada yaşayan insanların aşkları ve özlemlerini dile getirir.

Şiirlerde işlenen bütün bu konuların “Memleket Edebiyatı” anlayışının bir yansıması olduğu söylenilebilir.

4.2. Biçim

Ülkü dergisinde bulunan 1050 adet şiirin nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir: Dergide Halk şiiri şekillerinden 170 koşma, 102 destan, 59 semai, 12 mâni yer alır. Ayrıca 60 adet yeni mesnevi nazım şekli ile yazılmış şiir bulunur. Batı edebiyatlarından alınan nazım şekillerinden ise 10 sone, 8 rime-plat, 2 terzarima, 1 balad, 1 pantun yer alır. Bunların dışında serbest nazımla yazılan 208 şiir yanında dörtlüklerle kurulu değişik kafiye düzenleriyle yazılmış 306 şiir ve düzenli nazım birimleriyle yazılan 111 şiir bulunur.¹⁵ Bu şiirlerin 55 tanesi serbest ölçüyledir.

Ülkü'deki şiirlerin nazım biçimlerine göre dağılımları şöyle bir tabloyla gösterilebilir:

Halk şiiri şekilleriyle olanlar	Divan şiirinden gelen nazım şekilleriyle olanlar	Batı edebiyattan gelen nazım şekilleriyle olanlar	Eşit düzenli nazım birimlerinden oluşan şiirler	Serbest nazımla olanlar
343	60	22	417	208

Bu verilerden hareketle denilebilir ki Ülkü'de 1933–1950 döneminde daha çok halk şiirine önem verilmesine rağmen çağdaş şiir şekillerinin de azımsanmayacak kadar çok kullanıldığı görülür. Bu durumun nedeni aynı dönemde “Garip” akımı ve saf şiir arayışı içinde olan sanatçıların eserlerinin etkisiyle açıklanabilir. Çünkü bilhassa “Garip” akımına mensup şairler Türk şiirine 1940’larda yeni bir biçim ve üslup getirirler. Derginin 1941’den sonraki sayılarında Orhan Veli ve arkadaşlarının şiirlerinin de yer alması bunun kanıtıdır.¹⁶

¹⁵ Dörtlüklerle yazılan şiirler arasında çapraz kafiyeyle 130, yarı çapraz kafiyeyle 26, sarma kafiyeyle 25, karma kafiyeyle 19 tane şiir bulunmaktadır.

¹⁶ Bilgi için bk. Şahin, 2022.

4.3. Ahenk

Ülkü'de hece, aruz ve serbest ölçülü şiirlerin her üçü de görülür. Dergideki 1050 adet şiirin nazım ölçülerine göre dağılımı şöyle bir tabloyla gösterilebilir:

Hece ölçülü şiirler	Aruz ölçülü şiirler	Serbest ölçülü şiirler
772	9	269

Hece ölçülü şiirlerden 429 adedinin 11'li hece ölçüsüyle yazıldığı dikkati çekmektedir.¹⁷ Ayrıca serbest ölçüyle yazılan 269 adet şiir derginin ölçü ve biçim endişesinden uzaklaştığını gösterir. Hatta serbest ölçüyle yazılan bu şiirlerin sayısında yıldan yıla bir artış gözlenir. Bu sayısal veriler üzerinden dergideki şairlerin ölçü açısından tamamen birlikte hareket etmedikleri yorumuna da ulaşılabilir. Yani genel kanaatin aksine *Ülkü* dergisinde tek tip bir şiir anlayışının egemen olduğu söylenemez.

Sonuç

Bazı dönemlerde basın organları üzerinde kısıtlamalar olsa da yer yer devlet desteğinin olduğu da görülür. Özellikle 1932 yılında Halkevleri'nin açılmasıyla birlikte Halkevi dergileri yayımlanmaya başlar. 1933 yılında Ankara Halkevi'nin resmî yayın organı olan *Ülkü* dergisi de yayın hayatına başlar ve Ağustos 1950'ye kadar on yedi yıl yayın hayatını sürdürür.

Ülkü dergisinin yayın hayatına bakıldığında Atatürk tarafından verilen adına uygun millî bir yayın politikası izlendiği görülür. Çünkü Recep Peker'in Halkevleri açılış konuşması ile derginin yayın politikasını açıklayan serilerin ilk sayılarındaki tanıtım yazıları aynı amaç etrafında şekillenir. Bu süreçte (1933–1950) *Ülkü*'nün bilinen birçok yazar ve şairi bir araya getirmesi yanında yeni isimlerin edebiyat dünyasına katılmasında da etkili olur. Yayın dönemi olarak Atatürk Dönemi'nin son beş yılını ve İnönü Dönemi'nin tamamını kapsayan *Ülkü* birçok araştırmada da adından söz ettirir.

Atatürk Dönemi kültür ve sanatı, Ziya Gökalp'ın “halka doğru” fikrinden hareketle halkı eğitmek ve halkta bulunan kültürel Türk folklor unsurlarının derlenmesi suretiyle millî bir kültür ve sanat yaratma faaliyeti şeklinde ifade edilebilir. Bu çabaların temel amacı da kuşkusuz millî kimlik oluşturmaktır. “Memleket Edebiyatı” hareketi bu amaca ulaşma yolunda yapılan faaliyetlerin bir parçasıdır. Bundan dolayı dönemin şair ve yazarları, konularını Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanının yaşantısından alırlar. Aynı zamanda biçim, dil ve üslup konusunda da millî bir tavır takınırlar. Yani sade Türkçe, halk şiiri nazım şekilleri ve millî ölçü olarak kabul edilen hece ölçüsünü yaygın olarak kullanırlar.

Ülkü dergisi toplam üç seri halinde ve 272 sayı yayımlanır. İlk seride (186), derginin sayfa sayısı diğer serilere göre daha fazla olsa da şiir sayısı oldukça azdır. İkinci seride (547), şiir sayısı biraz daha artar ve en çok şiir yayımlanan sayı olur. Üçüncü seri (317), kısa süre yayımlanmasına rağmen (44) şiir sayısında önemli bir artış gözlenir. Dergide, şiire ayrılan kısmın sürekli artmasının nedeni yayım sorumlularının tasarrufuyla ilgili olmalıdır. *Ülkü*'de toplam 1050 şiir ve 300'ü aşkın şair yer alır. Bunlardan ancak 11 tanesi kadın şairdir.

Dergide yayımlanan şiirlerin 343 tanesinin halk şiirinden alınan nazım şekilleriyle, 60 tanesinin Divan şiirinden alınan nazım şekilleriyle, 22 tanesinin Batı edebiyatından alınan nazım şekilleriyle, 417 tanesinin eşit düzenli nazım birimleriyle, 208 tanesinin ise serbest nazım şekliyle yazıldığı görülür. Yapılan inceleme sonucunda *Ülkü*'de, divan şiirinden halk şiirine, Batı şiirinden alınan nazım şekillerinden serbest nazım şekillerine kadar farklı nazım şekillerinin kullanılmasına rağmen şiirlerin büyük çoğunluğunun halk şiirinden alınan nazım şekilleriyle kaleme alındığı görülür.

¹⁷ Kullanılan ölçülerin ayrıntılı hâli için bk. Şahin, 2022.

Sayıca azalsa da 1933–1950 arasında hâlâ aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerin bulunduğu görülür. Şiirlerin tamamına bakıldığında en çok kullanılan ölçünün hece ölçüsü (772 adet) olduğunu söylemek gerekir. Hece ölçüsü içinde ise en çok 11’li hece kalıbı (429 adet) tercih edilir. Bu da millî olana dönme çabası yani “Memleket Edebiyatı” anlayışının bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Dergideki şiirler türlerine göre incelendiğinde her türde şiirin bulunduğunu söylemek mümkündür. Şiir türlerinin nicelik bakımından sıralaması ise lirik, epik, didaktik, pastoral, satirik şiir şeklindedir. *Ülkü*’de en çok lirik en az ise satirik şiirin olduğu görülür. Bunlara ilave olarak doğrudan didaktik denebilecek şiirlerin sayısı 62’dir. Ayrıca dönemin âşıkları hem tanıtılır hem de şiirlerine yer verilir.

Şiirlerin çoğunluğu kültürel, tarihî ve pastoral öğelerin kullanıldığı sosyal içerikli şiirlerdir. Az sayıda da olsa ferdî konulu şiirler de yayımlanır. Bireysel konuların işlendiği şiirlerin çoğunda da yine Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanı işlenir. Bütün bunlar derginin yayın politikasına uygun bir kültür ve sanat anlayışı içinde hareket edildiğini gösterir.

“Memleket Edebiyatı” anlayışının aksine 1940’lı yıllarda çıkan sayılarda *Garipçiler*, *Maviciler*, *Hisarcılar* ve öz şiir taraftarı şairlerin şiirlerine de rastlanır.

Bütün bu verilerden yola çıkarak 1933–1950 döneminde yayım yapan *Ülkü* dergisinde büyük oranda “memleketçi şiir” veya “Memleket Edebiyatı” anlayışına bağlı kalındığı söylenebilir. Buna ilave olarak derginin adeta bir okul vazifesi gördüğü, dönemin kültür ve sanatına katkılarda bulunduğu görülür.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2015). *Şiir tahlili -teori ve uygulama-*. Kurgan Edebiyat.
- Banguoğlu, T. (1947). *Ülkü Halkevleri Dergisi. Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 1(1), 1-48.
- Bekman, M. M. (1935). 30 Ağustos. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 6(31), 64-65.
- Bolat, B.; Gök, H. V. (2021). Atatürk ve İnönü dönemi kültür politikalarının karşılaştırmasına yönelik bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(26), 347-371.
- Bulut, S. (2021). Milliyetçi memleket edebiyatı ve hececiler. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İlbilge Yayıncılık Eğitim.
- Çağlar, B. K. (1933). Asırlarca. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1(4), 313.
- Çamlıbel, F. N. (1926). Sanat. *Hayat*, 1(5), 88.
- Çetişli, İ. (2015). *Metin tahlillerine giriş*, C. 1, Akçağ Yayınları.
- Çıkla, S. (2007). 1940’lı yıllarda düzenlenen sanat yarışmaları ve İnönü sanat armağanları. *İlmî Araştırmalar*, (23), 29-46.
- Dağlıoğlu, H. T. (1939). Yaylalar. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 13(78), 524.
- Enginün, İ. (2015). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Ertem, A. (1939). Kelebekler. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 12(71), 428.
- Kansu, C. A. (1946). Dağ türküsü. *Ülkü Millî Kültür Dergisi*, 10(121), 10.
- Kaplan, M. vd. (1982). *Atatürk devri Türk edebiyatı*, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (2016). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar*, C. 2, Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, R.; Özcan, T. (2020). Cumhuriyet dönemi Türk şiiri. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839–2000*. Grafiker Yayınları.
- Miroğlu, A. C. (1933). Cumhuriyet on birine basıyor. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 2(9), 163.
- Okay, M. O. (2016). *Batılama devri Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Özdemir, Y.; Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932’den - 1951’e). *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, (45), 235-262.
- Peker, R. (1933). Halkevleri açılma nutku. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1(1), 6-8.
- Peker, R. (1933). *Ülkü niçin çıkıyor. Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1(1), 1-2.

- Şahin, H. (2022). *Ülkü dergisindeki şairler ve şiirleri*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Tanpınar, A. H. (2018). *Edebiyat üzerine makaleler*. Dergâh Yayınları.
- Timur, K. (2005). *Ülkü mecmuası ve şiirlerin diliyle Atatürk. Türklük Bilimi Araştırmaları*, (28), 177-203.
- Ülkü (1941). Okuyucularımıza. *Ülkü Millî Kültür Dergisi*, 1(1), 1.
- (1933). *Ülkü yazı bölümleri. Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1(1), 90-93.
- Ziya Gökalp (2017). *Türkçülüğün Esasları*. Ötüken Yayınları.

Extended Summary

Periodicals have an important place in examining the political, social, economic, literary and cultural aspects of the period in which they are published. *Ülkü* is a semi-official magazine that continued its publication life between 1933 and 1950 as the publishing organ of the Halkevleri headquarters (Ankara Community Center). It is a long-running magazine that has gained a place for itself both in social and literary terms in Turkish press life. *Ülkü* magazine was published in three series and a total of 272 issues. The publishing policy of the magazine coincides with the aims of opening Community Centers. In the introductory article of the first series and in the opening speech of the Community Centers, Recep Peker talks about the aims of educating the public, creating national cultural awareness and contributing to efforts to reach the level of contemporary civilization. It is also stated that Mustafa Kemal Atatürk wanted a magazine suitable for these purposes to be published and that he was influential in determining the name of the magazine. The magazine is important in terms of determining and reflecting the understanding of culture and art of the period. Because, as a semi-official magazine, it covers the last five years of the Atatürk Period and the entire İsmet İnönü Period. In other words, it functions as a media organ that directs the intellectual and artistic life of the Single Party Period. The Atatürk Period (1923-1938) refers to a period in which the Republic of Turkey was established after many difficulties and struggles. At the end of the victory against imperialism, a sense of social responsibility along with national pride and consciousness emerged in the majority of intellectuals. This sense of social responsibility enables intellectuals to direct their attention to the public and Anatolia. At the center of this orientation is Ziya Gökalp's idea of "towards the people". The purpose of this idea is to create a national literature. Poetry understandings and groupings of the period can be classified as patriotic poetry, mystical poetry, poetry under the influence of symbolism, Seven Torches, mythological poetry, and heroic poetry (epic and history). İsmet İnönü Period (1939-1950), II. It is a turbulent period caused by World War II. Art and literature are also affected by this turmoil and are shaped within the humanist understanding. It can be said that more importance was given to translation movements in this period. Especially between 1940 and 1946, approximately 900 works were translated. Another prominent development in this period is the "Garip" movement. Poets belonging to this understanding oppose meter, rhyme and verse understanding in poetry, and while writing poetry for a wide audience, they are also influenced by Western literary movements. In fact, the poem focuses more on little people rather than an ideological discourse. Therefore, the meaning is quite clear and the poem is at a level that can be called simple, without abstract images. There are also artists who adopt Marxist ideology and continue the line of Nazım Hikmet Ran. Between 1933 and 1950, when *Ülkü* magazine was published, the concept of "Hometown Literature" existed, although its influence decreased compared to the early days. It can be said that for this understanding, mostly plain Turkish, folk poetry verse forms and syllabic meter were dominant, and works about Anatolian geography and Anatolian people were written. It can also be said that the writers went to Anatolia, lived with the people and observed them down to the smallest detail. In addition to folklore and depictions, there are also exciting expressions of national feelings and heroic feelings, Marxist ideology that offers solutions to social problems, and an effort to delve into the depths of Anatolian mysticism and mythological climate. The provincial magazines of *Ülkü* and *Halkevleri* are a mirror of the "Homeland Literature" understanding of the period. It is possible to interpret the reasons for the emergence of this understanding and its reflections in literature through the names in the magazine and the articles published. There are 1050 poems in the entire magazine and 25 of these poems are translations. There are poems of more than 300 poets in *Ülkü*. Only 11 of them are female poets. Only 22 issues out of 272 do not contain poems. There are no poems in the 20 issues of the first series and in the 2 issues of the second series. Poetry is published in all issues of the third series. It is seen that 343 of the published poems were written with verse forms taken from folk poetry, 60 of them were written with verse forms taken from Divan poetry, 22 of them were written with verse forms taken from Western literature, 417 of them were written with equal regular verse units, and 208 of them were written in free verse. There are 772 syllabic meter poems, 269 free meter poems and 9 aruz meter poems. The most commonly used measure is the syllable. Among the syllable size, the 11-syllable pattern (429 pieces) is most preferred. The order of poetry types in terms of quantity is lyrical, epic, didactic, pastoral and satirical poetry. The majority of the poems are poems with social content using cultural, historical and pastoral

elements. Poems on individual themes are also published, although in small numbers. In most of the poems that deal with individual subjects, Anatolian geography and Anatolian people are also discussed. In the issues published between 1940 and 1950, poems of different literary groups and poets who support pure poetry can be found. The poems in Ülkü magazine have been examined in terms of form, harmony and poetry types, and it can be said that the majority of them are in line with the understanding of “Homeland Literature”. However, it cannot be denied that there are texts in the magazine that do not fully coincide with this understanding. Briefly, in this study, the poems in the magazine were classified in terms of artistic understanding and it was tried to determine what kind of poetry landscape they created throughout its seventeen-year publication life.

Kotanlı Kızıloğlu, Ş. (2024). Millî varlığın temsil biçimi ve iletişimin bir tezahürü olarak “100. Yıl Cumhuriyet Marşları”nda söz edimleri. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s. 19-36.

MİLLÎ VARLIĞIN TEMSİL BİÇİMİ VE İLETİŞİMİN BİR TEZAHÜRÜ OLARAK “100. YIL CUMHURİYET MARŞLARI”NDA SÖZ EDİMLERİ

Şadiye KOTANLI KIZILOĞLU*

Öz: Bayramlarda ve kutlamalarda coşkuyla seslendirilen marşlar, millî varlığın ve kimliğin bir temsili, özgürlüğün ve bağımsızlığın bir sembolü olduğu gibi birlik, beraberlik ve ulus kimliğine dair olumlu duyguları içeren birçok anlamıyla iletişimin bir tezahür şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Birden çok amaç için kullanılan dil, millî duygu ve düşünceler ile geleceğe dair umutların ifade edilmesinde etkili şekilde kullanılmakta, birey ya da toplumun sahip olduğu duygu, düşünce, kanaat ya da umutlar tüm sanat dallarında olduğu gibi müzik alanında da birbirinden değişik şekillerde ifadesini bulmaktadır. Marşlar, özellikle de millî marşlar, topluma dair duygu, düşünce ve değerler ile inanç, umut, sevinç, övünç ya da görev ve sorumluluk bilincinin nesilden nesle aktarılmasında rol oynayan ifade tarzlarından sadece biridir. Bu çalışma, Cumhuriyetin 100. yılına özel olarak hazırlanan 10 farklı çalışmayı ele almaktadır. Çalışmada amaç, 100. yıla özgü olarak hazırlanan marşların benzer ve farklı yönlerinin neler olduğunu ve bu marşların neye odaklandıklarını ortaya koymak, bu marşlarda ifade edilen duygu, düşünce ve önermelerin hangi bağlamda dile getirildiğini tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmada J.R. Searle’in söz edimleri sınıflandırması kullanılarak rastgele örneklem kapsamında seçilen ve 100. yıla özgü hazırlanan 10 marş betimsel yönden analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda marşlarda söz edimleri sınıflandırmaları arasında yansıtıcı ifadelerle rastlanmazken, yoğun olarak belirtici, bildirici, yönlendirici ve yükümlenici ifadelerin kullanıldığına dair verilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marş, millî varlık, 100. yıl, cumhuriyet.

REPUBLIC ANTHEMS IN THE 100th ANNIVERSARY AS A FORM OF REPRESENTATION OF THE NATIONAL ASSET AND MANIFESTATION OF COMMUNICATION

Abstract: Anthems, sung with enthusiasm during the holidays and celebrations, are a representation of national existence and identity, as well as symbol of freedom and independence, also it is a form of communication with many meanings that include positive feelings about unity, solidarity and national identity. Language used for multiple purposes is utilized effectively to express national feelings and thoughts and hopes for the future. The feelings, thoughts, opinions or hopes of an individual or a society find expression in different ways in the field of music, as in all branches of art. Anthems, especially national anthems, are just one of the styles of expression that its role in transferring the feelings, thoughts and values of society, as well as believes, hope, joy, pride or awareness of duty and responsibility from generation to generation. This study deals with 10 different studies prepared specifically for the centenary of the Republic of this country. The aim of the study is to reveal what the similar and different aspects of the anthems prepared specifically for the 100th anniversary are, what these anthems focus on and to determine the

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, skotanli@gumushane.edu.tr

 ORCID ID: 0000-0002-2916-1807

context in which the feelings, thoughts and propositions expressed in these anthems are expressed. In this context, using J.R. Searle's classification of speech acts, 10 marches selected as a random sample and pre-pared specifically for the 100th anniversary were analyzed descriptively. As a result of the study, no reflective expressions were found among the speech act classifications and data was obtained that indicative, declarative, directive and accusative expressions were used extensively.

Keywords: Anthems, national existence, 100th anniversary, republic.

En önemli yönetim biçimlerinden biri olan ve insanlara eşit hak ve özgürlükler kazandıran Cumhuriyet, “modern anlamıyla demokrasinin en gelişmiş şeklidir ve tarihi bir gelişmenin sonucudur”. 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla birlikte Anadolu’da ulusal egemenliğe dayanan yeni bir Türk devleti kurulmuştur. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yer alan egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olduğuna dair hükümlerle Cumhuriyet yönetimine geçiş için önemli bir adım atılmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile ilgili anayasa değişikliğini içeren yasa tasarısı, 29 Ekim 1923’te Halk Fırkası Grubu’nda ele alınarak uzun uzun tartışılmıştır ve tasarı aynı gün Meclis’e sunulurken devlet rejiminin Cumhuriyet olduğu “Yaşasın Cumhuriyet” sesleri ve alkışları arasında kabul edilmiştir (Aysal, 2020, s. 156,160). Arapça *cumhur* kelimesinden gelen *cumhuriyet* kelimesi de “ahali, halk, cumhur, topluluk” anlamına gelmektedir. Bu anlamda da cumhuriyet veya cumhuri rejim millet topluluğuna, halka ait rejim anlamını taşımaktadır. Devleti yönetenlerin tümünün seçimle işbaşına gelmesi cumhuriyetin en belirgin özelliğidir. Bir devlet şekli olan cumhuriyette egemenlik teorik olarak ulusa aittir ve bu bağlamda demokrasinin en gelişmiş şekli cumhuriyettir. Cumhuriyet rejimine bağlı olmak, onu her türlü tehlikeden korumak, yükseltmek ve yüceltmek ise Cumhuriyetçiliktir. Nitekim Atatürk’e göre Türk ulusunun doğasına, gelenek ve göreneklerine en uygun yönetim şekli Cumhuriyettir ve Atatürk’ün Cumhuriyetçilik anlayışı demokrasi ve ulusal egemenlik olmak üzere iki temel esas üzerine inşa edilmiştir (Ertan, 2020, s. 229, 231). Cumhuriyetçiliğin ana özelliği, Atatürk’ün “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” özdeyişiyle özetlenebilmektedir. Cumhuriyet hem devlet hem hükümet şekli olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet, devlet şekli olarak egemenlik kavramından yola çıkılarak tanımlanmakta, egemenliğin bir kişi ya da zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade etmektedir. Hükümet şekli olarak ise başta devlet başkanlığı olmak üzere devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine göre kurulmuş olduğu, bunların oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamadığı hükümet söz konusudur. Nitekim Diker’in (2021, s. 394) de belirttiği gibi Türk İnkılabının belki de en kritik aşaması Cumhuriyetin ilanıdır çünkü Cumhuriyetin ilan edilmesi yüzlerce yıllık bir kültür ve geleneğin üzerine tamamen ulus egemenliğine dayalı bir rejim getirmiştir. Ancak bu rejime ulaşmak hiç kolay olmamış, Türk milleti nice bedeller ödemiştir. Cumhuriyet, ilan edildiği günden bugüne kadar geçen süreçte Türk milletinin her ferdi tarafından sahiplenilerek dirayetle korunmuş ve gelecek kuşaklara aktarılacak üzere bir emanet olarak taşınmıştır. Atatürk Nutuk’ta “Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti’ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir” ifadeleriyle Cumhuriyeti Türk gençliğine emanet etmiştir. Cumhuriyetin sonsuza kadar yaşaması ve gelecek kuşaklara aktarılması Türk ulusunun her bir ferdi için çok büyük bir önem ve değere sahiptir. Nitekim her Türk evladının duası, dileği budur ve Cumhuriyeti yüzlerce yıl yaşayabilmeyi ve yaşatabilmeyi bir görev olarak sahiplenmiş olarak bu sorumluluğun bilincindedir. Bu bilinç, sorumluluk ve vazife aşkı içinde her yıl 29 Ekim’de Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıl dönümü ülkemizde büyük bir gurur ve heyecan içinde kutlanmakta, yurdun dört bir yanında 7’den 77’ye herkes bayram sevincini büyük bir coşku içinde yaşamakta, bu bilinci sonraki kuşaklara aktarmak üzere yaşatmaktadır.

Toplumların hayatında görülen olağanüstü günler olarak bayramlar (Erdem, 1992, s. 257), dini ve millî bayramlar olmak üzere farklı tarihlerde milletçe anılmakta, kutlanmaktadır. Milletlerin hayatında sevinçle, coşku içinde kutlanılan gurur günleri olduğu gibi üzüntüyle

hatırladıkları felaket anıları olarak önemli günler bulunmaktadır. Her iki halde de millî bilinç kuvvetlenmekte, birlikte yaşama isteği artmaktadır çünkü millet, övünçte de kederde de birleşebilen, aynı duyguları paylaşabilen dinamik bir organizmadır ve toplumun bu dinamizmini harekete geçiren olgular arasında millî günler ve bayramlar başlıca yer tutmaktadır (Akbulut, 1999, s. 1). Bu açıdan 29 Ekim tarihi şüphesiz anılmaya değer günlerden biridir ve 29 Ekim 1925’ten beri içeride ve dışarıda millî bir bayram olarak kutlanmaktadır. 29 Ekim 2023 tarihinde bir asrı geride bırakmış olan Cumhuriyet’in bu önemli gününü layıkıyla ihya etmek ve kutlamak adına 100. yıla özel marşlar kaleme alınmıştır. Bu bağlamda bir asrı devirmiş olmanın sevinci ve gururu içinde duyguların aktarılması için söz ve müzik bir aracı rolündedir. Sosyal bir varlık olan insan her türlü ilişkisini topluluk içinde şekillendirmekte, bir arada yaşamak için iletişime ihtiyaç duymaktadır. Sözlü, sözsüz, yazılı ve görsel iletişim türlerinden kendine en uygun olanı seçerek doğayla ya da çevresiyle iletişim kuran insanlar ya da topluluklar, bu anlamda duygularını en iyi biçimde anlatabilecek iletişim türünü seçmekte, etkileşim kurmaktadır. Millî duygu ve düşünceleri dile getirmek, bu duyguları başkalarına aktarmak için yazılan ve bestelenen marşlar da bu iletişim ve etkileşim yollarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk milletinin destanlarla ve kahramanlıklarla dolu şanlı tarihi, bayrak, vatan, millet olma bilinci ve geleceğe bunları taşıma azmi ve gayreti içinde çoğu kez millî duygularla kaleme alınan ve bestelenen marşlar, milleti ortak duygular etrafında birleştirirken onları aynı coşku ve heyecanda bir araya getirebilme özelliğine de sahiptir. Geçmişten bugüne her millet ya da ulus, kendi ülkesinin maddi ve manevi değerleriyle örülü marşlar kaleme almıştır. Bu marşlar, küçükten büyüğe kadar her bir ulus ferdine geçmişten devraldığı mirası geleceğe taşıyabilecek özellikte ifade ve söylemlerle çevrilmiştir. Bu marşların kimisi kahramanlık destanlarıyla, kimisi acılarla, kimisi geleceğe olan inanç ve umutlarla, kimisi de sarsılmaz bir dini inanç ve adanmışlıklarla dolu ifadeleri taşımakta, millî kimliğin önemli bir taşıyıcısı ve kuşaklar arası iletişimin önemli bir aracı olma görevini üstlenmektedir. Geçmişe hürmet duygularının, geleceğe inanç ve umutların ifadesini bulduğu marşlar, yaşanan dönemdeki zamana da bir mesaj niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle millî marşlar, millî duyguların tercümanı, ulus kimliğinin ifadesi, millet olma bilincini taşımanın ve bu bilinci gelecek kuşaklara aktarmanın bir aracı özelliğindedir.

Bu kapsamda 100. yıla özel olarak yazılan ve bestelenen marşları ele alan bu çalışmada 10 marş inceleme kapsamına alınmış, J.R. Searle’ın söz edimleri sınıflandırması kullanılarak bu marşlar betimsel yönden analiz edilmiştir. 100 yıl geçmesine rağmen Cumhuriyet’in fertler için ne ifade ettiği önemlidir ve bu çalışma da Cumhuriyet’in 100. yıldönümünde ortak duygu ve düşüncelerin neler olduğunun, hangi hislerle ve düşüncelerle kutlandığının ifadesini taşıyan marşları ele alması bakımından özgün bir değere sahiptir. Bu bağlamda bu önemi ortaya koyan önemli içeriklerden biri olan marşlar, dilden dile aktararak sonraki kuşaklara ulaşması ve benzer duyguları ifade etmesi bakımından önemli bir yere ve değere sahip olduğu ifade edilebilir.

1. İletişimin Bir Aracı Olarak Marşlar

Tarihi dönemlerde devletlerin ve milletlerin ortaya çıkmasında ve bağımsızlık vurgusunda önemli belirleyici unsurların ilk sıralarında bayrak ve millî marşlar gelmektedir. İlk Türk Devletlerinin var olduğu günden bugüne kadar çalgı ve özellikle de davul, bağımsızlık ve egemenlik sembolü olarak bayrak ile birlikte önemli bir yere sahip olmuştur. Fransız İhtilali sonrasında Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve devletlerin kuruluş sürecinde millî marşlar milletleri bütünleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Özlü, 2020). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te “Ritmi, yürüyen bir kimsenin veya topluluğun adımlarını hatırlatan müzik parçası”, “Bir topluluğu simgelemek için düzenlenmiş müzik parçası” (Türk Dil Kurumu, 2023) anlamlarını ihtiva eden marş sözcüğü, ulusal marş

bağlamında ele alındığında her ulusun bir marşının olduğu bilinmekte, Türkçe 'de ulusal marş denildiğinde ise ulusal marşlardan biri olarak İstiklal Marşı aklımıza gelmektedir.

Tepebaşı'nın (2005, s. 385-386) da ifade ettiği gibi ulusal marşlar tekrarlanan ifadelerle sınırlı bir sözcük dağarcığı ile coşkunculuk, öfke, kahramanlık duyguları uyandıracak sözcükler eşliğinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tür marşların öncelikli hedefi geniş halk kitleleri olduğundan bu marşlarda genelde o ülke insanları tarafından tanınan, duyulduğunda çabucak anlaşılabilir simgeler kullanılmakta, kullanılan bu simgeler ile halk, değerler, yönetim ve coğrafya gibi gönderim yapılmak istenen kavramlar arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Amaç ise kullanılan bu vb. simgelerle en kısa yoldan kitleye ulaşmaktır. Edebi açıdan genellikle iddialı olmayan bu metinlerde sıkça yinelenen simgelerle karşılaşmakta, çoğu zaman doğa kaynaklı bu simgelerin imgesel kullanımları, kendi halklarına hitap etmeleri, onları daha fazla etki altına almak istemeleri en belirgin özellikleri olmaktadır. En fazla kullanılan simgeler arasında kan, kalp veya yürek, güneş, ölüm, ışık, gece, zincir, bayrak gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Vatan/ yurt, halk/ ulus, simgesellik, şarkı, devlet erki gibi bazı unsurların belirgin olarak vurgulandığını da görmek mümkündür (Tepebaşı, 2005, s. 386). Bu bağlamda eylem, söz, nesne ya da sanat eserleri gibi, törenlerde kullanılan sembollerin hayati bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Nitekim bayrak ve marş gibi ulusal semboller milletin kendisini gösterme yollarıdır. Askeri ya da sivil olarak düzenlenen törenlerde müzik de bunların ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Müzik, askeri birlikler, toplu orkestralar, okul bandoları veya diğer sivil orkestralar tarafından şenlik ve kutlama konserlerinde birçok biçimde sunulur. Diğer yandan müzik, törenin atmosferini oluşturmada bir değer taşımakla birlikte çalınan eserlerin karakteri, uyandırılacak duygular açısından büyük bir öneme sahiptir. Tören alayları veya geçit törenleri, askeri veya sivil ya da popüler hale gelmiş olan kutlamalar da ulusal kutlamaların merkezi özellikleridir, müzik performanslarıyla bağlantılıdır. Müzik ile milliyetçilik arasındaki hayati ilişki, müziğin yarı bilinçli duyguları tam bir ulusal bilinç alanına yükseltme gücüne sahip olmasıdır. Müzik, ulusal veya dini toplantı ve törenlerde de bütünleştirici bir işleve sahiptir ve kullanım şekli, ritüellerin sağladığı bütünleştirici güce dair birçok fikir sunmaktadır (Elgenius, 2005, s. 270, 280). Örneğin bugün AB ülkelerinin millî marşlarını oluşturan şarkılar ve melodiler, ortaya çıkışlarından halk tarafından gerçek anlamda sahiplenilmesine ve nihayet ulus devletler tarafından resmi olarak benimsenmesine kadar laik bir düşünce çizgisinin sonucudur. Yıllar boyunca dinlenen ve söylenen bu marşlar, insanların zihinlerinde yankı bulmuş ve dolayısıyla millî bir varlığa ait olma duygusunu güçlendirmiştir. İskandinav ülkelerinin marşlarında kişileştirilen doğaya atıf sadece bir örnektir. Aynı şekilde, Birleşik Krallık veya her ikisinin de iki resmi marşı olan İsveç ve Danimarka gibi ülkelerin monarşik bağlamını kavrayabilmek mümkündür. Polonya, Fransa, Romanya ve Portekiz'in savaş marşları da vatanın savunmasını yüceltmekte, Slovenya ve Malta marşları ise barışa açık bir gönderme yapmaktadır. Millî Marşlar ortak tutkularından yararlanılarak kolektif hayal gücüne nüfuz etmektedir ve efsanelerle özümsemiş şekilde anılara, özlemlere, acılara bir yanıt sunmaktadır. Her monografinin-yazının altında şarkının yazarı, ardından eğer biliniyorsa melodinin bestecisi ve kabul edilme tarihi mevcuttur. Bu bağlamda bu melodiler ister popüler ister senfonik kaynaklardan gelsin, insanda gurur duygusu uyandırmaktadır. Nitekim müzik, insanlığın en derinlerine taşınan evrensel bir sanattır. Bir ülkenin millî marşını dinlemek o ülkenin halkını, umutlarını, ideallerini, isyanlarını, kısacası bir bakıma o ülkenin tarihini dinlemeye benzer bir şeydir (Cloet vd., 2013, s. 16-17).

Tarihte yaşanan acılar, elde edilen başarılar, zaferler veya kahramanlıklar gibi toplumun hafızasına kazınmış önemli olaylar, toplumun değer yargıları, inançları, sevinçleri, hüznüleri, ulusal övünçleri gibi nesilden nesile aktarılan ve yaşatılmaya çalışılan tüm duygu ve düşünceleri anlatmanın bir yolu haline gelmiş olan ulusal/millî marşlar, bu bağlamda toplumsal iletişimi sağlayan önemli bir araç konumundadır. Nitekim Önal'ın (2017, s. 153) da

dikkat çektiği gibi bir ulusun ortak duygularını, heyecanlarını, geleceğe dair umutlarını, birlikte var olma ve yaşama azmini, millî birlik duygularını dile getiren, müzikli olarak söylenen manzum metinler olarak marşlar sayesinde bireyler ait oldukları milletin dünyaya bakışı, tarihi geçmişi ve değer yargılarını ifade etmiş olurlar. Bu özelliğiyle millî marşlar, milleti ortak bir paydada buluşturarak aidiyet duygusunun sürekliliğini sağlama özelliğiyle birleştirici bir güce sahip olmaktadır. Dünyada millî marşların güfteleri, bir şairin kaleminin ürünü olmakla birlikte, onu benimseyecek, yıllarca, yüzyıllarca dilinden düşürmeyecek olan milletin karakterini yansıtmak gibi bir özelliği de beraberinde taşımaktadır. Bu bağlamda çoğu millî marş şairinin adı unutulmakta veya bir milletin kuruluşunda, tarihi bilinmeyen devirlerde beliren destanlar gibi anonim hale gelebilmektedir. Okay'ın da ifade ettiği gibi millî marş ifadesi, bu özellikleri taşıyan şiirlerin bütün dünyada yaygın olan ortak adıdır. Bazı millî marşların ayrıca isimleri de vardır. Bu isimler o milletin bir vasfını veya marşın yazıldığı, kabul edildiği sıradaki olağanüstü bir olayı dile getirmekte, o olaya işaret etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî marşının adı “İstiklâl”dir. Bu kavram, Türk Milletinin çok önemli bir karakterini belirtmektedir. Nitekim İstiklal Marşı, Türk milletinin hiç değişmeyen karakterinin yakın çağdaki tezahürü olan bir mücadelenin içinden çıkmıştır (Okay, 2010).

Türk milletinin tam bağımsız bir millet ve devlet olarak var olma iradesinin millî mutabakat, diğer bir ifadeyle toplumsal bir sözleşme metni olan İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy tarafından Türk Milletinin Millî Mücadeleyi verdiği kurtuluş savaşının tam ortasında yazılmıştır. 12 Mart 1921'de Türk'ün millî iradesinin temsil edildiği yer olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çok büyük bir heyecanla ve anlaşmayla kabul edilen İstiklâl Marşı, millî ve dini değerleri koruma, yaşatma ve geliştirerek devam ettirme azim ve kararlılığını yansıtmakta ve o zamandan beri Türk'ün özgürlük manifestosu olarak (Çetin, 2014, s. 26-27) Türk milletinin her bir ferdi tarafından gururla okunmaya devam etmektedir. İstiklal Marşı dışında “Türkiye'nin içerde ve dışarda büyük mücadele verdiği, rejime yönelik yenileşme ve Türk ulusuna yeni bir kimlik kazandırma çabasının yoğunlaştığı bir süreçte yazılarak bestelenen” (Toker, 2021, s. 1) 10. Yıl Marşı, 20 Haziran 1938'de Gençlik ve Spor Bayramı marşı olarak resmen kabul edilen, gençlere umut aşılayan ve Türk gençliği ve sporcusunun marşı olan Gençlik Marşı, Cumhuriyetin 50. yılına atfen yazılan 50. yıl marşı, 75. yılı için hazırlanan 75. Yıl Marşı gibi marşlar da benzer duygu ve düşüncelerle millî varlığın ve kimliğin bir tezahürü olarak yazılmış marş örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan dilinin temel işlevi iletişimdir. Kültür yaşamının temeli olan iletişimden yoksun bir kültürü düşünmek olanaksızdır ve iletişim konusunda söylenilecek her söz onunla iç içe olan kültürü doğrudan ilgilendirmektedir. En yalın şekilde iki kişi arasındaki bilgi alışverişi olan iletişim, bir belleğin bir başka belleği iletişim aracılığı ile etkileyerek bir eylemde bulunmasını sağlar. Bir anlamda iletişim anlam üretmek ve onu başkasıyla paylaşmaktır (Kılıç, 2002, s. 15). Bu bağlamda Cumhuriyetimizin 100. yılına özgü olarak hazırlanan marşlar, ulus bilincinin de etkisiyle üretilen anlamların ve paylaşılmak üzere aktarılan duygu ve düşüncelerin tercümanı olarak kitlelere sosyal medya kanallarıyla ya da çeşitli yarışmalarla duyurulmuş, kitlelerle paylaşılmıştır. Birden çok sayıda hazırlanan marşın yanı sıra 100. yıla özgü seslendirilen şarkılar da bu duyguların aktarılması noktasında önemli bir iletişim aracı olmuştur.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Temel nitel araştırma yaklaşımına göre desenlenmiş bu çalışmada, verilerin toplanmasında doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Basılı ya da bilgisayar tabanlı ve internet üzerinden iletilen elektronik materyalleri gözden geçirmek veya değerlendirmek için sistematik bir prosedür olan doküman analizi, anlam ortaya çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgiyi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını

gerektirmektedir. Nitel araştırmalarda kullanılan diğer çözümleme yöntemler gibi (Corbin-Strauss, 2008) doküman analizinde de dokümanlar, farklı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kamu kayıtları, günlükler, şahsi dokümanlar, televizyon, gazeteler, film, edebi çalışmalar, çizgi film vb. popüler kültüre ilişkin içerikler, film, video ve fotoğraflar gibi görsel dokümanlar, günlük yaşamda kullanılan nesnelere vb. fiziki materyaller doküman çeşitleri olarak (Merriam, 2013, s. 132) kullanılmaktadır. Çalışmada J.R. Searle'ın söz edimleri sınıflandırması kullanılarak rastgele örneklem yöntemiyle seçilen ve 100. yıla özgü hazırlanan 10 marş betimsel yönden incelenmiştir. Cumhuriyetin 100. yılına özel olarak hazırlanan 10 farklı çalışmayı ele alan bu çalışmada amaç, 100. yıla özel hazırlanan marşların benzer ve farklı yönlerinin neler olduğunu ve bu marşların neye odaklandıklarını ortaya koymak ve bu marşlarda yer alan duygu, düşünce ve önermelerin hangi bağlamda dile getirildiğini tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmada Google arama motoru üzerinden "100. yıl cumhuriyet marşı" anahtar kelimeleriyle sorgulama yapılmış, sorgulama sonucu ulaşılan marşların 9'u inceleme kapsamına alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından düzenlenen 100. Yıl Marşı Yarışması'nda birinci seçilen eserin de çalışmaya dahil edilmesiyle toplamda 10 eser bu kapsamda incelenmiştir. Diğer yandan sorgulama sonucu ulaşılan şarkılar ve şiirler incelemeye dahil edilmezken, özellikle bestelenen marşlar araştırma kapsamına alınmıştır. Veriler, çevrim içi video paylaşım ve sosyal medya platformu olan YouTube aracılığıyla elde edilmiştir. Bu yüzden marşların tarihi bu platformda verilen yayınlanma tarihleri esas alınarak çalışmaya dahil edilmiştir. 100 yıllık bir geçmişi olan Cumhuriyet'in Türk toplumunun duygu ve düşünceleri üzerindeki etkisini marşlar üzerinden okumak ve bu etkinin iletişimsel açıdan değerini ve önemini söz edimleri bağlamında ortaya koymak bu çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Söz Eylem Kuramı, kişilerin amaç, inanç ve isteklerine dayalı niyetlerine bağlı olarak edimsel anlam taşıyan sözcelerin konuşucu ve dinleyiciyi eyleme geçiren etkilerini incelemektedir. Bu kuram İngiliz dil felsefecisi John L. Austin tarafından ortaya konulmuş¹ ve daha sonra Austin'in Harvard Üniversitesi'nde öğrencisi olan Amerikalı felsefeci John Searle tarafından geliştirilmiştir.² Başarılı bir iletişim ortaya koyabilmek için farklı edimsözlerin bağlama uygun biçimde yorumlanması gereklidir ve bu edimsözleri anlamak da iletişimsel edincin bir parçasıdır. Edimsözleri yapısal ve anlamsal özelliklere bağlı olarak farklı biçimlerde sınıflandıran araştırmacılar vardır. Bunlardan biri de Austin'in öğrencisi John Searle'dir. Searle, edimsözün amacı, sözcenin dünyayla bağlantısı ile konuşucu ve dinleyicinin psikolojik/bilişsel durum ölçütlerini kullanarak söz eylemleri sınıflandırmakta, edimsöz sınıflamasında bu üç ölçütü kullanmaktadır. Searle bu ölçütleri kullanarak beş çeşit söz eylem grubu önerir. Bunlar şu şekildedir:

- **İddia İfadeleri (Belirtici):** Konuşucunun dünyada gerçekleşmiş olan, gerçekleşmesi olası olan olayları, vuku bulduğundan emin olduklarını, varsayımlarını, tahminlerini belirttiği sözcelerdir. Konuşucu söylediğinden kesinlikle emin olabilir, sadece öyle olduğunu duymuştur ya da tahmin yürütüyordur.

¹ Austin, iletişim ortamlarında bizi dinleyenlere bir tümce ürettiğimizde yerine getirdiğimiz edim anlamında bir söz ediminde bulunduğumuzda, "düzsöz edimi", "edimsöz edimi" ve "etkisöz edimi" şeklinde üç edimde bulunmuş olduğumuzu dile getirmektedir. İletişim sırasında tümce söylenirken yerine getirilebilecek edimsöz edimlerinin sayısının da binlerle ifade edilebileceği görüşünde olan Austin, bunları Karar-belirticiler (verdictives), Yaptırımcılar (exercites), Yükleyiciler (commissives), Davranış-belirticiler (behabitives), Serimleyiciler (expositives) şeklinde beş başlık altında toplamının olanaklı olduğunu ifade etmektedir (Searle, 2000, s. 18-21).

² Searle, Austin'in yapmış olduğu sınıflandırmayı beş noktada eleştirmiş, edimsöz ereğini, uydurma doğrultusunu ve dışavurulan ruhsal durumu temele alarak, edimsöz edimlerini "kesinleyiciler" (assertives), yönelticiler (directives), "yükleyiciler" (commissives), dışavurucular (expressives) ve bildirgeler (declarations) olmak üzere beş başlık altında toplamaktadır (Searle, 2000, s. 49).

- **Yönlendirici:** Amacı emretmek, izin vermek, yalvarmak, rica etmek, bir şey dilemek, yasaklamak, önermek, niyaz etmek, ısrar etmek vb. dinleyicinin bir iş yapmasını sağlamak olan edimlere yönlendirici denir.

- **Yükümleyici:** Konuşucu söz vermek, yemin etmek, garanti etmek, temin etmek, tehdit etmek, istifa etmek vb. gibi gelecekte gerçekleştirmeye yönelik bir yükümlülüğü üstlendiğinde bu edimsöze yükümleyici denir.

- **Yansıtıcı:** Konuşucu teşekkür etmek, başsağlığı dilemek, mutluluk dilemek, teselli etmek, tebrik etmek gibi bir psikolojik durumunu dışa vurur.

- **İlan edici (Bildirici):** Bu edimsözler aracılığıyla “Seni işe alıyorum”, “Bu bebeğin adını “Gülsüm” koyuyorum” gibi dünyada bir durum değişikliğine yol açılır (Turan, 2019, s. 129, 132).

Bu çalışmada analiz kapsamına alınan marşlar bu sınıflandırmalara göre incelenerek betimsel yönden analiz edilecektir.

2.1. Bulgular

Çalışmada sorgulama sonucu rastgele örneklem yöntemiyle ulaşılan marşlar, YouTube platformunda belirtilen şekliyle şu başlıklarda ve içeriklerde karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. 100. Yıl Marşı:

Sözleri Bilal Ziya Tekin’e, müziği Bilal Ziya Tekin ve Huri İnalöz Tekin’e ait olan eser³ “Bu marş ve video, yüzüncü yaşına giren Cumhuriyetimizi sahiplenmek, bu konuda geniş kesimlerde bir duyarlılık oluşturmak, ulusal marşlar konusundaki eksiklik ve yetersizlikleri gidermek amacıyla hazırlanmıştır. Atatürk'e duyduğumuz minnet borcunun küçük bir kısmını ödeyebiliyorsak ne mutlu bize! Cumhuriyet'le kalın!..” mesajı eşliğinde bir video klip eşliğinde duyurulmuştur. 8 Mayıs 2023 tarihinde yayınlanan marş şöyledir:

Yüzüncü yaşında bir çınarım var,
Mustafa Kemal'den bize yadigâr.
Gölgesi serin çınar,
Dalları engin çınar,
Kökleri derin çınar,
emanetim var!..

Belirtici

Dalları göklere uzanıyor bak,
Kökleri tarihe can veriyor bak!..
Vatan cennettir gülüm,
Bize öğrettin çözüm:
"Ya istiklâl ya ölüm!"
yeminimiz var!..

Yükümleyici

Biz bu çınarın bekçileriyiz,
Mustafa Kemal'in askerleriyiz!
Atatürk gönlümüzde,
Türküler dilimizde,
Bayraklar elimizde, bayramımız var!..

Bildirici

³ <https://www.youtube.com/watch?v=2-mA7GJwTDA>

Cumhuriyet'in 'çınar, yadigâr, emanet' şeklinde metaforik bir anlatım eşliğinde betimlenerek anıldığı bu marşta "Belirtici", vatanın emanet olarak sahiplenilmesi ve "Ya istiklâl ya ölüm!" gibi yemin içeren sözcüklerle "Yükümleyici", 100 yıllık bir çınar olarak betimlenen Cumhuriyete bekçi, asker olmak, onu korumak kollamak bağlamında ise "Bildirici" ifadeler göze çarpmaktadır

2.1.2. Cumhuriyetimizin 100. Yılı Marşı:

Söz ve müzik Musa Göçmen'e ait olan ve 26 Nisan 2023 tarihinde YouTube üzerinden yayınlanan⁴ marşın sözleri şu şekildedir:

Duysun dünya, Dört bucağa müjdem var. Cumhuriyetim yüzüncü yaşında Kutlansın diyar diyar.	Bildirici
Dursun hayat, Toz kondurmam ülkeme. Cumhuriyetim yüzüncü yaşında Söylensin bağır bağır	Yükümleyici
Bağımsızlık benim karakterim Yüz yıllıktır cesaretim. Cumhuriyet benim karakterim Yüz yıllıktır emanetim	Belirtici
Özgürlüktür benim karakterim Yüz yıllıktır asaletim. Cumhuriyet benim karakterim Atamdandır emanetim	

Musa Göçmen'in "Cumhuriyetimizin 100. Yılı Marşı" nda karakter bağımsızlıkla ve Cumhuriyet'le tanımlanmakta, Cumhuriyet "Ata'dan kalma bir emanet" olarak baş tacı edilmektedir. "Bildirici", "Yükümleyici" ve "Belirtici" ifadelerle dile getirilen duygular, ölümsüz bir sevgi ve kalpten gelen bir bağlılık ve sadakat dolu ifadelerle sözlere yansımaktadır.

2.1.3. 100. Yıl Cumhuriyet Marşı:

Söz ve müzik Hüseyin Turgay Kutluğ'a ait olan marşın Aranjörü Gürdal Karagöz'dür. 22 Ekim 2019 tarihinde yayınlanan⁵ marşın sözleri şu şekildedir:

Destanlarla yarattığın Cumhuriyet artık yüz yaşında Çizdiğin yol hep aydınlık Sen varsın çünkü yolun başında	Belirtici
Çalıştık hiç durmadan Gece gündüz yorulmadan Şimdi artık tüm dünyada Benim yıldız gibi parlayan	Bildirici

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=8iMgGUziTiw>

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=TTIn4A6Snso>

Türk'üm ne mutlu, tarihim şan dolu
Yarınım aydınlık, bu yol Atatürk yolu } Belirtici

Tüm dünyaya sen öğrettin
Türk'ün vatanına göz dikilmez
Can verilir kan dökülür
Bir karış toprak verilmez } Yükümleyici

Marşta Atatürk yolunda ilerlemekle yarınların aydınlık dolu olacağı ifade edilmekle birlikte Cumhuriyetin destansı geçmişine vurgu yapılmaktadır. Can ve mal verilse de bir karış toprağın asla verilmemesi gerektiğine yönelik “Yükümleyici” ifadelerle sahip olunan Cumhuriyetin ilelebet korunması ve kollanmasının bir görev olduğuna vurgu yapılmaktadır. Atatürk'ün izinden gidildiğinde aydınlık yola ulaşılabileceği ve yarınların daha umut verici dolu olduğuna yönelik olarak “Bildirici” ve “Belirtici” ifadelerin varlığı göze çarpmaktadır.

2.1.4. Cumhuriyet Marşı (100. Yıl):

Söz ve müzik, yorumcu Soner Arıca'ya ait olan, Soner Arıca ile birlikte Fatsa Çocuk ve Gençlik Korosu'nun seslendirdiği⁶ Cumhuriyet Marşı'nın sözleri şu şekildedir:

Atamızın en büyük emaneti
Yüzüncü yılında Cumhuriyetin
Özgür, aydınlık Türkiye'nin
Umuduyuz, bekçisiyiz, yarınlarız } Yükümleyici

Emanetin emin ellerde bizde
Daha nice yüzlerce yıl izindegiz biz
Cumhuriyeti sonsuzluğa taşıyacak
Başkumandan Atatürk'ün gençleri biz } Yükümleyici/
Yönlendirici

Ulu Önder ve silah arkadaşları
Minnettar kalacak bu ulus size
İstiklal, kardeşlik olsun andımız
Cumhuriyetin aydınlık çocuklarız } Yükümleyici

21 Nisan 2023 tarihinde yayınlanmış olan marşta Cumhuriyet, diğer marşlarda da ifade edildiği gibi sonsuza kadar korunması gereken değerli bir emanet olarak ifade edilmekte, ‘Başkumandan’ söylemiyle Atatürk'ün askeri kişiliğine vurgu yapılarak Türk gençliğinin her zaman emaneti koruyacak olan bir nefer olduğu düşüncesi dile getirilmektedir. Marşta çoğunlukla “Yükümleyici” ifadeler yer almakla birlikte gençliğe ve bu bağlamda tüm ulusa seslenilerek Cumhuriyet'in yarınlara taşınması için her bir bireyin görev ve sorumluluğunun olduğu hatırlatılmakta, bu bağlamda gençlerin sonsuza dek Cumhuriyet'e sahip çıkacağı “Yönlendirici” ifadelerle dile getirilmektedir.

2.1.5. 100. Yıl Marşı:

Besteci ve piyanist Fazıl Say'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına hediye olarak bestelediği, sözleri şair Ayten Mutlu'ya ait olan 100. Yıl Marşı'nın sözleri⁷ şu şekildedir:

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=qpX3X2QL6m4>

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=4-Cb6mgfc94>

Ver ver ver ver
Ver elini

Ver ver elini
Yıkılım karanlığı

Gel küçük sevinçler
duyalım kedere inat
Gökyüzünden sevgiden
söz edelim

Türküler söyleyelim
Aksın dolsun yüreğimize
Yarınlarmın ışığı
Daha ne bekliyorsun
Ver ver ver ver ver elini

Göğün mavi şimşegi
Atamın gözlerinde

Toprak gülsün, gök tutuşsun
Güneş yansın, dönsün dünya

Daha daha, nice nice yüzyıllara
Dönsün dünya

Yönlendirici

23 Nis 2023 tarihinde paylaşılan marşın tamamında rica etmek, dilemek bağlamında “Yönlendirici” ifadelerin çokça kullanıldığı dikkat çekmektedir. Marşta yarınlara umutla ve sevgiyle ulaşmanın yanı sıra yüzlerce yıl bu umudun hiç tükenmeden korunmasına da vurgu yapılmaktadır. “Ver elini” söylemiyle birlik ve beraberlik içinde nice yılların milletçe beraber yaşanması, Cumhuriyetle yarınlara birlikte ulaşılmasının arzulandığı ifade edilmektedir.

2.1.6. Hatırla Sevgili Ülkem (100. Yıl Marşı)

Söz ve müzik Boran Duman’a ait olan ve 17 Ekim 2020 tarihinde yayınlanan marşın sözleri⁸ şu şekildedir:

Mustafa Kemal 'in on beşleriyiz
Unutma hatırla sevgili ülkem.
Bağımsızlık uğruna şehit düşeriz
Unutma hatırla sevgili ülkem.
Ya istiklal ya ölüm diyenlerdeniz
Unutma sevgili ülkem

Heeeeeyyyyyy
İzmirin dağlarına bin selam olsun
Heeeeeyyyyyy
Cumhuriyet diyenlere bin selam olsun.

Mustafa Kemal Paşa sen çok yaşa
Adın anılacak her yaşta.
Mustafa Kemal Paşa sen hep yaşa
Adın anılacak her yaşta.
Çanakkale içinde vurdular bizi
Unutma hatırla sevgili ülkem

Yönlendirici

Yükümleyici

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=d1Jb0TPox7M>

Siper oldu mavzer oldu annelerimiz
Unutma hatırla sevgili ülkem
Bu tarih bu destan böyle yazıldı
Unutma sevgili ülkem.

} Yönlendirici

Kurtuluş savaşında verilen mücadelelere ve küçük yaşta canlarıyla vatani korumak için şehit düşen (on beşliler) canlara vurgu yapılan marşta “Unutma hatırla sevgili ülkem” ve “Adın anılacak her yaşta” ifadeleri eşliğinde “Yönlendirici” ve “Yükümleyici” ifadelerin fazla olduğu görülmektedir. Her yaşta birey tarafından sonsuza kadar Mustafa Kemal’in adının yaşatılacağına dair Türk ulusu adına verilen sözler de marşta yer bulmuş, bu anlamda Cumhuriyet’in nice zorluklar sonucu destansı bir mücadele sonucunda elde edilen çok değerli bir miras olduğu vurgusu dile getirilmiştir. Bu mirasın hiçbir zaman unutulmaması gerektiği de yine dile getirilen duygular arasındadır.

2.1.7. Cumhuriyet 100. Yıl Marşı:

Söz ve müzik Neşe Handan Aydınlar’a ait olan marş, Neşe Aydınlar Kreş Yapım etiketiyle 29 Eki 2021 tarihinde "Cumhuriyet 100. Yıl Marşı" isimli teklî çalışma olarak yayınlanmıştır.⁹ Cumhuriyet’in 100. yılına özel olarak hazırlanan marşın sözleri şu şekildedir:

Tüm Türkiye birlik olup göğe bakalım
Bir çift mavi göz orada selam duralım
Cumhuriyet Bayramı'yla gurur duyalım
Demokrasi özgürlüktür sahip çıkalım

} Yönlendirici

Bu toprak bu bayrak bu bayram bizim
Cephede yazılan bu destan bizim

} Bildirici

Toprağın altında onca yatanı düşün
Özgür mutlu yaşıyorsan atanı düşün
Dünyada eşi olmayan vatani düşün
Cumhuriyet Bayramı'nı coşkuyla kutla,

} Yönlendirici

Coşkuyla coşkuyla coşkuyla kutla
Bayrağım çok yaşa sana can feda
Coşkuyla coşkuyla coşkuyla kutla
Yüzyıllık bayramı coşkuyla kutla

Demokrasi ve özgürlük düşüncesinin hâkim olduğu marş incelendiğinde Cumhuriyetle gurur duyma ve ona sahip çıkma, bayramın coşku içinde kutlanması gerektiği şeklinde “Yönlendirici” ifadelerle cephede kazanılan zaferlere vurgu yapılarak yazılan destanın Türk ulusuna ait olduğu “Bildirici” ifadelerle dile getirilmektedir. “Bir çift mavi göz...” ile Atatürk’e işaret edilen marşta ‘toprağın altında yatan’ şehitlerin ve özgür yaşamı ona borçlu olduğumuz Atatürk’ün anılması ve hiç unutulmaması gerektiğine işaret edilmekte, bu bağlamda “Yönlendirici” ve “Bildirici” ifadeler dikkat çekmektedir.

2.1.8. 100. Yıl Marşı ~ Hep Senin İzinde:

Söz ve müzik Dr. Orhan Koyuncu’ya ait olan, Cumhuriyetin 100. yılına atfedilen ve 30 Ağustos 2023 tarihinde yayınlanan¹⁰ marşın sözleri şu şekildedir:

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=rpXSm6CiDU4>

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=7RskB9QPZhc>

İmkânsız hayali sen zafer yapınca
Umut maviye boyandı bakışlarında
Egemenlik milletindir şarkılarıyla
Kurduğun Cumhuriyet tam 100 yaşında

Belirtici

Gençliğe hitaben hep baş ucumda
10. yıl nutkun kulaklarımda
Gençliğim de canım da feda yolunda
Kurduğun Cumhuriyet tam 100 yaşında

Yükümleyici

Ey büyük Atatürk esir düşmez fikirler
Senin şanlı yolunda köle olmaz istikbal
Ruh bedende durdukça en büyük mirastır
Fazilet senden kalan bilim tek silahımız
Zırhımızsa İstiklal yaşasın Cumhuriyet
Son Türk ölene kadar

Yükümleyici

İstikbal göklerde işte uzay çağında
Zaman biçareymiş senin ufkun yanında
Sonsuzluk kıskanacak sen yaşadıkça
Kurduğun Cumhuriyet tam 100 yaşında

Belirtici

Bandırmayla yola çıktığın o gün
Zihninde dolanır bin yıllık mazin
Tek kurtuluş yolu bu toprakların
Ya istiklal gelecek ya ölüm dedin
Ecdadın kanı var bayrağımızda
Kimi on beş kimi hele on üç yaşında
Köle olmaktansa öz vatanında
Ya istiklal gelecek ya ölüm dedin

Ayakta pabuç yok yırtık gömleği
Suya katık ederdi kuru ekmeği
Çoluk çocuk hasreti yakar yüreği
Ya istiklal gelecek ya ölüm dedin
Ne topu ne tüfeği perişan hali
Varsa yoksa elde kazma küreği
Gök gürlendi sanki bir emir geldi
Ya istiklal gelecek ya ölüm dedin

Belirtici

Tuna gördü kaç yiğit canını verdi
Anlat rüzgâr Türklerin nal seslerini
Cihan bilir bu milletin cesaretini
Ya istiklal gelecek ya ölüm dedin

Adın yüreklerde azmin dileklerde
Gölgen üstümüzde sevdan türkümüzde
Gayen düşümüzde hilal göğsümüzde
Yüz bin yıl bile geçse hep senin izinde
Atam hep senin izinde

Yönlendirici

Marşta milletçe her bakımdan imkânsız bir durumdan çıkıp zafere ulaşma, bir çift mavi gözün (metaforik bir anlatımla Atatürk ima edilmektedir) ile gelen umutlarla birlikte egemenliğe sahip olma ve Cumhuriyet’in 100 yılını doldurması şeklinde “Belirtici” ifadeler yer almakta, çok seneler geçse de Atatürk adının yüreklerde sonsuza kadar yaşatılacağı, bu aşkın hiç bitmeyeceği ve Ata’nın izinde ilelebet yürüneceğine dair verilen sözlerle “Yönlendirici” ifadeler dikkat çekmektedir. Geçmişte milletçe yaşanan zorlukları nice yoksulluk ve yoksunluklarla (yiyecek kıtlığı, giyecek olmaması ya da çok eski olması, topla tüfekte değil eldeki kazmayla millî mücadeleyi yürütme zorunluluğu vb.) istiklal uğruna kaybedilen canlara vurgu yapılan “Belirtici” ifadelerin varlığı göze çarpmaktadır. Diğer yandan Atatürk’ün Nutuk’ta yer alan Gençliğe Hitabesi’nin her daim rehber olması gerektiği dile getirilmekte, “...Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’dir. Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârâne yürütmesine borçluyuz” ifadelerine gönderme yaparcasına 10. yıl nutku anılmaktadır. Gençliğin ve ömrün Cumhuriyet uğruna feda edilmesi gerektiğine dikkat çekildiği ve ayrıca “Ruh bedende durdukça en büyük miras” olan Cumhuriyete sahip çıkılacağına “Yükümleyici” ifadelerle dile getirildiği bu marş, Türk milletinin aslında tarih boyunca nice zaferlerle bugünlere geldiğini de hatırlatmaktadır. Türk milletinin esarete boyun eğmesinin asla söz konusu olamayacağı, istiklale ulaşmak, vatan ve özgürlük için seve seve can vermek dışında üçüncü bir alternatifin olmadığı anlamına gelecek şekilde “Ya istiklal gelecek ya ölüm dedin” ifadeleriyle belirtilmektedir.

2.1.9. 100. Yıl Cumhuriyet Marşı:

Sözleri Murat Göksu’ya, bestesi Orhan Öner Özcan’a ait olan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 100. yılına ithaf edilerek Türk Milletine armağan edilen bu marş, Âşık Veysel Sahne Kantatı isimli eserin içinden doğmuştur. İlk kez İzmir Devlet Opera ve Balesi’nin opera ve orkestra sanatçıları tarafından seslendirilen¹¹ marşın sözleri şu şekildedir:

Gözümüzde yaşlar vardı gafil bunu bilemez Hiç kimse zannetmesin ağlayanlar gülemez Solmuştu bütün renkler, çiçekler tekrar açtı Yüzyılı geçtik ama sonsuza varacaktır!	} Yönlendirici
Güzel günler böyle başladı Cumhuriyet kuruldu Atatürk’ün izinde bu tam bir kurtuluştu.	} Belirtici
Ay-yıldız var olacak! Üstelik ilelebet Bu dünya var oldukça, yaşasın Cumhuriyet	} Yönlendirici

Marşta Atatürk’ün izinde kurtuluş mücadelesini zaferle atlatan Türk milletinin Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte güzel günlere eriştiğine dair vurgusuyla ve Ay-Yıldız (Türk bayrağı) ve Cumhuriyet’in sonsuza kadar yaşayacağına olan ümidin dile getirilmesiyle “Belirtici” ve “Yönlendirici” ifadelerin egemen olduğu dikkat çekmektedir.

2.1.10. Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yıl Marşı:

Söz ve bestenin İlker Kömürcü’ ye, düzenlemenin Yusuf Yalçın’a ait olduğu 100. Yıl Marşı, 100. yıl etkinlikleri kapsamında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=4wRAfe3bW 0A>

ülkenin bağımsızlık ve özgürlük mücadelesini nesilden nesile aktarmak amacıyla düzenlediği 100. Yıl Marşı Yarışması'nda birinci seçilmiştir. **30 Ağustos Zafer Bayramı'nda kamuoyunun beğenisine sunulan ve 400' ün üzerinde eser arasından birinci seçilen¹² 100. Yıl Marşı'nın sözleri şu şekildedir:**

Parlayan yıldızı Anadolu'nun Çağlayan sel gibi şanlı ulusun Türkiye Yüzyılı titretiyor dünyayı Sarsılmaz bir inançla kalpte tutkusun	Belirtici
Bu toprak bu deniz bu bayrak bizim Tarihe sığmayan destanlar bizim Türklüğün yazgısı yazılıyor koynunda Kalplere kazınmış bu vatan bizim	Bildirici
Yüzyıllarca kutlanacak Cumhuriyetimiz Her zaman aydınlık mavi göklere uzanacak ellerimiz Yüzyıllarca kutlanacak Cumhuriyetimiz Gazi'nin açtığı bu kutlu yolda yürüyeceğiz hepimiz	Yükümleyici
Özgürlük tutkusu damarlarımda Çelikten her nefes semalarımda Sarmaşık dal gibi sarılmışız biz bize Tek yürek bu millet en zor anında	Belirtici
Düşmanlar bir olsa yağsa göklerden Denizler köpürse taşsa dağlardan Kimseye eğmedik boynumuzu eğmeyiz Kahraman yarattı Türk'ü yaratan	Yükümleyici

Marşta, Anadolu'nun parlayan yıldızı, kalpte tutku ifadeleri ile özgürlüğe, birlik ve beraberliğe, kalplerde yer edinmiş vatan sevgisine yapılan sarsılmaz inancın varlığına yapılan vurguyla "Belirtici"; tarih boyunca yazılan destanlarla, vatan ve bayrak sevgisinin ifade edilmesiyle "Bildirici"; ne olursa olsun en zorlu koşullarda bile hiç kimseye boyun eğilmeyeceğine duyulan inançla Gazi'nin (Mustafa Kemal Atatürk) yolunda her daim yürüneceğine ve Cumhuriyetin yüzyıllarca yaşatılacağına olan inançla ve bu uğurda verilen sözlerle "Yükümleyici" ve "Yönlendirici" bir anlatımın yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda marş, Türk milletinin tarih boyunca yaşadığı zorluklara ve çetin mücadelelere rağmen yılmadan ve usanmadan Atatürk'ün miras bıraktığı ve emanet olarak aktarılmak üzere tüm değerleriyle birlikte gelecek kuşaklara emanet edilecek olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet yaşayacağına vurgu yaparken, onun yılmaz bekçilerine de mesaj niteliğindedir. Türk milletinin ortak değerlerinin Türk bayrağı, Anadolu, Türk milletinin bir ferdi olmanın verdiği gurur ve övünç duyguları ile birlikte ifade edildiği marşta Türkiye Cumhuriyeti'nin nice yüzyıllara ulaşacağına olan inanç ve dilekler dile getirilmektedir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir asrı geride bırakmış olmasının verdiği haz ve mutlulukla kaleme alınan, yoğun duygularla bestelenen ve birbirinden farklı kişilerin kaleminden çıkan 100. Yıl marşlarını ele alan bu çalışmada 10 farklı marş incelenerek Amerikalı felsefeci John Searle tarafından geliştirilen söz eylem grupları bağlamında betimsel yönden

¹² <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/30-agustos-zafer-bayraminda-100-yil-marsi-coskusu>

değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre söz edimleri sınıflandırmaları arasında teşekkür etmek, başsağlığı dilemek, mutluluk dilemek, teselli etmek, tebrik etmek gibi bir psikolojik durumunu dışı vurulduğu “Yansıtıcı” ifadelerle rastlanmazken, yoğun olarak “Belirtici”, “Bildirici”, “Yönlendirici” ve “Yükümleyici” ifadelerin kullanıldığına dair verilerin varlığı tespit edilmiştir. Dünyada gerçekleşmiş olan, gerçekleşmesi olası olan olayları, vuku bulduğundan emin olduklarını, varsayımlarını, tahminlerini belirttiği sözceler olan Belirticilerin (İddia İfadeleri) tespit edilen varlığı, söylenen şeylerin emin olduğunda ya da öyle olduğu tahmin edildiğinde söz konusudur. Marşlarda bu ifadeleri çağrıştıracak sözcelerin kullanımı, geçmişini bildiği kadar geleceğine de emin adımlarla yürüyen, geçmişinden ilham ve feyz alarak geleceğini bu bağlamda inşa eden bir anlayışın var olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde amacı dinleyicinin bir iş yapmasını sağlamak olan edimler “Yönlendirici” edimlerdir ve emretmek, rica etmek, yalvarmak, izin vermek, yasaklamak, önermek, bir şey dilemek, niyaz etmek, ısrar etmek vb. şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İnceleme kapsamına alınan marşlarda geleceğe yönelik olumlu duyguların çoğunlukla önermek, bir şey dilemek, niyaz etmekle ilişkili olarak “Yönlendirici” edimlerin varlığı tespit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin bugünü ve yarınını ilişkin olumlu duygularla ilişkili olarak “Bildirici (İlan edici)” ifadelerle karşılaşmış, bu ifadeler dosta düşmana Cumhuriyet’e ve Atatürk’e olan yoğun sevgi ve bağlılık duygularıyla harmanlanmış şekilde ‘duyurulmuştur.’ Geçmişte yaşanan nice acı ve sıkıntılardan, yoksulluk ve yoksunluk içinden bir milletin kurtuluş ve kahramanlık öyküsünün betimlendiği marşlarda dile getirilen duyguların gelecekte gerçekleştirmeye yönelik yükümlülüklerle birlikte ifade edildiği görülmüştür. Nitekim geçmişten ilham alıp geleceğe güvenle bakabilmenin ve uzun yıllar nesilden nesile Cumhuriyetin taşınması için her bir ferden üstüne düşen sorumluluklar ve yükümlülükler de yine söz vermek, yemin etmek gibi “Yükümleyici” edimsözler eşliğinde dile getirilmiştir.

Geçmişten bugüne taşınan/aktarılan değer yargıları, maddi ve manevi kültür öğeleri, millî birlik ve beraberliği sağlayacak ortak duygu ve düşüncelerle birlikte ulus bilinci ve vatan, millet, bayrak sevgisi vb. duygu, düşünce ve kanaatler marşlar gibi iletişim sağlayan çeşitli araçlar vasıtasıyla oluşturulmakta, sonraki kuşaklara aktarılabilir. 100. Yıla özgü hazırlanan marşlar da bu bağlamda millî duyguların ortak bir zeminde ifade edilmesinin bir aracı olarak üretilmiş, Türk Milleti’ne armağan edilmiştir. Zira Cumhuriyet’in ilelebet yaşayacağı ve yüzyıllarca benzer duygu ve düşüncelerle coşku ve heyecan içinde nesiller boyu kutlanacağına olan inanç tamdır. Bu inanç, duygu ve düşüncelerle ifade edilen her eser ya da içerik, kültürel ve toplumsal değerleri geçmişten bugüne taşıdığı gibi bugünden de geleceğe taşıyan bir köprü görevi görmektedir. Bu kapsamda Cumhuriyet konulu sinema filmleri, tiyatro eserleri, Cumhuriyet özel sayısı ile yayınlanan ya da yayınlanacak olan dergiler, Cumhuriyet için kaleme alınan şarkılar, türküler söz edimleri bağlamında incelenebilir, toplumsal duygudaşlıkların neler olduğu ortaya konulabilir.

Kaynakça

- Akbulut, D. A. (1999). Samsun’un “Gazi Günü” ya da 19 Mayıs Bayramı. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 12(1) , 7-14.
- Aysal, N. (2020). Atatürk Döneminde İç Politika, (F. T. Ertan, Ed.). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 8. Baskı, 153-177. Siyasal Kitabevi.
- Cloet, P. R., Legué, B., Marte, K. (2013). *United in diversity: anthems and flags of the European Union*. Jacques Delors Institute. <https://institutdelors.eu/wpcontent/uploads/2018/01/anthemsflagseucloetleguemartelne-jdidec2013.pdf> (Erişim Tarihi: 06.09.2023)
- Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*, (3rd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.

- Çetin, N. (2014). İstiklâl Marşı'mızı anlamak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21, 2(2014), 25-92.
- Diker, H. (2021). Türk İnkılabı'nın dayandığı temel ilkeler, (C. Öztürk, Ed.). *Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti*, 2. Baskı, 389-405. İstek Yayınları.
- Elgenius, G.(2005) *Expressions of nationhood: national symbols and ceremonies in contemporary Europe*. The London School of Economics & Political Science University of London. <https://core.ac.uk/download/pdf/16390523.pdf> (Erişim Tarihi: 14.09.2023)
- Erdem, S. (1992). Bayram. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, 257-259. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ertan, F. T. (2020). Atatürk İlkeleri. (F. T. Ertan, Ed.). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 8. Baskı, 227-249. Siyasal Kitabevi.
- Kılıç, V. (2002). *Dilin işlevleri ve iletişim, Dilbilim açısından kuramsal bir çalışma*. Papatya Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel Yayınları.
- Okay, M.O. (2010). Millî marş ve edebî metin olarak İstiklâl Marşı. *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı: 41 Dize 41 Yorum*, 71-80. Hat Yayınları.
- Önal, G. F. (2017). Ortadoğu ülkeleri millî marşlarının söz ve müzik biçimi açısından incelenmesi. *Ulak Bilge*, 5 (9), 153-177.
- Özlü, H. (2020). İstiklal Marşı'nın yazılışı ve kabulü. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istiklal-marsinin-yazilisi-ve-kabulu/> (Erişim Tarihi:13.09.2023).
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri*. (R. L. Aysever, Çev.). Ayraç Yayınları.
- Tepebaşılı, F. (2005). Kullanımlık metin türü olarak ulusal marş kavramı ve işlevleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 383-393 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26279/276886>
- Toker, H. (2021). *Atatürk ansiklopedisi*. 1-4. Atatürk Araştırma Merkezi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/> (Erişim Tarihi:10.09.2023) .
- Turan, Ü. D. (2019). Edimbilim I: Bağlam, Konuşma İlkeleri ve Söz Eylem Kuramı. (A. S. Özsoy, Ü. D. Turan, Ed.). *Genel Dilbilim II*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3677. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2502.
- Türk Dil Kurumu (2023). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.09.2023).

İnternet Adresleri

- <https://www.youtube.com/watch?v=2-mA7GJwTDA> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=8iMgGUziTiw> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=TTIn4A6Sns0> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=qpX3X2QL6m4> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=4-Cb6mgfc94> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=7RskB9QPZhc> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=4wRAfe3bW0A> (Erişim Tarihi: 11.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=d1Jb0TPox7M> (Erişim Tarihi: 11.09.2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=rpxSm6CiDU4> (Erişim Tarihi: 12.09.2023)
- <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/30-agustos-zafer-bayraminda-100-yil-marsi-coskusu>(Erişim Tarihi: 13.09.2023)

Extended Summary

Holidays, which are extraordinary days in the lives of societies, are commemorated and celebrated by the nation on different dates, including religious and national holidays. In the lives of nations, there are days of pride that are celebrated with joy and enthusiasm, as well as important days that are remembered with sadness as memories of disasters. In both cases, national consciousness is strengthened and the desire to live together increases. Because the nation is a dynamic organism that can unite in pride and sorrow and share the same emotions, and national days and holidays have a major place among the events that activate this dynamic of the society. In this respect, October 29 is undoubtedly one of the days worth remembering. It has been celebrated as a national holiday both inside and outside since October 29, 1925. In order to properly revive and celebrate this important day of the Republic, which has passed a century on October 29, 2023, special anthems have been written for the 100th anniversary. In this context, words and music play the role of a tool to convey emotions in the joy and pride of having completed a century. Human being a social being, shape all their relationships within the community and need communication to live together. People or communities who communicate with nature or their environment by choosing the most appropriate type of verbal, non-verbal, written and visual communication, choose the type of communication that can best express their feelings and interact. Anthems, which express national feelings and thoughts and are written and composed to convey these feelings to others, are one of these ways of communication and interaction. The anthems prepared specifically for the 100th anniversary of our Republic have been the interpreter of the meanings produced under the influence of national consciousness and the emotions and thoughts conveyed to be shared. These anthems were announced and shared with the masses through social media channels or various competitions. In addition to the many anthems prepared, the songs performed specifically for the 100th anniversary have become an important communication tool to convey these feelings. Anthems sung with enthusiasm during holidays and celebrations are a representation of national existence and identity, and a symbol of freedom and independence. In addition, these anthems appear as a form of communication with many meanings that include positive feelings about unity, solidarity and national identity. Language used for multiple purposes is used effectively to express national feelings and thoughts and hopes for the future. The feelings, thoughts, opinions or hopes of an individual or a society find expression in different ways in the field of music, as in all branches of art. Anthems, especially national anthems, are just one of the styles of expression that play a role in transferring the feelings, thoughts and values of the society, as well as belief, hope, joy, pride or awareness of duty and responsibility from generation to generation.

This study deals with 10 different studies prepared specifically for the 100th anniversary of the Republic. The aim of the study is to reveal what the similar and different aspects of the anthems prepared specifically for the 100th anniversary are, what these anthems focus on, and to determine the context in which the feelings, thoughts and propositions expressed in these anthems are expressed. In this context, J.R. Searle's classification of speech acts was used and 10 anthems selected as a random sample and prepared specifically for the 100th anniversary were analyzed descriptively. According to the data obtained from the study, "Reflective" expressions that express a psychological state such as thanking, expressing condolences, wishing happiness, consoling, congratulating, etc. were not found among the speech act classifications. In the study, it was determined that there was data showing that "Indicative", "Declarative", "Directive" and "Commissive" expressions were mostly used. Value judgments, material and spiritual cultural elements carried over from the past to the present, common feelings and thoughts that will ensure national unity and solidarity, as well as national awareness and love of homeland, nation, flag, etc. emotions, thoughts and opinions are created through various means of communication such as anthems and are transferred to the next generations. In this context, anthems prepared specifically for the 100th anniversary were produced as a means of expressing national feelings on a common ground and were presented to the Turkish Nation. Because there is full belief that the Republic will live forever and will be celebrated with enthusiasm and excitement for centuries with similar feelings and thoughts. Every work or content expressed with these beliefs, feelings and thoughts carries cultural and social values from the past to the present and serves as a bridge from today to the future. In this context, Republic-themed movies, theater works, magazines published or to be published with the Republic special issue, songs and folk songs written for the Republic can be examined in the context of speech acts, and what social empathy is can be revealed.

Başboğa, Ö. (2024). Masumiyet sembolünden küçük canavarlara dönüşüm: 1950-1980 arası Türk romanında çocuk ve kötülük, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 37-46.

MASUMİYET SEMBOLÜNDEN KÜÇÜK CANAVARLARA DÖNÜŞÜM: 1950-1980 ARASI TÜRK ROMANINDA ÇOCUK VE KÖTÜLÜK*

Özlem BAŞBOĞA**

Öz: 9 Haziran 2009 tarihli gazetelerin üçüncü sayfa haberleri arasında yer alan “Annesini öldürdüğü sabah SBS'ye girdi” başlıklı haberi herhangi bir cinayet haberinden ayıran yönü cinayeti işleyen kişinin sadece on bir yaşında bir çocuk olmasıydı. Bir çocuğun katil olabileceği fikri muhtemelen pek çok insana çok sıra dışı ve olanaksız görünmüştür çünkü çocuklar genelde masumiyetle ilişkilendirilir. Günlük hayatta olduğu gibi edebiyatta da çocuklar çok uzun zaman masumiyet sembolü ve şefkat nesnesi olarak görülmüştür. Bu yaklaşım on sekizinci yüzyıldan sonra değişmeye başlamış, çocukların sadece birer kurban veya masumiyet simgesi olmadığı görüşü kendine yer bulmuş ve çocuklar suç işleyen bir varlık olarak ele alınmaya başlanmıştır. 1950-1980 arasında yazılmış Türk romanlarında kötülük olgusu geniş şekilde ele alınmıştır. Bu romanlarda bireylerin kötülük yapma sebepleri ve kötülüğün kaynağına dair pek çok veri vardır. Bireyler maruz kaldıkları veya kendilerinin fail olduğu kötülükler üzerine tartışmakta, eylemi rasyonelleştirecek açıklamalar yapmaya çalışmaktadır. Bununla beraber söz konusu dönemde yazılmış romanlarda –istisnalar olmakla beraber- kötülük olgusu yetişkinler etrafında ele alınmıştır. Ahlaki kötülükten bahsedildiğinde genelde yetişkinlerin yaptıkları eylemler merkeze alınmıştır. Çocukların eylemleri üzerine bir tartışma söz konusu değildir. *Tehlikeli Oyunlar* dışında çocukların kötülük yapabileceği söz konusu edilmez. Çocukların masumiyetle ilişkilendirildiği bu romanlar peşin kabullerin dışında incelendiğinde çocukların yaptıkları pek çok kötülük olduğu görülmektedir. Bu çalışma, 1950-1980 arasında yayımlanmış romanlarda çocukların yaptıkları kötülüklerle ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk romanı, ahlaki kötülük, çocuk ve kötülük, akran zorbalığı

TRANSFORMATION FROM SYMBOLS OF INNOCENCE TO LITTLE MONSTERS: CHILDREN AND EVIL IN TURKISH NOVEL BETWEEN 1950-1980

Abstract: What distinguishes the news titled “He took the secondary school entrance exam (SBS) on the morning he killed his mother”, which was on the third-page news of the newspapers dated June 9, 2009, from any other murder news is that the person who committed the murder was only an eleven-year-old child. The idea that a child could be a murderer probably seems extraordinary and improbable to many people because children are generally associated with innocence. In literature, as in daily life, children have long been seen as symbols of innocence and objects of compassion. This approach began to change after the eighteenth century, and the view that children were not just victims or symbols of innocence gained ground, and children began to be considered as criminal beings. The phenomenon of evil was extensively discussed in Turkish novels written between 1950 and 1980. In these novels, there is a lot of

* Bu makale Özlem Başboğa tarafından Prof. Dr. Bâki Asiltürk’ün danışmanlığında hazırlanan “Türk Romanında Kötülük (1950-1980)” isimli doktora tezinden hazırlanmıştır.

** Öğr. Gör. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, ozlembasboga@ohu.edu.tr.

 ORCID ID: 0000-0003-4976-5218

data about the reasons why individuals do evil and the source of evil. Individuals discuss the evils to which they are exposed or of which are the perpetrators and try to make explanations that will rationalize the action. However, in the novels written in the period in question - although there were exceptions - the phenomenon of evil was discussed around adults. When moral evil is talked about, the actions taken by adults are generally centered. There is no discussion of the children's actions. Except for dangerous games, it is not possible for children to do evil. When these novels, in which children are associated with innocence, are examined beyond the preconceptions, it is seen that there are many evils that children do. This study aims to shed light on the evils committed by children in novels published between 1950 and 1980.

Keywords: *Turkish novel, moral evil, child and evil, peer bullying*

1. Kötülük ve Kötülük Türleri

Bir canlıya acı veren her şey kötülük olarak kabul edilmektedir. Türk Dil Kurumunun Güncel Sözlüğünde “Kötü olma durumu; fenalık, kemlik, habaset, seyyie, şenaat, şer”; “zarar verecek davranış veya söz” şeklinde tanımlanan kötülük terimiyle daha çok ahlaki kötülükler kast edilmiş, doğal kötülükler için “bela”, “musibet” gibi terimler kullanılmıştır (Yaran, 2016, s. 28). Ahmet Cevizci, kötülük için birkaç tanım vermiştir. Bunlardan ilki “Amaca uygun olmayan, kusurlu ve yetersiz olan, korku ve endişe verici olan; zarar, acı ve rahatsızlık veren şey” şeklindedir. Bu ilk tanımın kötülük olgusunun niteliği açısından yapıldığı görülmektedir. Cevizci’nin ikinci tanımı olan “zararlı etkide bulunan” ise kötülüğe maruz kalan açısından yapılmıştır. Üçüncü tanım etik bakış açısından yapılmıştır ve “Ahlakî bakımdan, iyinin karşısında yer alıp, yanlış ya da kabul edilemez olan şey” şeklindedir. Dördüncü tanım olan “mutluluğa, ideallere, amaçlara ulaşmayı engelleyen durum veya oluşum için kullanılan niteleme.” (Cevizci, 2010, s. 970) tanımı yine kötülüğe maruz kalan açısından yapılmıştır. İngilizcede evil ya da evil action sözcükleri yaygın olarak kullanılırken bad condition, malicious, evil action, wrong, harm, badness, wickedness sözcükleri de kötülük karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bösheit, schlecht, schlechtigkeit, das böse, tücke, übel sözcüklerinin kötülük karşılığı olarak kullanıldığı Almandada bösheit yalnız ahlakî kötülükler için kullanılırken übel hem ahlakî hem de doğal kötülükleri karşılamaktadır. Fransızcada ise bütün kötülük çeşitleri “le mal” ile karşılanmaktadır (Kaya, 2014, s. 15). Kötülük kavramı Arapçada sû’ ve şerr kavramlarıyla karşılanmaktadır. Şerr şerare masdarından türetilmiştir ve sû’ kavramından daha kapsamlı bir kelimedir (Özdemir, 2014, s. 12).

Bazı düşünürlerin kötülüğü metafizik, doğal ve ahlakî kötülük olarak üç başlıkta ele almasına karşın genelde doğal ve ahlakî kötülük şeklinde iki tür kötülük olduğu kabul edilmiştir. Kötülüğün bu şekilde sınıflandırılması insanın fail olup olmamasına göre yapılmaktadır. Deprem, kasırga, kuraklık, sel gibi doğal afetler ile hastalıklar ve her türlü bedensel sakatlık gibi insanın iradesi dışında kalan kötülükler doğal kötülük olarak kabul edilirken düşünebilen varlıkların eylemlerinden kaynaklanan bütün kötülükler ahlakî kötülük başlığı altında ele alınmaktadır (Russel, 2017, s. 26). Kötülüğü doğal ve ahlaki kötülük olmak üzere iki temel başlıkta ele alan isimlerden McCloskey, doğal kötülük kavramının içeriğini oldukça geniş tutmuştur. McCloskey, çöl, buzul, verimsiz topraklar gibi insan yaşamına uygun olmayan yerleri; yırtıcı ve zehirli canlıların yanı sıra bağırsak kurtları ve tenyalar gibi zararlı canlıları; deprem, sel, kıtlık, yangın gibi insanları tedirgin eden ve onlara acı veren doğal afetleri; körlük, sağırlık gibi bedensel kusurları doğal kötülük içinde ele alır (Yasa, 2016, s. 21-22). McCloskey’e göre kıskançlık, korkaklık, bencillik, savaşlar gibi insanın fail olduğu kötülükler ahlakî kötülüktür (Yaran, 2016, s. 34). Richard Swinburne “İnsanlar tarafından bile bile meydana getirilmeyen” ve insanın ihmalinin olmadığı kötülükleri doğal kötülük olarak kabul etmiş, insanların yanı sıra hayvanlara fiziksel veya zihinsel acı veren her şeyi bu gruba almıştır (Kaya, 2014, s. 22). Swinburne, insanların yapmamaları gerektiği hâlde bilerek yaptıkları veya ihmalleri sonucu meydana gelen bütün kötülükleri de ahlakî kötülük olarak kabul etmiştir (Manafov, 219, s. 38). Ahlakî kötülük, insanın iradesiyle gerçekleştirdiği ve bir canlıya acı veren her türlü eylemdir.

2. Çocuk ve Kötülük Olgusu

Çocukların sıklıkla yaptıkları kötülük biçimlerinden biri şiddettir. Şiddet olgusu çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (2002) şiddet tanımı “Bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma” şeklindedir (Akt. Kızmaz, 2006, s. 48). Bazı araştırmacılar şiddeti fiziksel şiddet ile sınırlı tutarken bazıları daha geniş kapsamlı olarak ele almıştır (Kızmaz, 2006, s. 48). Akranlar arasında yaşanan şiddet çeşitli şekillerde olabilmektedir. Fiziksel saldırganlığın yanında kötü davranma veya dışlama da akran zorbalığı içinde değerlendirilmektedir.

Akranlar arası çatışma temel olarak 3 kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar, fiziksel saldırganlık (itme, vurma, tepme), sözle rahatsız etme (tehdit, alay etme, surat asma, isim takma, el-kol hareketi yapmak) ve dolaylı olarak kötü davranmadır (birini yok sayma veya birini aktivitelere sokmama dışarıda bırakma). Akranlar arası çatışma doğrudan (vurma, tekmeleme, tehdit, zorbalık, haraç alma) ve/veya dolaylı (dedikodu, dışlama) olarak olmaktadır (Polat, 2016, s. 21).

Akran zorbalığı, akran gruplarının birbirlerine yönelik fiziksel veya sosyal saldırganlık içeren eylemleri; sistematik güç kullanımı; kendini korumaya gücü olmayan kişiye sürekli şiddet uygulamak gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır (Çankaya, 2011, 82). Çocukların neden şiddet eylemlerine karıştıkları konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Çocukların yetişme ortamları, genetik yatkınlık, kendilerinin de şiddete maruz kalması gibi pek çok sebep öne sürülmüştür. Terry Eagleton, *Kötülük Üzerine Bir Deneme* isimli çalışmasında on yaşlarında iki çocuğun bir bebeği öldürdükleri olaydan bahseder. Eagleton'a göre bir polis memurunun “Suçlulardan birine bakar bakmaz onun kötü olduğunu” fark ettiğini söylemesinin sebebi, çocukların cinayet işleminin toplumsal sebeplerini göz ardı ederek onları şeytanileştirmeye çalışmaktır (Eagleton, 2014, s. 8). Eagleton, çocukların eylemlerinin onların şartları dışında ele alınmaya çalışılmasını, çocukların hür iradeleriyle ve kötü oldukları için kötülük yapan birer fail olarak görme eğiliminden kaynaklandığını öne sürer.

Eğer çocuk katiller, cinayetleri (polislin korktuğu gibi) can sıkıntısı, kötü barınma şartları ya da ebeveyn ihmali yüzünden işlemiş olsaydı, şartlar onları cinayete zorlamış olurdu ve sonuç olarak o polislin istediği kadar büyük bir ceza almazlardı. Bu durum şu yanlış çıkarımla özdeşleşir, Sebebi olan bir eylem hür iradeyle gerçekleştirilemez. Bu görüşe göre sebepler bir tür zorlamadır. Eğer eylemlerimizin sebepleri varsa, eylemlerimizden sorumlu değilizdir (Eagleton, 2014, s. 9).

Eagleton'un da dikkat çektiği üzere çocukların suç işleminde çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Bunların başında aile faktörü gelmektedir. Ailede şiddet eylemlerinin olması, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, çocuk sayısı, ebeveynlerin eğitim durumu gibi etkenler çocuğun şiddet olaylarına karışmasında önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında çocuğun kendini ifade edememesi ve arkadaş ortamında kabul görme isteği de öne çıkan faktörlerdir (Genç, 2007).

Çocuklar farklı şekillerde kötülük yapabilmesine rağmen çocukların “küçük canavarlar” olarak edebi eserlerde görülmeleri yeni bir durumdur. On sekizinci yüzyılın sonuna gelene kadar çocuk bir yandan insanlığın ilkel geçmişini diğer yandan da geleceğini temsil etmekteydi. “Yetişkinlik, cennetten kovulmaktır.” Viktorya döneminde çocuklar “yetişkinliğe henüz ‘düşmedikleri’ ve bu yüzden varoluş öncesine ait görüntüleri korudukları” anlayışıyla ele alınmıştır. (Cole, 2022, 146).

Ancak çocuklar tam da bu öte dünyalıkları nedeniyle tekensizleşirler ve dönemin korku anlatılarında kendilerine yer bulmaları belki bu yüzdendir. Daha erken biçim olan Romantik Gotik'te mevcut olmamakla birlikte, Büssing'e göre 19. Yüzyılın başından itibaren günümüze kadar çocuğun rolü dramatik şekilde değişir. “Giderek daha fazla etkinlik sergilemiş, salt kurban olmaktan çıkarak sık sık suç işleyen bir figüre, bir katile ve gerçek bir canavara dönüşmüştür.” (Cole, 2022, s. 146).

Edebi eserlerde çocuklar kurban ve kurban eden şeklinde iki temel rolde görülür. “Geleneksel masum ve savunmasız rolüyle çocuk ideal kurbandır” ve onun bu rolü yetişkin kurbanların rolünden farklıdır. Sanat eserini deneyimleyenler açısından korkulan şey sadece çocuğun maruz kaldığı kötülük değil, çocuğun varlığında temsilini bulan saflık kavramının tehlikeye girmesidir. İkinci rolü olan “canavar katil” mefhumunun insanları şok etmesi de bu saflık düşüncesiyle ilişkilidir. Masum ve zararsız görünen, adeta meleksi bir varlığın canavar çıkması doğa kanunlarına aykırı görülmüştür (Cole, 2022, s. 146-147).

3. Türk Romanında Çocuk ve Kötülük

1950-1980 arasında yayınlanmış romanlarda çocuk yaştaki bireylerin başka bireylere ve diğer canlılara yönelik psikolojik ve fiziksel şiddet eylemleri vardır. Söz konusu dönemdeki eserlerde çocuklar arasında yaşanan akran zorbalığı da önemli bir yer tutmaktadır. Bununla beraber incelenen romanlarda çocukların masumiyetle ilişkilendirildikleri görülmektedir. Nihal Atsız’ın *Ruh Adam* romanında Ayşe’nin, “Yaşlı insanlar hayatın kötülüklerini göre göre kötüleşiyorlar, gönül saflığını, insan duygusunun bütün iyi taraflarını kaybediyorlardı.” (s. 22) demesi, Selim Pusat’ın oğlu Tosun’la konuşurken “Henüz içinde hiçbir kötülük, ikiyüzlülük bulunmayan bu çocuğun da zamanla insanlık çirkefine bulaşacağı” (s. 233) düşünmesi çocukları masum ve kötülükten münezzehe görmekle ilgilidir. Yine Ferit Edgü’nün *Hakkâri’de Bir Mevsim* romanında “Hep iyi şeyler öğretirsin. Çünkü bizim çocuklarımız, bütün çocuklar gibi iyidir.” (s. 22) denilmesi, Yaşar Kemal’in *Ortadirek* romanında Meryemce’nin “Çocuklar yüzüme bakamıyor, gülemiyorlardı. Çocuk kısmı ne bilir al etmesini, ne bilir her bir kötülüğü içinde saklamasını! O büyüklere has.” (s. 138) diye düşünmesi; Muhtar Sefer’in, yoksullardan bahsederken, “Bunların böyle iyi, böyle masum, böyle tertemiz çocuk gibi kalabilmeleri için gün yüzü görmemeleri gerek. Allah da o sebepten bunlara vermez. Bozulmasınlar diye.” (s. 284) sözleri çocukların sadece iyilikle özdeşleştirildiğini göstermektedir. Kemal Tahir’in *Yorgun Savaşçı* romanında mahkûmlardan Ramiz’den bahsedilirken “Güzelleşen yüzüne dünyadaki kötülüklerden habersiz bir çocuk saflığı gelmişti.” (s. 181) denilmesi, çocuklukla masumiyetin bir görülmesi anlamına gelmektedir. Bu anlayışın Oğuz Atay’ın *Tehlikeli Oyunlar*’ında değiştiği görülür. Hikmet, taşındığı gecekonduda alt kat komşusu Nurhayat Hanım’ın küçük oğlu Sami’den bahsederken “Neden beni görünce gülüyor?” diye düşünür. “İnsanlardaki zavallılığı, önce çocuklar seziyor galiba. Delileri de önce onlar kovalar. Eğilip yerden taş alan yüzlerce deli birden gördü kafasında; yüz milyonlarca çocuk, on binlerce deliyi kovaladı.” (s. 35-36). Hikmet’in tanıdığı çocuklar insana gülen, delilere taş atan varlıklardır. Henüz küçük birer canavar değillerdir ancak tam bir masumiyet durumu da söz konusu değildir. İncelediğimiz romanlarda çocuklara kötü veya canavar denilmese de çocukların yaptığı pek çok kötülük vardır.

3.1. Çocukların Akranlarına Kötülük Yapması

1950-1980 yılları arasında yayımlanmış romanlarda kötülük yapan pek çok çocuk söz konusudur. Tarık Buğra’nın *Firavun İmanı*’nda Ali Yusuf, içinde bulunduğu şartlar sebebiyle arkadaşlarına ve öğretmenlerine kötülük yapar. Ali Yusuf’un kişiliği anlatılırken sürekli kötü özellikleri öne çıkarılır ancak Ali Yusuf doğuştan kötü değildir. Gayrimeşru bir çocuk olduğunu öğrendiği geceye kadar “Uysal, geçimli, kendine güvenen, elinden gelen yardımı hiç kimseden esirgemeyen bir çocuk, çalışkan bir öğrenciy”ken, (s. 43) kendi durumunu fark öğrendikten sonra tam tersi yönde değişmiştir. O andan sonra çevresindeki hemen herkese kötülük yapar. Yatılı okuldayken iftiracı, yalan söyleyen ve dış geçirebildiğini ezen biri hâline gelmiş ve pek çok kişiye kötülüğü dokunmuştur. Onun hem karakterinin hem davranışlarının bu kadar değişmiş olması, toplumun gözünde ona biçilen rolle doğrudan ilgilidir. Kendi durumunu fark ettiği gece değiştiğinin söylenmesi de bunu kanıtlamaktadır. Okulda bir öğretmenine iftira attığı ispatlanınca okuldan kovulur. Ali Yusuf “Kendisini, elinde bavulu, kaldırımında bulunca, dünyada yapılabilecek haksızlık ve gaddarlıkların en büyüğüne

uğradığını düşündü; dişlerini gıcırdattı.” (s. 44) Ali Yusuf, pek çok kötülük yapmasına rağmen kendisine yönelik en ufak şeyde gadre uğradığını düşünür. O daha doğarken hatta doğmadan toplumun gözünde mahkûmdur, dolayısıyla kendisini haksızlığa uğramış sayması anlaşılır bir durumdur.

Yaşar Kemal’in “Dağın Öte Yüzü” serisinin ilk romanı olan *Ortadirek*’te küçük bir çocuğun başka bir çocuğu yaralaması eylemi karşımıza çıkmaktadır. Ali, çocukluğunda arkadaşlarıyla oyun oynadıkları bir akşam arkadaşlarından Öksüz Memet’i yanlışlıkla bıçakladığını hatırlar. Bu yaralama bir kazadır (s. 121) ancak Ali’nin yıllar sonra bile zihnini kurcalaması, Ali’nin bu eylemini -belli belirsiz de olsa- kötülük olarak gördüğünü göstermektedir. *Yer Demir Gök Bakır* romanı Ali’nin çocukları Hasan ile Ummahan’ın ormana yakacak toplamaya gitmeleriyle başlar. Yol boyunca Hasan kardeşi Ummahan’a hakaret eder, onu kızdırıp kavga etmek için hakaretlerinin dozunu artırır. Bir ara üzülür gibi olur ancak tekrar öfkelenir ve yine devam eder. Hasan, Ummahan’ı kızdırmak için “Yoldaş olma namussuza, arsıza. Akıbet başına bela getirir.” der ancak kız kardeşinden istediği tepkiyi alamaz. Daha sonra “Erkek olmayanın yalanı çoktur.” der. Hasan “İşte bu öldürür onu, çıldırtır.” diye düşünür ancak yine tepki alamaz. Alayla kardeşinin yüzüne bakan Hasan onu öfkelenmek için her şeyi dener, “Orospuda iman olmaz, din olmaz.” Bu da mı, bu da mı etkisini göstermez?” (s. 10). Hasan’ın son sözleri Ummahanı ağlatacak kadar üzer. Hasan’ın neden böyle davrandığına dair net bir açıklama yapılmaz. Çevresinden şiddet gördüğü veya akran zorbalığına uğradığı söylenemez. Adil Efendi’nin korkusu herkes gibi onu da etkilemiştir ancak Hasan’ın eylemlerini buna bağlayacak bir açıklama romanda yer almaz.

Sevgi Soysal’ın *Yürümek* romanında Elâ ve Memet’in çocukluklarına dair hatırladıkları şeyler genelde olumsuzdur. Her ikisi de akranları tarafından kötülüğe maruz kalmışlardır ve bu kötülükler onları uzun zaman takip eder. Bunun yanında romandaki hemen her çocuk ayrı ayrı akran zorbalığına maruz kalmıştır. Elâ’nın sınıf arkadaşlarından birine Sidikli Erol denilmesi, bir diğerinin adının Şişko Aysel olması akran zorbalığıdır. Kötülüğe maruz kalanlar gibi eyleyenler de çocuktur. Bu eylemler muhatabına acı verdiği için kötülüktür ancak çocuk yaştakilerin yaptıklarının bilinçli olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bununla beraber romandaki çocukların öfkesi, kini normal bir insanınkini aratmayacak düzeyde olabilmektedir. Şükran’la ilgilenmesi sebebiyle mahallenin diğer çocukları Alişan isimli bir çocuğu dövmek için plan yaparlar. Çocuklar kavgada muhatabına daha fazla acı vermek için parmaklarına musluk halkaları takmaktadırlar. “Ataç parmaklarına bir musluk halkası geçirmiş. Cüneyt’le Atilla da bahçe musluğunun halkasını sökmeye çalışıyorlar. Bir süre sonra, her şey dururken, hiç oynanmazken, Elâ baktı, hepsinin musluk halkalarını parmaklarına geçirdiklerini gördü. Bunun anlamını biliyor Elâ. Musluk halkalarının niçin parmaklara geçirildiğini” (s. 30).

Elâ, çocukların Alişan’ı dövmek istemesinden rahatsız olur. Bu rahatsızlığının bir sebebi bu kavganın Şükran için yapıyor olmasıyken bir diğer sebebi Elâ’nın Alişan’a üzülmesidir çünkü Alişan “Bir sıkımlık canı” olan bir çocuktur (s. 31). Elâ, Şükran’a olan öfkesinden dolayı “Alişan Şükran’a ne yapmışsa iyi yapmış.” diye düşünür. Elâ, Alişan’ın dövülmek istemesini gaddarca bulur. Bu durum, bu yaşlardaki çocukların kötülük, şiddet gibi olgular hakkında az çok fikirleri olduğunu göstermektedir. “Alişan’ın Şükran’a yaptığı şey, Ataç’ı çok kızdıran bir şey. Alişan ne yapmışsa canına değsin. Zavallı Alişan. Bir sıkımlık canını alacaklar şimdi. Bütün bu musluk halkalarıyla, Şükran seyrediyor diye, nasıl gaddarca.” (s. 31-32) Fiziksel bir şiddete maruz kalmamakla beraber Elâ özellikle Şükran tarafından psikolojik olarak kötülüğe maruz kalır çünkü Şükran “Elâ’nın her sözünü, her davranışını kın”maktadır (s. 29). Henüz küçük bir çocuk olan Elâ’nın maruz kaldığı şiddet “Katılır gibi gülerdi oynarken, şimdi de öyle katılır gibi gülünce, ayıplıyor Şükran. Ağlamak istiyor Elâ.” (s. 30) cümlesinde netleşir. Akran zorbalığı sadece fiziksel eylemleri içermez, bireye yönelik kötü sözler, onu aktivitelerin dışında bırakmak, kötü söz söylemek de akran

zorbalığıdır. Elâ arkadaş grubunun dışında bırakılarak zorbalığa maruz kalmaktadır. Elâ da kendisinden biraz daha büyük olan ve artık kendisiyle oynamayan, diğer çocukları da kendi çevresine toplayan Şükran'ın ölmesini diler ancak herhangi bir eylemde bulunmaz (29).

Memet'in arkadaşları da Memet'e hem fiziksel hem psikolojik şiddet uygularlar. Memet'in annesi onun sokaktaki diğer çocuklarla oynamasına izin vermez ancak zaten çocuklar Memet'le oynamak istemezler. “Onlar sanki Memet'le oynamak istiyorlarmış gibi. Memet sokaktan geçerken ardından sövüyorlar, çelme takıyorlardı ona.” (s. 33). Memet, yaştlarının olduğu oyun gruplarına alınmayarak zorbalığa maruz kalır. Diğer çocuklar da Memet'e kötü davranmakla beraber hayatı boyunca atlatamayacağı travmalarının sebebi Nuri isimli çocuktur. Babasının tabancasıyla oyun oynamak için sokağa çıkan Memet'in silahını Nuri alır ve geri vermez. Nuri ile oynadıkları her oyunda Memet baştan kaybetmiş gibidir. Nuri'nin Memet üzerinde kurduğu bu tahakküm Memet'i ileriki yaşamında da etkiler. Memet, arkadaşları tarafından kötülüğe maruz kalırken kendisi de kendinden zayıf çocuklara benzer şekilde davranır. Memet, kendisine hiçbir zararı olmayan arkadaşı Rıfat'a fiziksel şiddet uygular. “Koşmaya başlamadan önce ama ayağını Rıfat'inkinin önüne koydu, uykusundan silkinip koşmaya yeltenen Rıfat yuvarlandı çelmeyle. Yüzükoyun kapaklandı” (s. 27). Rıfat yere kapaklandığında burnundan kan boşalır. Memet'in Rıfat'a çelme takması ve ona söylediği yalanlar, Memet'in, önce annesinden sonra babasından dayak yemesine neden olur. Memet'in kendinden zayıf gördüğü birine yönelik şiddet eyleminin arkasında kendisinin de şiddete maruz kalması olduğunu söylemek mümkündür. Pek çok araştırmacı, şiddet eylemlerine karışan çocukların bunu ailede öğrendikleri ve çoğunlukla da kendi maruz kaldıkları şiddeti taklit ettikleri konusunda hemfikirdir. *Yürümek*'te birbirine kötülüğü dokunan başka çocuklar da vardır. Okul önlerinde seyyar tezgâhlarında çeşitli yiyecekler satan çocuklar, kendileri daha fazla satış yapmak için diğerlerine zarar verirler. “Simit satan bir çocuk, dondurma ve yeşil erik satan çocuklar, haince, birbirlerinin simit tablasını devirerek, dondurmalarını eriterek, eriklerini denize dökerek, birbirlerini tek düşman belleyerek yarıştılar.” (s. 43-44). Akran zorbalığının ve çocuklukta maruz kalınan kötülüğün kalıcı hasar bırakabildiği bilinmektedir. *Yürümek* romanında da bu durum göz önüne serilir. Arkadaşları “Memet'in utangaçlığını, çekingenliğini, hanım evlatlığını, aile çocukluğunu beş kuruşluklara, on kuruşluklara bozdular, on kuruşlukları, liralara tamamlayıp sokağın yolunu tutmuş, kendi hayatlarına dönmüşlerdir ancak Memet bütün bunları atlatamamıştır. “Elini uzattı duvardan tabancasını alacaktı; baktı yok. Tabanca Nuri'nin elinde.” (s. 55).

Peyami Safa'nın *Biz İnsanlar* romanı iki küçük çocuğun kavgasıyla başlar. Tahsin ile Cemil isimli iki çocuk kavga etmiş, Cemil Tahsin'e “Eşek Türk” demiş, Tahsin Cemil'in yüzünü bir taşla yaralamıştır. Zamanında Cemil'in annesi aynı hakareti Tahsin'in babası Mustafa'ya etmiştir. Cemil, arkadaşına ettiği hakareti annesinden öğrenmiştir. Tahsin'in babası da Cemil'in annesine şiddet uyguladığı için hapidedir. Çocukların her ikisi de ebeveynlerinin davranış kalıplarını birebir kopyalamış gibidir. Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanında da çocuklar birbirlerine karşı zorba davranışlar sergilemektedir. Aydın, Aysel'i, saç örgülü olmadığı için öğretmene şikâyet eder. Aydın, Sevil gibi memur çocukları diğer çocuklara psikolojik şiddet uygularlar. Özellikle Aydın'ın Aysel'i hor görmesi Aysel'in hayatında bir saplantı hâline gelir. Akran zorbalığının görüldüğü bir diğer roman Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*'dir. Romanda Zebercet'in kendisini özdeşleştirdiği ve dayım dediği Faruk çocukken akranlarının zorbalığına maruz kalmıştır. Faruk, kendisine yapılan psikolojik şiddete neredeyse her zaman sessiz kalmıştır ancak bir gün dayanamayıp bir arkadaşını dövmüş ve onu boğmaya çalışmıştır. Arabayla okula bırakılan Faruk'un arkasından kendinden yaşça büyük çocuklar alay ederler. “Çalıma bak.’ ‘Gömleğinin yakası, çekilmiyor cakası’ falan. Bir kıyıya çekilirdi. Ders aralarında ittikleri, çelme taktıkları da olurdu. Hocaya söylemezdi. Bir gün irice bir oğlan itmişti arkasından; birden dönüp boynuna atıldı; zorla ayır...” (s. 91). Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında Selim, çocukluğundan itibaren

arkadaşlarının psikolojik şiddetine maruz kalmıştır. “Sınıf birincisi olduğum hâlde, sınıfın en aptal çocuğu olduğuma oybirliğiyle karar verilmişti. İşin kötüsü, ben de bu karara katılıyordum. İçime kapanıp, haksızlığa uğramış bir insan görünüşüne bürünemiyordum.” (s. 638).

3.2. Çocukların Hayvanlara Kötülük Yapması

İncelenen romanlar arasında bir çocuğun hemen tüm canlılara zarar veren küçük bir canavar ve nihayetinde bir katil olarak karşımıza çıktığı roman Yaşar Kemal’in *Yılanı Öldürseler* eseridir. Babası, annesinin eski sevdiği tarafından öldürüldüğünde Hasan altı yedi yaşlarında bir çocuktur. O, babaannesi, amcaları hatta bütün köy halkı tarafından annesini öldürmesi için bir kışkaca alınır. Babaannesi ve amcaları ona annesini öldürtmek için daha o yaşta eline silah verirler. “Bu kundağı sedefli, değerli tüfeği ona daha yedi yaşında vermişlerdi. Bu tüfekte o gün bugündür vurmadığı canlı kalmamıştı. Önüne gelene ateş ediyordu Hasan, kuşa, keçilere, kartallara, keklıklere, çakallara, serçelere, insanlara... Yaaa, insanlara bile ateş ediyordu Hasan...” (s. 9) Hasan o günden sonra “Arıların da, yılanların da, Anavarza yamaçlarındaki tek mil kuşların börtü böceğin de baş belası” olup çıkmıştır (s. 11-12). Hasan’ın annesine olan sevgisi ile öfkesi sürekli bir çatışma hâlidir. Annesine kıyamadığı kendini suçlayan Hasan, giderek daha öfkeli, daha acımasız bir çocuğa, zaman içinde bir canavara dönüşür.

Yerlerde, yuvalarla birlikte kırlangıç yavruları, çırpınan, ezilmiş, cansız. Ezilip yere yapışmış, ezilip ince tüyleri uçmuş... Sarı kocaman ağızlı, korkudan kıyameti koparan... Öfkelenmiş, delirmiş bir el, ta yukarılara, ustunlara kadar, orta direktten fırlayıp yuvaları aşağı indiriyor, indirip fırlatıyor yavruları oraya buraya, sonra koşarak başka bir eve, ahıra, samanlığa... (s. 73).

Yere atılan kırlangıç yavruları acı içinde can vermektedir. Onlara yardım edemeyen diğer kırlangıçlar da acı çekerler. Ancak Hasan’ın öfkesi dinmez, bu defa da başka kuşlara zarar vermeye başlar. “Sonra kartallara dadandı o belalı el... Kayalıklarda kırılmış kartal yumurtaları, ölmüş kartal yavruları... Kayalıklarda ne kadar kartal varsa hepsi havalanmışlar, öfkeyle, fısıltıyla örenlerin üstünde dönüyorlardı... Ve kayalıklarda durmadan bir tüfek patlıyordu.” (s. 73-74).

Yaşar Kemal’in “Dağın Öte Yüzü” serisinin ilk romanı olan *Ortadirek*’te Ali çocukluğunda diğer çocuklarla beraber kaplumbağaları yaralamıştır. “Yalıda çocuklarla birlikte kaplumbağaları taşlamışlar, kaplumbağanın birinin kabuğunu sırmıştı. Kaplumbağanın sırtı kızıl kan içinde kalmıştı. Bunu da gözümün önünden atamıyorum. Kaplumbağa inlemişti.” (s. 121). Serinin üçüncü romanı *Ölmez Otu*’nda çocukların bir kartala yaptıkları, çocukların kötülük yapma konusunda ne kadar ileri gidebileceklerini göstermektedir. Çocuklar yere düşen bir kartalın boynuna ip bağlayıp sürüklemeye başlamışlardır. Yaşadığı acının etkisiyle ölü gibi taşlaşmış olan kartalın gözüne bir çocuk çöp sokar (237-238). Kartal can havliyle havaya fırlar, çocuklar ellerinden kurtulur gibi olan kartalın boynuna tekrar ip bağlayıp sürüklemeye devam ederler. Küçük çocukların kartala yönelik şiddet eylemi uzunca bir süre devam eder.

Kartal çocukların arkasından koşturuyordu. Yere düşmemek, sürünmemek için var gücünü harcadığı belliydi. Ağız, bütün başı kan içinde kalmıştı. Çamura batmamış yeri yoktu. Çocuklar kartalın kanatlarını, tüylerini yolmuşlar, çamur içinde çıplak bir beden kalmıştı. Yer yer tüylü, kel... Yolunmuş kartal kadar zavallı hiçbir yaratık yoktur (s. 241).

3.3. Çocukların Yetişkinlere Kötülük Yapması

İncelenen romanlarda çocukların yetişkinlere yönelik kötülük eylemleri nispeten daha azdır. Bununla beraber bir çocuğun yaptığı en uç kötülük bir yetişkini öldürmesidir. *Yılanı Öldürseler* romanında annesini öldürmesi istenen Hasan on iki yaşlarındayken kaçıp bir köye

gider. Hasan “Anasını öldürsünler, amcaları anasını öldürsünler,” diye köyden kaçmıştır. Bir yandan annesini çok severken diğer yandan bunu yapması, Çukurova’da kimsenin yüzüne bakamayacaklarını düşünmesi sebebiyledir. İnsanların yüzüne bakamayacağını düşünmesi, içinde yaşadığı toplumun kültürel kodlarını bildiğini göstermektedir. Dolayısıyla göre bir insanı öldürmenin kötü olduğunu da kavrayacak yaşta olduğunu söylemek gerekmektedir. Hasan bir süre sonra köyüne geri döner, annesini öldürmesi için tacizler tekrar başlar. Sonunda da bu baskılara dayanamayan Hasan annesini öldürür.

Hasan titriyordu, ürpermişti. Etleri çekiliyordu. Başını dönüyordu. Gözlerinin önündeki yalımların içindeydi anası... Birden elindeki tabanca ateş aldı. Bir çığlık koştı... Bir daha ateş aldı, bir daha... Bir saç, et yanığı kokusu aldı ortalığı... Hasan birden boşalır, ortada bir süre, tabancası elinde, tandırın başında dolandı durdu. Anasının tandıra girmiş başındaki saçlar yanıyordu (s. 101).

Toplum elbirliği ile küçük bir çocuğu bir canavara ve kelimenin gerçek anlamıyla bir katile döndürmüştür. Hasan’ın hayvanlara yönelik şiddetinin de annesini öldürmesinin de sebebi maruz kaldığı psikolojik şiddettir. Hasan, kendi yaşadığı acıdan kurtulmak için kötülük yapmaktadır.

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü üzere Türk romanında çocuklar hem yetişkinlere, hem akranlarına hem de doğadaki diğer canlılara kötülük yapabilmektedir. Bu kötülük Yılanı Öldürseler romanında olduğu gibi bir yetişkinin ölmesine kadar gidebilmektedir. Romanlarda yetişkinlerin hem kendi maruz kaldıkları hem başkalarına yaptıklarını kötülükleri hatırlamaları da bu eylemlerin çoğunlukla kalıcı bir iz bırakmasıyla ilgilidir.

Sonuç

1950-1980 arasında yayınlanmış romanlarda genelde masumiyetle ilişkilendirilmesine karşın çocuklar hem kendi yaş gruplarına, hem yetişkinlere hem de hayvanlara kötülük yapabilmektedir. Çocukların şiddet içeren eylemlerde bulunmaları ve akran zorbalığı yapmaları, düşünüldüğünden daha yaygındır. Bununla beraber çocukların bu eylemleri üzerinde detaylı durulmadığı görülmektedir. Çocukların kötülük yapmalarının temel sebeplerine bakıldığında kendilerinin de kötülüğe maruz kalmaları, arkadaş grubunda kabul görme isteği veya yalnız kalma korkusudur. Bunun yanında içinde buldukları sosyal ve ekonomik durum da onların eylemlerini etkilemektedir. Söz konusu dönemde yazılmış romanlarda çocuk kötülüğünün en belirgin ve süreklilik gösterdiği romanlardan biri Yılanı Öldürseler’dir. Toplumun kendi değer yargıları için bir çocuğu katile dönüştürdükleri bu romanda romanın başkişisi Hasan tüm canlılara zarar veren, sonunda da bir katile dönüşen bir çocuktur. Hasan katil olmuştur ancak bir yandan da kurban durumundadır. Yaşar Kemal’in romanlarında olduğu gibi, mekânın köy olduğu romanlarda çocuklar özellikle hayvanlara karşı oldukça acımasız davranabilmektedir. Mekânın şehir olduğu romanlarda ise çocukların şiddet eylemleri diğer çocuklara yönelmektedir.

Kaynakça

- Cevizci, A. (2010). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 81-92.
Eagleton, T. (2012). *Kötülük üzerine bir deneme*. (Ş. Bezci, Çev.). İletişim Yayınları.
Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.
<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi, 03.08.2023)
Kaya, M. (2014). *Leibniz’in Théodicée’sinde kötülük problemi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1) 47-70.

- Manafov, R. (2019). *John Hick'in din felsefesinde kötülük problemi ve teodise*.
Özdemir, M. (2014). *İslam düşüncesinde kötülük problemi*. Furkan Kitaplığı.
Polat, O. (2016). Şiddet (Violence), *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
Russel, J. B. (2017). *Şeytan - Antikiteden ilkel Hıristiyanlığa kötülük algıları*. (E. Çelik, Çev.) Panama Yayıncılık.
Yaran, C. S. (2016). *Kötülük ve teodise*. Vadi Yayınları.
Yasa, M. (2016). *Tanrı ve kötülük*. Elis Yayınları.

İncelenen Romanlar

- Ağaoğlu, A. (2021). *Ölmeye yatmak*. Everest Yayınları.
Atay, O. (2015). *Tehlikeli oyunlar*. İletişim Yayınları.
Atay, O. (2022). *Tutunamayanlar*. İletişim Yayınları.
Atılğan, Y. (2017). *Anayurt oteli*. Yapı Kredi Yayınları.
Atsız, N. (2021). *Ruh adam*. Ötüken Neşriyat.
Edgü, F. (2014). *Hakkârîde bir mevsim*. Sel Yayıncılık.
Kemal, Y. (2020a). *Yer demir gök bakar*. Yapı Kredi Yayınları.
Kemal, Y. (2020b). *Ölmez otu*. Yapı Kredi Yayınları.
Kemal, Y. (2021a). *Yılanı öldürseler*. Yapı Kredi Yayınları
Kemal, Y. (2021b). *Ortadirek*. Yapı Kredi Yayınları.
Safa, P. (2022). *Biz insanlar*. Ötüken Neşriyat.
Soysal, S. (2021). *Yürümek*. İletişim Yayınları.

Extended Summary

In daily life, it is seen that children are generally identified with innocence. The belief that children are unaware of evil, and that evil is a condition exclusive to adults, has found its place in literary works as well. Until the eighteenth century, literary works often portrayed children as symbols of innocence. However, after the eighteenth century, the situation began to change, and the idea that children are not merely victims or symbols of innocence slowly began to gain acceptance in literary works.

In this study, the evils committed by children in Turkish novels published between 1950 and 1980 were examined. Given the abundance of novels published during this period, a selection was made among the novels that include examples of evil committed by children, and those novels providing sufficient data were scrutinized under this thematic focus.

Anything that causes pain to a living being is considered evil. The Turkish Language Association's Contemporary Dictionary defines "kötülük" (evil) as "the state of being bad; wickedness, malevolence, mischief, harm, and evil deeds; behaviour or word that will cause harm. This term is predominantly associated with moral wrongdoings, while terms like "bela" (calamity) and "musibet" (misfortune) are used for natural evils. Ahmet Cevizci provides several definitions for evil, "1. Not suitable for the purpose, flawed, and insufficient, causing fear and distress; 2. something that causes damage, pain, and discomfort; 3. having a harmful effect; 4. morally standing against the good, something wrong or unacceptable." The concept of evil is expressed with words such as "evil" or "evil action, bad condition, malicious, evil action, wrong, harm, badness, wickedness" in English; "Bösheit, schlecht, schlechtigkeit, das böse, tücke, übel" in German; and "le mal" in French. In Arabic, the concept of evil is expressed by the terms "sû" and "şerr".

Violence is one of the methods of causing pain to a living being. Violence is defined as the actions of an individual, using the power he has, against another human being, a living being, oneself, or a group, and that results in injury or loss. Violence can manifest both physically and psychologically. Children often engage in violent acts towards their peers, and violence among peers can take various forms. Besides physical aggression, mistreatment or exclusion is also considered as part of peer bullying.

The concept of evil has been approached in various ways in novels published between 1950 and 1980, exploring answers to the questions such as the origin of evil and why individuals commit acts of evil from different perspectives. However, during the period in question, the concept of evil was almost always addressed through adults. Although children commit acts of evil in many novels, there is no discussion of the evil done by children in the novels published in this period. On the contrary, in some novels, it is directly stated that children are unaware of evil, while in others, it is mentioned that adults lose their childhood innocence. In Yaşar Kemal's

novel *Ortadirek*, Meryemce believes that her son and daughter-in-law are committing evil against her. When talking about her grandchildren, she thinks that they are unaware of evil, considering evil as something specific to adults. In Kemal Tahir's novel *Yorgun Savaşçı*, children are also associated with innocence. Similar situations can be found in Nihal Atsız's *Ruh Adam* and Ferit Edgü's *Hakkâri'de Bir Mevsim*. The idea that children are also perpetrators of evil is subtly expressed in Oğuz Atay's novel *Tehlikeli Oyunlar*.

In novels, it is observed that children mostly commit evil deeds against their peers and animals. Acts of evil towards peers or close age groups manifest themselves in both physical and psychological forms of violence. Actions involving psychological violence, such as giving nicknames, exclusion from games, or mocking someone's flaws, are quite prevalent. In Sevgi Soysal's novel *Yürümek*, almost all children engage in psychological violence towards each other. Besides students giving each other nicknames, Şükran's approach to Elâ also falls into peer bullying. In Yaşar Kemal's novel *Yer Demir Gök Bakır*, Hasan's insults towards Ummuhan are so hurtful that they make the little girl cry. Additionally, examples of physical violence are present in novels. In the novel *Yürümek*, Memet causes Rifat to fall and make his nose bleed by tripping him. In Elâ's neighbourhood, children fight with kids from another neighbourhood, and during the fight, they wear iron rings on their fingers to inflict more physical pain on their opponents. In Tarık Buğra's novel *Küçük Ağa*, the children beating up Niko serves as an example of peer conflicts.

Children committing numerous acts of cruelty towards animals is evident. In Yaşar Kemal's novel *Ortadirek*, Ali, wounded a tortoise with his friends during his childhood. Remembering the tortoise's moans of pain, Ali does not deeply contemplate this action. Although he vaguely senses that what he did was wrong, he attributes the misfortunes in his life to his relationship with Delice Bekir's wife rather than the cruelty he committed to the tortoise as a child. It is noteworthy that he considers an adult action rather than the cruelty to the tortoise in his childhood as evil.

In Yaşar Kemal's *Ölmez Otu*, children tie a rope around an eagle's neck and start dragging it through the mud. When the eagle becomes motionless as if it was dead, one child shoves a stick into its eye. The eagle, struggling for its life, leaps into the air, but it cannot escape from the children. A notable instance of a child's persistent cruelty to animals is found in Yaşar Kemal's novel *Yılanı Öldürseler*. Hasan's family and villagers begin exerting severe psychological pressure on him to kill his mother. His uncle, giving him a rifle, tells Hasan that with this gun, he can either hunt or take revenge on his family. As Hasan feels trapped between his love for his mother and the villagers' pressure, he unleashes havoc on all living creatures in nature. Hasan disrupts swallows' nests and throws the chicks to the ground, captures some birds and ties strings to their legs. He harms all animals, from snakes to eagles.

The evil committed by children towards adults can be observed in Yaşar Kemal's novel *Yılanı Öldürseler* and Oğuz Atay's novel *Tehlikeli Oyunlar*. However, the actions in the two novels are different to the extent that they cannot be compared. In the novel *Yılanı Öldürseler*, Hasan, a young child, has lost his father and who was murdered. The entire village, including his grandmother and uncles, pressures him to kill his mother. Despite resisting for a few years, Hasan eventually murders his mother to avenge his father. In this novel, the victim is not only the murdered Esme but also Hasan, who becomes the killer of his mother at a young age. In *Tehlikeli Oyunlar*, Hikmet emphasizes that children are not as innocent as they are often thought to be.

As evident in the examples above, many children commit evil acts in novels, but no views are presented on these acts of evil. While the reasons and consequences of the evil committed by adults are extensively explored in some novels and addressed more superficially in others, the evils committed by children are not discussed. This situation must be related to the belief in the innocence of children. Indeed, the explicit statements in some novels that children do not know evil further strengthen this claim.

As observed in the examined novels, the evils committed by children are generally directed towards their peers or animals. This is because their physical strength is not at a level to harm adults. Hasan's killing of his mother in the novel *Yılanı Öldürseler* is an exception in this regard, and almost all the villagers support him in this action.

Çolak, F. N. (2024). Marksist düşüncede “kadın” imgesi: Aydınlık Dergisi örneği (1921-1925). *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 47-66.

MARKSİST DÜŞÜNCEDE “KADIN” İMGESİ: AYDINLIK DERGİSİ ÖRNEĞİ (1921-1925)

Fatma Nesibe ÇOLAK*

Öz: Erkekler tarafından ezilen, sömürülen, dezavantajlı, eşitsiz ve ikincil konumuyla birlikte Sanayi Devrimi, kadınların emek piyasasındaki yerini de etkilemiştir. Bir nevi mülkiyetin değişimi kadının konumu, aile kurumu ve onun ilişkileri üzerinde bir etkiye sebep olmuştur. Marx ve Engels kadının konumunu mülkiyetin değişmesiyle birlikte ele aldığı için cinsiyet ilişkileri üzerinden değil, üretim ilişkileriyle değerlendirmiştir. Kadınların ezilmesi, üretim ilişkileriyle bağlantılı olarak ele alındığı için çözüm de sosyalist toplumun kurulmasında bulunur. Marx ve Engels’i takip eden mahdumları arasında yer alan Lenin, hem kadın düşüncesinde seleflerini takip etmiş hem de kendi düşüncelerini pratikte uygulayabileceği bir alan yaratabilmiştir. Sosyalist feminist olarak adlandırabileceğimiz Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin, Marx ve Engels’i fikren takip ettiği gibi Lenin’le de bu hususta dirsek teması kurmuştur. Bunlar, kadınların kurtuluşunu sosyalizmde bulmalarının yanı sıra liberal kadın hareketlerine karşı çıkmaları yönüyle kendi öncüllerinden ayrılırlar.

Aydınlik dergisi hareketi, aydınlara hitap etmek üzere yola çıkan sosyalist bir dergi olmasıyla birlikte fikri çizgisi itibarıyla Marx, Engels ve Lenin üçlüsünü takip etmesinin yanı sıra Spartakist hareketiyle de yakın temas kurmuştur. Bu çalışmada Aydınlik dergisi hareketinin kadın imgesine bakışını inşa etmede ve anlamlandırmada bu Marksist yaklaşımların ne tür katkıların olduğu ve ayrışma noktalarının olup olmadığı sorunsalı üzerinden hareket edilmiştir. Bu bağlamda Aydınlik dergisinin kadın imgesine bakış açısı, kadının konumu ve toplumdaki sınıflandırılması kategorize edilerek etkilendikleri bahsi geçen Marksist kuramcılar üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Aydınlik Dergisi, marksizm, kadın, proleter kadın, burjuva kadın*

THE IMAGE OF “WOMAN” IN MARXIST THOUGHT: THE EXAMPLE OF THE JOURNAL OF AYDINLIK (1921-1925)

Abstract: The Industrial Revolution affected the role of women oppressed and exploited by men and having a disadvantaged, unequal, and secondary status in the labor market. In a way, the change of property had an impact on the position of woman in the family institution and male-female relationships. Marx and Engels evaluated the position of woman not over gender relations but in production relations. Since the oppression of women is considered in connection with the relations of production, the solution is found in the establishment of a socialist society. Lenin, who was a supporter of Marx and Engels's ideology, both followed his predecessors in his woman's idea and also managed to create a field in which he could conduct his own opinions. Rosa Luxemburg and Clara Zetkin, who we can be named socialist feminists, pursued Marx and Engels intellectually and made contacts with Lenin as well on this subject. Rosa Luxemburg and Clara Zetkin differs from their pioneers because they acquiesce to liberal woman's movements in addition to finding liberty of women in socialism.

* Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, fnesibecolak@gmail.com

 ORCID ID: 0000-0003-0009-9832

The Journal of Aydınlık movement has made close contact with the Spartacist movement as well as following Marx, Engels, and Lenin trio as their representation of ideas besides being a socialist magazine, which aims to address intellectuals. In this study examined the contributions made by these Marxist approaches and explored whether there are differences of opinion in establishing and interpreting The Journal of Aydınlık Movement's perspective on the female image. In this regard, the perspective of The Journal of Aydınlık on the image of woman, the position of woman, and the classification of woman in society were categorized and examined through the mentioned Marxist theorists.

Keywords: *The Journal of Aydınlık, marxism, the woman, proletariat woman, bourgeois women*

Marksizm, özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla beraber doğan sınıflı toplum yapısını üretim araçlarına sahip olanlar ve üretim araçlarına sahip olmayanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Liberalizm ve kapitalizmin yarattığı emek sömürsünü önlemek maksadıyla üretim araçlarını özel mülkiyetten kamu mülkiyetine devretmesini amaçlamaktadır. İnsanın özgürleşmesini bir nevi emeğin özgürleşmesine bağlamaktadır. Bir başka deyişle Marksist kuramda özel mülkiyetin, emeğin alınır satılır iktisadi kategori haline getirilen durumu emeğin sahibine teslim edilir.

Marksist kuramda kadının ezilmesi de özel mülkiyete bağlanmıştır. Özel mülkiyet, daha önce toplumların bilmediği, üretim ilişkilerinden doğan eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Komünal toplum yapısında özne konumunda olan kadın, yeni üretim ilişkilerinde üretim aracına erkeğin el koymasıyla birlikte egemenliği altına girmesi de kaçınılmaz olarak gelişmiştir. Hali hazırda özel mülkiyette insanlar sınıflara bölünerek ezen ve ezilen sınıf olmak üzere iki yapıya ayrılmıştır. Buradan hareketle kadınlar ezilen sınıf, erkekler de ezen sınıfı temsil etmiştir. Bu eşitsizliğin sosyalist toplumun kurulmasıyla ortadan kalkacağını ileri süren Marksist kuram, kadın kurtuluş hareketini de sosyalist devrim düşüncesinin içine entegre etmiştir.

Bu çalışmada Aydınlık hareketinin etkilendiği ve temasta bulunduğu düşünülen uluslararası Marksist literatürde yer alan kuramcılarının fikirleri, çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Marksist kuramın temellerini oluşturmasından dolayı her sosyalistin başvuru kaynağı olan Marx ve Engels çalışmanın mihenk taşları olarak yer almaktadır. Öte yandan Aydınlık hareketinin Almanya'daki Spartakist hareketle de dirsek teması bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş esnasında Almanya, Fransa ve İsviçre'ye öğrenim görmeye giden Türk öğrenciler, bu ülkelerdeki sosyalist akımla ilgilenmiş, Spartakistlerle ilişki kurmuş, buralardaki sosyalist dergi ve gazetelere yazılar yazmışlar ve birbirleriyle mektuplaşmışlardır. Akabinde Hilmi Hakkı, Ethem Nejat ve diğer birkaç öğrenci birlikte 1918'de ilk önce Almanya'da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ni kurmuşlardır. Bunun yanı sıra Dr. Şefik Hüsnü de Almanya'da bulunduğu sıralarda Spartakist hareketiyle yakın temaslar kurmuştur (Tevetoğlu, 1966, s. 82-83). Öte yandan derginin yayımlandığı ilk sayıdan itibaren Sovyet Rusya'sı ile de kurduğu sıcak ilişkilerden dolayı Lenin'in düşünsel dünyasından etkilendikleri bilinmektedir. Dahası dergi içerisinde Lenin'e yönelik övgü dolu sözler yer almaktadır (Darendelioğlu, 1976, s. 119).

Buradan hareketle bu çalışmada Marksizmin temelini atan Marx ve Engels'in kadın konusundaki düşüncelerinin yanı sıra Aydınlık hareketinin yakın temas kurduğu, Spartakist hareketinin "kadın" portresine bakış açısının alınması metodolojik bir ön koşuldur. Ayrıca, derginin takip ettiği ideolojik duruş gereği Lenin'in "kadın" düşüncesine olan bakış açısına da çalışmanın içinde yer verilmiştir.

Bu çalışmada Aydınlık dergisinin fikirlerindeki "kadın" imgelemine odaklanmak amaçlanmıştır. Bu çalışmada Aydınlık dergisi hareketinin kadın imgesine bakış açılarını inşa etmede ve anlamlandırmada bu Marksist yaklaşımların ne tür katkılarının olduğu ve ayrıştıkları noktaların olup olmadığı sorunsalı üzerinden hareket edilmiştir. Çalışmada kadın portresinin yanı sıra kadının konumu ve toplumsal sınıflandırmada nasıl kategorize edildiği de bahsi geçen etkilendikleri Marksist kuramcılar temel alınarak incelemeye sunulmuştur. Burası çalışmanın önemini oluşturduğu yerdir. Literatürde, Aydınlık dergisi hareketinin kadın

imgesi, etkilendikleri Marksist kuramcılar üzerinden inceleyen başka bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Aydınlik dergisi üzerine çalışmalar yapan Zafer Toprak’ın Müteferrika dergisinde yayımlanan “*Aydınlik Dergisi [1921-1925], Marksizm ve Feminizm*” (2016) başlıklı makalesi dergide kadın üzerine yazılan yazıların transliterasyonunun verildiği ve dergideki bu yazıların ne olduğuna dair genel bir değerlendirmenin sunulduğu bir çalışmadır. Yine Zafer Toprak’ın Toplumsal Tarih dergisinde yayımlanan “*Ekim Devrimi, Lenin ve Aydınlik’ta (1921-1925) Marksist Kadınlar*” (2018) başlıklı makalesinde ise, Aydınlik dergisinde yazan kadın yazarların hangi konuları işlediği ve Lenin üzerine yazılarının transliterasyonunun verildiği bir çalışmadır. Zafer Toprak’ın bu iki kıymetli çalışması literatürdeki boşluğu doldurması hasebiyle önem teşkil etmektedir. Bizim çalışmamız ise, Aydınlik dergisi hareketinin etkilendikleri Marksist kuramcılar üzerinden temellendirilerek bu kuramcılardan ne ölçüde etkilenip ne ölçüde ayrıştığı noktaları incelemesi ve kadın imgesini nasıl kategorize ettiklerini ortaya koyması bakımından Toprak’ın çalışmalarından ayrılmaktadır. Çalışmanın analizi ise, nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır.

1. Marksizm’de “Kadın” Düşüncesi

Marksist kuramda düşünsel olarak pek çok farklı konuda düşünceler ortaya konulmuştur. “Kadın” düşüncesi de bunlardan bir tanesi olmakla birlikte Marx ve Engels’in fikirleri Marksist kuramın zeminini oluşturmuştur. Marksizmin takipçileri ise zaman içerisinde bu ideolojiye büyük katkılar sağlamış ve farklı düşünsel yönlerini ortaya koymuştur. Buradan hareketle bu bölümde, Aydınlik hareketinin de etkilendiği Marksist kuramcıların “kadın” düşüncesini nasıl ele aldıklarının felsefi arka planı ortaya konulacaktır.

1.1. Marx ve Engels’te Kadın

Marx, insanların ezilmesini kapitalizmle bağlantılı politik, toplumsal ve ekonomik yapıların bir ürünü olarak gördüğünden meseleyi üretim ilişkileri üzerinden ele alır. Kadınların ezilmesini de bu kategoride değerlendirir. Engels de kadınların ezilmesini maddi koşulların değişimine bağlar. Bir başka deyişle aile, tarihsel koşullar içinde değişen bir yapı taşı olarak düşünüldüğünde “kadın”ın konumu da bu süreç içinde değişkenlik göstermiştir ve toplumlar kapitalistleştikçe aile içinde erkek burjuvazi kadın ise proletarya haline gelmiştir (Çakır, 2018, s. 459). Bununla birlikte “kadın” a bakış açısında Marx ve Engels’i birbirinden ayıran faktörler de mevcuttur. Marx’ta kadının, tarihöncesi toplumlardaki konumu ve tarih boyunca özne olarak rollerine vurgu yapılırken Engels de ise, tek eşlilik ve sınıflı toplum yapısına geçilmeden önce kadın özne konumundadır. Bir başka deyişle Marx, kadını tarihin bütün dönemlerinde potansiyel özne olarak görür. Bu aradaki fark sonucunda Engels tek eşliliğin, “kadın cinsinin tarihsel yenilgisi”ne sebebiyet verdiğini düşünürken, Marx ise böyle bir yenilgi söylencesini, meseleyi basite indirgemek olarak görür (Brown, 2016, s. 230-231).

Buradan hareketle aslında hem Marx hem de Engels, kadınların ezilmesinin ya da kadınların sorunun kaynağını sınıflı toplumların ortaya çıkışına bağlamaktadır. Bu sebeple kadınların kurtuluşu fikirlerinin de aslında sosyalist devrimle gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Marx ve Engels’in yayımladığı “*Komünist Manifesto*” adlı eserde bu husus şu şekilde ifade edilir (2020, s. 72):

“Burjuva, karısını sadece bir üretim aracı olarak görür. Üretim araçlarının toplumsal ortaklık içinde sömürülecekleri çalınır kulağına, o zaman da tabii, bu toplumsal ortaklık kaderinin kadınları da vuracağı düşüncesinden başka bir şey gelmez aklına.

Meselenin tam da kadınların salt üretim aracı olma konumunu aşmak olduğunu sezinlemez bile”

Kadınların ezilmişliğinin kökenini maddi koşulların değişmesine ve özel mülkiyetin doğuşuna bağlayan Marx ve Engels, “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” adlı

eserde bunun derinlemesine bir analizini gerçekleştirirler. Bu eser, Marx'ın ölümünün ardından Engels tarafından yazılsa da kendi notlarının yanı sıra, Marx'ın da detaylı notları kullanıldığından dolayı içerisindeki fikirler aynı zamanda Marx'ı da kapsadığı düşünülmektedir (Smith, 2016, s. 24).

Bu eserden hareketle Engels'e göre özel mülkiyetin doğuşu, iki başlı evliliklerin, tek eşli evliliğe doğru evrilmesine yol açmıştır. Aile içinde bir cinsin diğer cinsin altında ezilmesine yol açan bu düzende, babaya yani erkeğe iş için çalışma aletleri düşerken, anneye yani kadına da ev eşyaları düşmüştür ve bu sayede erkek çalışma aracının sahibi olmuştur. Böylece evde bile yönetimi erkek elinde tutmaya başlamış, kadın aşağılanmış ve tarihsel yenilgisi de gerçekleşmiştir. Üretim aracı erkeğin eline geçince serveti belirleyen de erkek olması sonucu ortaya çıkmış ve babalar, özel mülklerinin çocuklarına geçeceğinden emin olmak istemiştir. Bu etkenlerle kadınlar tarafından hesaplanan soy zinciri ve analık miras hukuku kaldırılmış, yerine erkek tarafından hesaplanan soy zinciriyle erkek miras hukuku getirilmiştir (Engels, 2003, s. 54-56).

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü sınıflı toplum yapısıyla ortaya çıksa da Engels, bu dönüşümden önceki evreyi de incelemiştir. Engels, avcılık-toplayıcılık ve bahçecilik yapılan toplumlarda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde her iki cinsiyette sorumlulukları yerine getirmek için geniş bir otonomiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Hatta bu toplumlarda kadınlar, kendi gruplarına en fazla gıda tedarikini sağlayan cinsiyettir. Buradan hareketle sınıflı toplum yapısından önce kadınlar hem anneliği hem de üretici emeği bir arada yürütmekte olduğundan dolayı üretimde merkezi bir yer kaplamaktadır ve bu yapıda cinsiyetler arası eşitsizlik söz konusu değildir (Smith, 2016, s. 40-41). Burada en önemli bakış açısı Engels'in kadın düşüncesi sınıf çatışmasıyla eşdeğer bir yaklaşım sergilemesidir.

Özel mülkiyetin evlilikleri tek eşliliğe yol açmasıyla birlikte kadın ve erkek arasında örtük kölelik de başlamıştır. Engels'e göre, tarihte ilk sınıf çatışması da kadın ve erkek arasında meydana gelmiş ve ilk baskı da erkeğin kadını baskılamasıyla ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle kadın ve erkek arasındaki ilk iş bölümü de döl verme bakımından yapılan iş bölümüdür (Engels, 2003, s. 63-64). Daha önceleri, üretimin merkezinde yer alan kadın neden özel mülkiyetle erkeğin egemenliğine girmiştir diye bakıldığında cevabın bu üretim biçiminde erkeklerin üretici emeği elinde bulundurmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılır. Erkekler tarım toplumunda kas gücünün avantajını kullanarak saban sürme gibi ağır tarımsal faaliyetleri üstlenmiştir. Buradan hareketle tarım toplumunda emek talebi arttırdığından dolayı tarla işlerine yardımcı olacak çocuklara ihtiyaç duyulmuştur ve kadınların yeniden üretici gücü maksimize edilmiştir. Bunun sonucunda kadınlar üretimden kopartılmış ve evlerine hapsolmüştür (Smith, 2016, s. 41-42). Böylece üretimin iki tabiatı olan, maddi hayatın üretimi ve yeniden üretim ortaya çıkmıştır. Maddi hayatın üretiminde yani insanı geçindiren ihtiyaçların üretilmesinde yer alan emeğe erkek el koymuştur. Kadının payına da yeniden üretim alanı olan türün üremesi düşmüştür. Hal böyle olunca yeniden üretimin sağlandığı yer aile olduğundan kadının ezilmişliği de ortaya çıkmıştır (Aktaran Güneş, 2015, s. 3).

Ancak Marx, toplumun yarısının her zaman çocuk doğuracağını belirtmekle birlikte aslında eşitsizliği yaratanın çocuk doğurma eyleminin değil, üretim biçimlerinden kaynaklandığını belirtir (Brown, 2016, s. 51). Ona göre kadın ve erkek arasındaki ilişki eşitliğe dayanır. Bunu şu sözlerle ifade eder (Marx, 2018, s. 110):

"[...] erkekle kadının ilişkisi, insanla insanın en doğal ilişkisidir. Bu yüzden bu ilişki insanın doğal davranışının ne dereceye kadar insani olduğunu, ya da içindeki insani özün ne dereceye kadar doğal bir öz olduğunu, insani özelliğinin onun için ne dereceye kadar doğal bir öz olduğunu, insani özelliğinin onun için ne dereceye kadar doğal olabildiğini gösterir"

Marx’ın bu ifadesinden anlaşılana o dur ki, o kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi doğal görmeye birlikte eşit sayar. Bu sebeple üreme de türün devamı için gerekli bir eylemdir. Öte yandan kadın ve erkeğin insani olarak kendi özlerini, potansiyellerini ortaya çıkarabilmesi için eşit olması gerekir. Üreme eyleminin yeniden üretim alanı haline gelmesi özel mülkiyetin ortaya çıkışı ile başlar. Daha önceleri yani kadın ve erkeğin eşit sayıldığı toplumlar da üreme doğal sayılırken, kapitalist toplumlarda üreme, kadının üreme aracı haline gelmesine sebebiyet vermiştir ve bu durum da kadının kendi türüne yabancılaşması olarak görülmüştür.

Marx’a göre kapitalist toplumlarda kadının yabancılaşması sadece aile içinde üreme aracı haline getirilmesiyle oluşmaz, aynı zamanda hayatta kalmak için kadının bedenini satması da yabancılaşmaya sebebiyet verir. Bir nevi işçi sınıfından genç kızların ve kadınların zor koşullar karşısında kendi emeklerinden başka satacak bir şey olmadığı için, bir süre sonra yaşamsal döngülerini devam ettirebilmek amacıyla bedenlerini sattığını ifade eder (Aktaran Brown, 2016, s. 60).

Marx’a göre, özel mülkiyetin insanı sersemletmesinden dolayı bir nesnenin “bizim” olma duygusu insanı daha fazla mülkiyet elde etmeye sevk eder. Böylece zaten üretim aracını elinde bulunduran erkek, daha fazla mülkiyet açlığıyla kadını da sahip olunacak ve yararlanacak bir mal olarak görmeye başlar. Bu sebeple Marx, kadının tam özgürlüğünün ve erkeklerle eşitliğinin sosyalist toplumda var olacağını belirtir. Ona göre, özel mülkiyette bu eşitlik sağlanamadığı gibi kaba komünizmde de sağlanamaz (Brown, 2016, s. 56-57). Marx’ın “kadın” a bakış açısında kapitalist toplumlara eleştirisi herkesin malumu iken kaba komünizme de eleştiri yöneltmiştir.

Kaba komünizmin kadını, toplumun ortak malı olarak görme durumuna karşı çıkan Marx, burada kadının özel değil, kolektif mal haline geldiği belirtir (2018, s. 109). Marx için, kapitalist toplumda kadın özel mal haline gelirken, burada ise kolektif mal haline gelmektedir.

Engels, kadınların özel mülkiyetle birlikte özel alana hapsolarak kaybettikleri pozisyonlarını kazanmasının yolunu kamusal alanda erkeklerin işlerini yaparak kazanacaklarını ifade eder. Böylece kadın toplumsal üretime dönünce ailenin iktisadi birimi ortadan kalkacaktır (2003, s. 71-72). Engels burada kadının ezilmesini, onları kamusal alana doğru yönlendirerek kaldırmayı amaçlamaktadır. Sanayinin bir parçası olan kadının hapsediği evden çıkmasıyla aile içinde erkek üstünlüğü son bulacaktır. Ancak bu yeterli değildir. Çünkü kadın ne kadar iş gücüne katılsa da işyerinde ve toplumda patriarkal normlar devam etmektedir. Bunun da çaresi sınıflı toplum yapısının ortadan kaldırılmasıdır. Marx ve Engels arasında farklar biraz da burada ortaya çıkar. Engels’in bu düşünüşüne karşın Marx, kadınların baskısının ekonomik koşullara indirgenemeyecek kadar büyük olduğuna değinir ve erkeğin kadın üstündeki gücüne odaklanırken Engels, kadın-erkek ilişkisi mülkiyet ilişkilerine indirgenir. Bir nevi Marx için mülkiyet tek önemli değişken değildir ve ilkel komünal toplumlarda kadın ve erkek çatışması başlamıştır. Marx’a göre kadının ezilmişliğiyle ilgili unsurlar ilkel komünizmle doğmuştur (Aktaran Brown, 2016, s. 244, 251). Buradan hareketle yukarıda da ele alındığı üzere Marx’ın özel mülkiyetle birlikte ilkel komünizm üzerine eleştirisi, kadının meta olarak ortak kullanılmasına dairdir.

Komünizmle birlikte kadının konumu ve aile düzeninin nasıl oluşacağına dair Marx ve Engels şunları söylemektedir (Müller, 2000, s. 142) :

“Her iki cinsiyetin ilişkisini onu paylaşanları ilgilendiren ve toplumun karışmaması gereken tümüyle özel bir ilişki haline getirerek. Özel mülkiyeti giderdiği ve çocukları ortaklaşa eğittiği ve böylelikle şimdiye kadarki evliliğin her iki temelini, özel mülkiyet aracılığıyla kadının erkeğe ve çocukların ana-babalarına bağımlılığını yok ettiği için bunu yapabilir. Yüce ahlaklı dar kafalıların kadınların komünistçe ortaklaşılmasına karşı kopardıkları çılgınlıkların yanıtı da buradadır. Kadınların ortaklaşılması tümüyle burjuva topluma özgü bir ilişkidir ve şimdiki iç yüzü tümüyle fuhuştur. Ama fuhuş özel mülkiyete dayanır ve

onunla birlikte çöker. Demek ki komünist düzen, kadınların ortaklaşılmasını getirmez, tersine, daha çok ortadan kaldırır”

Engels ve Marx’a göre, özel mülkiyetin yarattığı sınıflı toplum ilişkisinin temeli ailede yaşanır. İlk önce erkeğin, kadın üzerinde tahakküm kurmasıyla başlayan süreç içinde kadın özel alana hapsolür. Ancak özel alandan kamusal alana çıkan ve toplumsal üretime katılan kadının üzerinde erkeğin tahakkümü sona ermez. İş yerinde ve gündelik hayatta da erkeklerin tahakkümleriyle karşılaşmaya devam eder. Bununla birlikte eğer kadın toplumsal üretim içinde ekonomik açıdan hayatını devam ettirecek gücü bulamazsa bu kez bedenini metalaştırır ve satmaya kalkar. Tüm bu durumlar kadının kendine yabancılaşmasına yol açar. Marx ve Engels açısından kadının hangi evrelerde özne olduğuna dair bakış açıları farklı olsa da kapitalist toplumda kadının sömürüldüğüne dair fikir kalıbında mutabıklardır. Bu sebeple ikisi açısından da kapitalist toplumun son bulması ve komünist toplumun kurulması, kadının bir noktada özgürleşmesine sebebiyet verir.

1.2. Lenin’in Düşünce Dünyasında Kadın

Marx ve Engels’in fikirlerini sürdüren Lenin, kadın hareketini kitlelerin devrimci hareketinin temel unsurlarından birisi olarak kabul eder. Bir başka deyişle fikirlerinde kadın kurtuluş hareketiyle genel kurtuluş hareketi arasında bir bağıllık oluşturur. Böylece kadının kurtuluşunu, toplumdaki ekonomik, politik ve sosyal devrimci dönüşümler bağı üzerinden kurgulayarak sosyalist temeller üzerinden kadının eşitsizlikten ve sömürüden kurtulacağını düşünür.

Sermayenin ve sermaye sahiplerinin kadınları nasıl ezdiğini ortaya koyan Lenin’e göre, kadınlar, aileleri ve kendilerini hayatta tutabilmek için düşük ücretler karşılığında işlerde çalışırlar. Ancak özel mülkiyetin ve kapitalist toplumların kadınlar üzerindeki en yıkıcı durumlardan birisi de bu sermaye sahiplerinin, kadın vücudunu satın almasına sebebiyet vermesidir. Lenin, ücretli köleliğin var olduğu sürece fuhuşun da bitmeyeceğine dair fikrini ileri sürer (Lenin, 1975, s. 12).

Burjuva ülkelerinde kadınların eşitsiz olduğunu dile getiren Lenin, bu toplumlardaki kadınların eve hapsolmesine dikkat çekerek “ev köleleri” tabirini kullanmıştır. Bu sebeple bir kadının özgür olmasının temel şartını sosyalizme bağlamasından dolayı emekçi kadınların sosyalist devrime katılmasını savunur. Sosyalizmin, kadınlar üzerindeki sınırlamaları kaldıracağına değinir (Lenin, 1975, s. 39). Burjuva cumhuriyetlerinde kadın işçi ve kadın köylü, hem sermaye hem de erkekler tarafından olmak suretiyle iki misli sömürülmektedir. Nitekim burjuva rejimiyle Sovyet rejiminde kadının durumunu mukayese eder. Ona göre, burjuva demokrasisi, eşitlik ve özgürlük vaad etse de gerçekte kadınlar, erkeklerle hukuki eşitliğe sahip değildir. Burjuvanın sadece eşitlik ve özgürlük kelimelerini kullanarak bir gösteriş içinde olduğunu ve kadının köleleştirilmesini ve eşitsizliğini gizlediğini belirtir. Oysa sosyalist rejimde aldatıcı cümlelerin bulunmadığını aktaran Lenin, ne olursa olsun ezilenlerle ezenlerin aynı yasal eşitlikte yer almayacağını düşünür. Bu nedenle burjuva rejimlerindeki yasal eşitlik söylemlerini aldatıcı bulur. Sosyalist rejimler de ise, ezen ve ezilen sınıflar ortadan kaldırılacağından dolayı gerçek bir özgürlük ortamı oluşacaktır (Lenin, 1975, s. 41-42).

Ekim Devrimi’nde bilhassa kadınların çok büyük rol oynayacağını düşünen Lenin, bir şekilde devrimde kadınların özne haline getirilmesini savunmuştur (1975, s. 36). Kadının aile bakımıyla yükümlü olmasını ve eve hapsolmesinin aşılması gerekliliğine inanan Lenin, bu durumdan kurtulmak için kadını ekonomiye dâhil ederek erkeğin eşiti kılmayı amaçlamıştır. Ancak ekonomiye dâhil olması için de ekonominin kolektif olması ve kadının üretici olarak ortak çalışmaya katılması gerekmektedir. Çünkü ev işini üretimsiz, entelektüel katkısı olmayan bayağı bir iş olarak görmektedir. Bu sebeple kadını ev işlerinden kurtulması gerektiğini ifade eder. Kadının evden kurtulması için de iş yerlerine kreşler kurmuştur (Lenin,

1975, s. 47-48). Kadının emeğinin üretkenliği iş koşulları ve süresi bakımından erkeğe eşit olamamaktadır. Bu sebeple kadının kendi ekonomik açıdan ezilmemesi için önem teşkil ettiğinden dolayı kamu hayatı ve sosyal üretimindeki rolü bakımından erkeğe eşitlemeyi amaçlayan bir dizi kararlar alır.

Lenin’in aktardığına göre bu kararlar; boşanma konusunda özgürlük getiren uygulamalar, yasal ve yasal olmayan çocukların ayrımının ortadan kaldırılması (Lenin, 2018, s. 57-58), kadın bedeni için sağlığa aykırı bir nitelik gösteren sanayide çalışmasının yasaklanması, gece çalışmasının yasaklanması, doğum izinleri, kadınların çalıştığı işletmelere küçük çocukları için kreş açılması ve emzirmenin yapılması için lokallerin kurulması, çocuğunu emziren kadınlara emzirmesi için çalışma saati içinde izin verilmesi, ev kadınlarının ve ev işlerinin kamusal hayatta tanınması (Müller, 2000, s. 131) şeklinde tasarlanmıştır. Bilhassa kadının kamusal hayata atılması için, ev işleriyle vakit geçirmelerini azaltmanın yolunu bulmaya çalışır. Bunun için de ortak mutfaklar, çamaşırhaneler, terzihaneler ve benzeri kurumlar açılmıştır (Çaha, 2017, s. 8). Lenin, hem devrimin başarısını kadınlara bağlar hem de bahsi geçen kararlar ışığında sosyalizmin kadınları özgürleştirdiğini düşünür. Onun nezdinde başka hiçbir ülke kadını bu kadar özgürleştirememiştir (Lenin, 2018, s. 59). Sebebi ise, ona göre, özel mülkiyettir. Çünkü sermaye iktidarının olduğu yerde ayrıcalıkları koruyan erkekler olduğunu düşünür (Lenin, 1975, s. 45).

Sovyet rejimiyle birlikte kadınların tam özgürleşmesi gerektiğine inanan Lenin, kadını en çok ev alanından ve evlilikten kurtarmayı amaçlar. Bunların kadını, işe yaramaz hale getirdiğini düşünür. Bu sebeple kadını her ne kadar ekonomik açıdan ezilmemesi adına erkekle eşit hale getirmek için bazı inisiyatif verse de kadını aynı oranda ev, çocuk, ev işi, evlilik gibi durumlarını ayak bağı olarak görür. Buradan hareketle 1920 yılında kürtaj yasal hale getirilmiş, zina suç olmaktan çıkarılarak 1926 yılında nikâhlı ve nikâhsız beraberlikler eşit konuma getirilmiş ve bu beraberliklerden dünyaya gelen çocuklar eşit kabul edilmiş ve 1922’de eşcinsellik yasak olmaktan çıkarılmıştır (Aktaran Çaha, 2017, s. 8).

Lenin, burjuva rejiminin olduğu yerde kadın ve erkeğin yasal eşitliğe erişemeyeceği ve sömürü düzeninin sürekli devam etmesini düşündüğünden dolayı kadının eşitliği ancak sosyalizmle kurulabilir. Sosyalizmin kurulmasının akabinde, burjuva rejiminin kadını eve tıkan ve erkeğin tahakkümü ve sömürsü altında devam eden yapıyı kırmayı amaçlar. Lenin’in bu husustaki en orijinal fikirleri, kadını, ev işleri ve evlilik gibi pranga gibi gördüğü yapıdan kurtarması ve kadını kamusal hayata ve sosyal üretime katılmaya teşvik etmesidir.

1.3. Spartakist Harekette Kadın

1.3.1. Rosa Luxemburg

Rosa Luxemburg, kadınların oy hakkı için verdiği mücadeleyi küçümsenmesine karşı çıkar. Çünkü kapitalist bir devlette kadınların, eşit siyasal haklardan yoksun olmalarına rağmen emekçi kadınların siyasal ve parlamenter mücadeleye gösterdikleri ilgi sayesinde gerçekleştiğini ifade eder. Üstelik kadınların, Sosyal Demokrat seçim toplantılarına ilgiyle katıldığını ve seçim kampanyasına büyük destek verdiklerini de belirten Luxemburg, kadınların çalışmaları yürüten bir yönleri olduğuna vurgu yapar (2012, s. 88). İşte bu hususta kadınların bu azmi ve inadının başarıya ulaştığını, kapitalist bir devlette kadınların uğraşlarının önünün kesilemediğini ve bir yerde haklarını elde ettiklerini kaydeder. Kadınların oy hakkı mücadelesini gereksiz görenleri eleştirdiği nokta da burasıdır. En ufak bir mücadelenin bile kıymetli olduğunu düşünür.

Luxemburg, bir şeylerin başlamasının her zaman başka yenilikleri doğuracağına dair inancından hareketle oy hakkının, proleter kadınların açık toplantılara ve siyasal örgütlere katılmasına dair serbestliğinden doğduğunu ifade eder. Üstelik devletin buna gönüllü rıza göstermediğini, gelişen işçi sınıfının baskısıyla zorunlu olarak bu hakları tanıdığını ekler. Bir başka deyişle, gelişen işçi sınıfının baskısı sonucunda, proleter kadınlar örgütlenme ve

toplama hakkı elde etmiştir. Bu hakları kullanan proleter kadınlar, yüksek bir bilinçle oy haklarını da talep etmişlerdir (Luxemburg, 2012, s. 89).

Bununla birlikte Luxemburg, proleter kadının ilk görevinin kapitalist ekonominin gaddarlığını ve irrasyonel durumunu göstermek olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir (2012, s. 92-93):

“Kapitalizm ve ücret sistemi egemen olduğu sürece, yalnızca, artı değer üreten, kapitalist kâr sağlayan çalışma türü, üretken sayılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, bacaklarını oynatarak patronunun ceplerini parayla dolduran bir müzikol dansözü üretken bir işçi sayılırken, dört duvar içinde kalan proletaryanın kadınlarının tüm çabası, üretken olmayan iş sayılacaktır. Bu, gaddarca ve akıldışı bir şey, ama bu durum, bugünkü kapitalist ekonominin gaddarlığını ve akıldışılığını tam olarak göstermektedir. Ve bu acımasız gerçeği açık ve kesin olarak görmek, proleter kadının ilk görevidir”

Luxemburg bu sözleriyle aslında proleter kadının, meseleye böyle bakması gerektiğine vurgu yapar. Çünkü ona göre, bu açıdan bakıldığında eşit siyasal hak talebinde bulunma, sağlam bir ekonomik temel kazanmayı da beraberinde getirir. Proleter kadının, erkekler gibi fabrika, atölye, tarla, ev sanayisi ve dükkânlarda çalışarak kapitalist kâr yarattığından dolayı üretken olduklarını ve kapitalizm tarafından sömürüldüğünü kaydeder. Hal böyle olunca, sanayinin ilerlemesi, kadınlara yeni alanlar açmaya başlamakta ve bu durumda kadınların eşit siyasal haklarının dayandığı temeli daha da geliştirmektedir. Buradan hareketle kadınların bu bilince erişmesinde en yoğun çalışmayı Sosyal Demokrat örgütlerin ve sendikaların yürüttüğünü belirtir (Luxemburg, 2012, s. 93). Sosyal Demokratların ve sendikaların proleter kadını ev işlerinin boğucu havasından, sınırlı bir yaşamdan ve ataerkil düzenin dar kafalılığından kurtararak onları yüksek bir düzeye çıkardığını aktaran Luxemburg, böylece proleter sınıf mücadelesinin, kadınların ufuklarını genişlettiğinden bahseder. Sermaye açısından üretken hale gelen proleter kadınlar, siyasal yaşam içinde de faal olmayı arzulamıştır. Fakat Luxemburg, yine de kadınların bu mücadelesini, proleterin genel kurtuluş mücadelesinden ayrı olarak görmez ve onun bir parçası olarak ele alır. Kadın mücadelesi onun için genel kurtuluş mücadelesini ilerleten bir öge konumundadır (Luxemburg, 2012, s. 93-95).

Luxemburg, proleter kadın örgütlenmesini, genel proleter kurtuluş hareketinden bağımsız olarak ele almaz ve öncelendiği genel kurtuluş hareketidir. Çünkü bu hareket toplumu kapitalizmden kurtaracaktır. Kadın hareketini kapitalist bir toplumda bir uyanış ve kurtuluşa götüren bir destek mekanizması olarak ele alır. Yine de kadın hareketinin elde ettiği hakları küçümsemez ve onlara bir değer atfeder.

1.3.2. Clara Zetkin

Clara Zetkin, tüm yaşamını emekçi kadınların kurtuluşuna ve kadın işçilerin işçi sınıfının mücadelesine katılmasına adanmıştır. Çünkü kadın sorunu onun için ancak sosyalizmle çözülebileceğinden kadınların hak eşitliği sorununu, sınıf mücadelesinden, köylü ve işçi kadınların yaşam ve çalışma koşullarından kopuk bir şekilde ele almamıştır (Krupskaya, 1996, s. 188). Buradan hareketle onun zihin dünyasında üstte sınıf savaşı yer alırken, kadın hareketi onun bir sacayağı niteliğindedir. Hatta Pieck'e göre, kadın hareketinin önemine ilişkin anlayış, işçi hareketinin ortak malı haline gelmişse bu Clara Zetkin'in sürdürdüğü çalışmalar sayesinde (1996, s. 207).

Clara Zetkin, kadının durumunun erkekten sonra gelerek ikincil konumda olduğunu vurgular ve erkeklerin kadınları “ev kadının şerefi” veya “iç yaşamın zenginliği” gibi argümanlarla kendi çıkarlarını ve tahakkümlerini örtbas ettiklerini ifade eder (1996a, s. 9). Kadının ikincil konumunun kökeni ona göre, fetihçi savaşçının, kaçırdığı kadını kendi özel mülkiyeti yaparak kendisi için bir iş aracına, bir üretim aletine dönüştürmesi dönemidir.

Buradaki iş aracı ve üretim aletinden kastı, kadının üremesidir. Böylece erkek, kadını koruma bahanesiyle eve hapsedmiştir (Zetkin, 1996a, s. 10).

Bununla birlikte kadının körelmesinde ve geri kalmasında dinlerin ve törelerin de büyük etkisi olduğunu savunan Zetkin, kadının zayıflığı üzerinden yüzyıllardır süren bir dogmanın kurgulandığını ileri sürer (1996a, s. 11).

Kadın artık aile içinde üretici gücü elinde bulunduran varlığıyla, ailenin gelişmesi ve büyümesinden sorumlu olmakta olsa da bu kadının sahip olduğu haklar değil, sadece yükümlülüklerden ibarettir. Bir başka deyişle, burada kadına aile içinde yükümlülükler yükleyerek erkek, kadının işgücünü ömür boyu onu koruma karşılığında sömüren sorumlu bir işverendir. Bu işbölümü sonucunda kadın eve zincirlenmiştir (Zetkin, 1996a, s. 11-12). Makinelerin ve sanayinin gelişmesiyle birlikte kadının ev içerisindeki üretici faaliyet alanı da yok olmaya başlamıştır. Modern sanayide, üretimi daha hızlı ve kolay yaptığı için, ev idaresinin ihtiyaç maddelerini ucuz fiyata sunduğundan dolayı aile içerisindeki kadının üretimi zaman kaybı gibi görülmüştür. Böylece kadın, eski zamanlardaki rolünü ve ekonomik önemini yitirmeye başlamıştır. Zetkin, sabun kaynatan, mum yapan, sirke yapan, ip eğiren, dokuyan, boyayan, örgü ören, nakış işleyen ve ekmek pişiren büyük sanayinin bunları daha ucuza sağlamasıyla birlikte iktisadi bir fosile döndüğünü belirtir. Fakat burada bir başka durumun kapısı aralanır. Ona göre, üretim aletlerinin gelişmesi kadının aile içindeki faaliyetinin ekonomik temelini yok etse de aynı zamanda kadının kamusal faaliyetinin koşullarını yaratmıştır. Bu nasıl olmuş diye bakıldığında, alt tabaka kadınlar yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ekonomik kazancın yollarını aramış ve böylece sanayiye yönelmiştir. Görünen o ki, kadın evden kamusal alana doğru kaydırılmıştır. Ancak daha önceleri kadına erkek bakıyorken neden sanayinin ortaya çıkışıyla kadına bakmaya devam edememiştir diye bir soru sorulduğunda, bunun cevabını da vermiştir. Ona göre, sanayile birlikte ücret düşmüş ve erkeğin ücreti artık evin geçimini sağlamamaya başlamış ve bununla birlikte kadının da aile içindeki rolü önemini yitirince kadın kamusal alana kaydırılarak erkekle kadının kazancı bir evi geçindirmek suretiyle tamamlanmıştır (Zetkin, 1996a, s. 13-15).

Kadının sanayi üretimine katılmasıyla erkek onu eşdeğer yapmıştır. Ancak bu kez de kadın sermayedarın ekonomik tahakkümü altına girmiştir. Böylece ailenin yaşam koşulları erkeğin isteğine göre değil, toplumsal yaşamın iktisadi koşullarına göre belirlenmeye başlamıştır (Zetkin, 1996a, s. 23). Bu sebeple kadın sorununu, ancak sosyalizmle aşılacağını öngörmektedir.

Buradan hareketle Zetkin, kadın hakları hareketinin kısmen avantajlar sağladığını ama tam bir özgürlük sağlamayacağını düşünür. Çünkü üretim ilişkilerinin değişimiyle birlikte aslında kadın erkeğin tahakkümü altından çıkmıştır. Erkeksiz de kazanç sağladığı için hayatta kalabilmektedir. Fakat bu kez kapitalist sermayedarın altında ezilmektedir. Bu sebeple sanayideki kadın işçilerin örgütlenmesi gerekmektedir ve böylece sosyalizmle birlikte kadının kurtuluşu da gerçekleşecektir (Zetkin, 1996a, s. 47). Kadınların sınıf kardeşleriyle birlikte özgürleştirecek, eşit haklara sahip kılacak olan devrimi gerçekleştirecek güçler haline gelmeleri için genel eylemlerin temel ilkelerinin yol gösterici olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bir nevi hem cinsiyet köleliği hem de sınıf köleliğinin nedeni özel mülkiyet olduğundan dolayı özel mülkiyet ortadan kalktığında kadınların kurtuluşu gerçekleşecektir. Böylece proletaryanın sınıf mücadelesi olmadan kadınların kurtuluşu imkânsızdır (Zetkin, 1996b, s. 122).

Çoban'ın aktardığına göre Zetkin, sosyalizmin kurulmasıyla üretim araçlarının toplumsal mülkiyete dönüşeceğini ve böylece ev kadınlarının da hukuki ve toplumsal eşitlik paydasında buluşarak kolektif yaşama katılacağını düşünür. Kadınları kendi hareketlerinden ziyade sosyalist mücadeleye katılmalarını teşvik etmesi de buradan ileri gelir. Fakat Zetkin'in parmak bastığı bir husus daha var ki o da; devlet iktidarının ele geçirilmesinin otomatikman

toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeyeceğine dair inançtır. Bu yüzden politik devrim gerçekleşse dahi ona göre, insanların düşünce ve tavırlarında hala eski toplumsal yapının kalıntıları mevcut olacağından dolayı kadın mücadelesine devam etmek gerekir (Çoban, 2017, s. 110).

Kapitalist devlette ailenin iktisadi bir kurum olduğunu ileri süren Zetkin, sosyalist toplumla birlikte bu aile yapısının dağılacağını ahlaki birim olarak ailenin kurulacağını belirtir. Ona göre, aynı haklara, aynı çabaya ve aynı hedefe sahip erkeklerle birlikte ilerleyen kadın kendi kişiliğini de rahatlıkla geliştirebilecektir. Böylece eş ve anne olarak da görevlerini en iyi şekilde yerine getirecektir (Zetkin, 1996c, s. 146).

Buradan hareketle Zetkin hali hazırda burjuva kadın hareketlerini de eleştirir. Ona göre bu hareketler kadının erkeklerle yasal ve toplumsal eşitliği üzerinden yükselmekte olsa da yanlıştır. Çünkü insanın özgürlük ve kölelik için belirleyici olgusu olan kapitalist üretim biçimi üzerinden yükselen burjuva kadın hareketi, sınıf ayrımına gözlerini kapatmıştır. Zetkin içinse kadının durumu ve yaşam biçiminin belirleyiciliği bir sınıfa mensup olması olduğundan dolayı ezilenlerin cinsiyet birliği değildir. Bir başka deyişle kadın ve erkeğin yasalar önündeki eşitliği sömürülen ve ezilen kadınlar için tam bir özgürlük sağlamayacaktır. Bu yüzden tam kurtuluş ve eşitlik için sınıf köleliğinin nedenleri ortadan kaldırılmalıdır (Zetkin, 1996d, s. 98). Fakat Zetkin yine de burjuva kadın hareketinin taleplerini proleter kadın için değerli olduğunu ve kadın cinsiyetinin eşit değerler istencinin ve kabulünün yadsınamaz büyüklükte bir öneme sahip olduğunu da ifade eder (1996d, s. 100).

Öncüllerini takip eden Zetkin, tek bir cinsin veya tek bir sınıfın kurtuluşunu değil, tüm insanlığın kurtuluşu amaç edinmektedir. Kadınların kurtuluşunu, insanlığın kurtuluşunun altında değerlendirmekle birlikte bu iki kurtuluş hareketini de birbirine bağlamıştır. Kadınların, sosyalizmin kurulmasında ve devrimde aktif varlık göstererek işlevselleştirilmesini savunmuş ve böylece kadının da kendi kurtuluş hareketi için aksiyon almasını sağlamış olacaktır. Bu sebeple sosyalist hareket için kadınları örgütlemiş, toplantılar ve konferanslar düzenlemiştir.

2. Aydınlık Dergisi Hareketi (1921-1925)

Aydınlik dergisi, 20 Eylül 1919 [1919] tarihinde kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)'nin bir yayın uzantısı olarak doğmuştur. TİÇSF'i Dr. Şefik Hüsnü (Değmer), Ahmet Akif, Ethem Nejat, İsmail Namık ve Nafi Atuf (Kansu)'un bir araya gelerek kurmuştur (Tevetoğlu, 1966, s. 82). TİÇSF'nin yayın organı olarak öncelikle "Kurtuluş" dergisi 20 Eylül 1919'da yayımlanmaya başlamış, ancak 1920 Şubatına kadar beş sayı yayımlanabilmiştir. İstanbul'un İngilizler tarafından işgali üzerine dergi yayımını tatil etmiştir (Sayılğan, 1976, s. 110-112). Marksist düşüncenin oluşumunu övgüyle anlatan dergi, yazılarını Marksist kuram bağlamında temellendirmiştir. Bilhassa derginin sonunda, "Bütün Memleketlerin Proletaryası"na hitaben yayımlanmış olan TİÇSF'nin bildirisi, bu çevrenin fikri çizgisini göstermektedir (Tunçay, 2019, s. 711-713). Kurtuluş'un kapanmasının ardından grubun bazı üyeleri Milli Mücadele'ye destek olmak amacıyla Anadolu'ya geçmiş, Şefik Hüsnü'nün de aralarında bulunduğu TİÇSF'nin ileri gelenleri İstanbul'da kalmıştır. Akabinde bu grup 1921'de Aydınlik dergisini çıkarmaya başlamıştır (Gürel ve Nacar, 2018, s. 119-120).

Aydınlik dergisinin ilk sayısı 1 Haziran 1921'de yayımlanmış olmakla birlikte derginin yazar kadrosu; Dr. Şefik Hüsnü (Değmer), Vedat Nedim (Tör), Şevket Süreyya (Aydemir), Şevket Aziz (Kansu), Nazım Hikmet (Ran), Sadreddin Celal (Antel), Leman Sadreddin (Antel), Nizamettin Ali, Kerim Sadi, Mustafa Suphi ve Yaşar Nezihe'den oluşmaktadır. Aydınlik, o dönemde her ay yayımlanan bir dergi olmakla birlikte, "Aydınlik Külliyyatı" adı altında kitaplar basılır ve bunların duyuruları ise dergi sayfalarında yer almıştır (Darendelioğlu, 1976, s. 119-121).

Aydınlık, 1 Haziran ile 1 Aralık 1921 arasında toplam altı sayı yayımlandıktan sonra nedeni belli olmayan bir durumdan dolayı altı ay yayımını durdurmuştur. 20 Temmuz 1922’de tekrar yayın hayatına çıkan dergi, 1922’de 8-11; 1923’te 12-19; 1924’te 20-28 ve 1925’te 29-31 olmak üzere yirmi dört sayı daha yayımlanmış ve toplamda 31 sayıdır (Tevetoğlu, 1966, s. 91).

3. Aydınlık Dergisinde Kadın İmgesi (1921-1925)

Türk sosyalist hareketinin içinde yer alan THİF çevresinin bir yayın organı olan Aydınlık dergisinde sosyalist harekete ait pek çok ilke, kavram ve fikirler incelenmiş ve kendi düşünsel dünyaları çerçevesinde tartışılmıştır. Buradan hareketle çalışmanın bu bölümünde Aydınlık hareketinin “kadın” konusunda bakış açıları ele alınmıştır.

3.1. Kadının Konumu: Kadın Neden Erkekten “Aşağı” Görülüyor?

Aydınlık dergisi içerisinde sosyalist hareketlerin, kadına gösterdiği önem ve hatta imtiyazlar işlenmiştir. Bu hususta Aydınlık dergisi çevresi, kadınların sermayedar ülkelerde ezildiklerini, haklarının gasp edildiklerini ve erkeklere kıyasla çalışma şartlarının daha zor olduğuna vurgu yapılmıştır. Böylece bu ülkelerde kadınların, erkeklerden daha aşağı bir konumda konumlandırıldıkları dile getirilmiştir. Buna karşın sosyalist ülkelerde kadın-erkek eşitliğinin olduğuna, çeşitli hak ve imtiyazlara sahip olduklarının önemi vurgulanmıştır.

Aydınlık dergisinde yer alan “*Kadınlık İçin...*” başlıklı yazıda kadının toplumsal hayatta kurban olduğu fikri üzerinde durulmuştur. Kadın önce tabiatın, sonra da toplumun ve erkeğin kurbanı haline gelmiştir. Önce tabiatın kurbanı nasıl olmuş diye bakıldığında, kadın bedeninin erkek bedenine göre daha zayıf olması öne sürülmüştür. Bilhassa kadının hamileliği ve emzirme dönemi boyunca bedeni, erkeğin güçlü bedeni karşısında iyice zayıf görülür. Metinde bu haksızlık ortadan kaldırılabılır olarak görülmektedir ancak hem toplumun hem de erkeklerin kadınlara karşı bu haksızlığı düzeltmek adına bir şey yapmadıkları gibi kadının zaaflarını arttırmanın yollarını aradıkları ifade edilir. Bu zaaflar nasıl artırılmıştır diye bakıldığında ise erkek sadece madden çalışırken, kadın bir yandan çocuk ve ev işleriyle ilgilenirken diğer yandan da maddi kazanç sağlamakla uğraşmıştır. Bu kadının yükünü erkeğe nazaran arttıran bir durumdur (Saadet, 1923, s. 396-397).

Erkek ve kadın arasındaki bu eşitsizlik, resmi ve gayr-i resmi kanunlar vasıtasıyla katmerlenmiştir. Saadet’e göre, toplumda genel olarak erkeğin tahakkümü altında bulunan kadının, evlenince erkek tarafından kendisini geliştirmesine izin verilmeyeceği aktarılmıştır. Çünkü bir kadın kendisini geliştirirse, erkeğin tahakkümcü yapısına tahammül edemeyecek ve boşanmak isteyecektir. Bu sebeple erkekler, kadınları kendilerine bağlamak için çeşitli kanunları ve toplumsal normları kendi çıkarlarına göre dizayn etmiştir (Saadet, 1923, s. 397).

Kadınların özel alanda erkekler karşısındaki eşitsizliğinin yanı sıra kadının kamusal alana çıkışı ve buradaki varlığı da oldukça dikkate değerdir. Çünkü eşitsizliğin bir başka tezahürü bu alanda da kendini göstermeye devam etmiştir. 1912-1913 Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sürecinde Türk kadınları yaralılara, askerlere, şehit olan askerlerin eşlerine ve çocuklarına yardım eden dernekler kurarak teşkilatlanmışlardır. Bu Osmanlı’da kadının kamusal alandaki varlığının açık ilanıdır (Aktaran Koyuncu-Lorasdağı, 2020, s. 391). Bu sebeple Şefik Hüsnü, Birinci Dünya Savaşını kadın ve kamusal alan korelasyonunda dönüm noktası olarak adlandırır. Önceleri kadınların daha sınırlı işler yaptığını ancak savaşla birlikte erkeklerden boşalan yerleri kadınların doldurduğunu aktarır. Ona göre, kadının kamusal alana atılması bambaşka bir durumu doğurmuştur. O da “kadınların sermaye sınıfı tarafından ezilmesi”dir. Şefik Hüsnü, kamusal alana çıkan kadınların, geçim sıkıntısıyla işe başladığını ve sermaye sınıfının açgözlülüğünden mütevellit düşük ücretlerle çalıştırıldığını ifade eder (Şefik Hüsnü, 1921, s. 35).

Buradan hareketle, Aydınlık’ta yer alan “*Sovyetler Rusya’sında Kadının Himayesi*” başlıklı yazıda, sermayedar devlet ile Sovyet devlet arasında kadınlar üzerinden bir

karşılaştırma yapılır. Bahsi geçen metine göre, öncelikle sermayedar ülkelerde kadının gelişimine erkeklerden daha az önem verilmektedir. Bundan dolayı da kadınlar, erkeklere nazaran bünyesi daha hızlı zayıflamakta ve hastalanmaktadır. Kadınların sık hastalanmasını Aydınlık, kadınların çalışma sahasındaki mevkilerinin erkeklerden daha aşağıda olmasına bağlamaktadır. Çünkü sermayedar devletlerde ucuz iş gücünü kadınlar oluşturmaktadır ve kadınlar, maddi imkânsızlıklardan dolayı kendi sağlıklarına bakamamaktadır (Aydınlık, 1923, s. 512).

Aydınlık'a göre sermayedar devletler, hamile kadınları hamileliğin son gününe kadar ağır işlerde çalıştırmaya mecbur bırakıyorken, Sovyetlerde, hamile kadınlar, hamilelikten önce ve sonra sekiz hafta izin almaktadır. Sermayedar devletin, kadına izin vermediği gibi ücretlerin de çalışmadığı dönemde yatmadığını, fakat Sovyetlerde hamilelikten kaynaklı izinlerinde tam yevmiye almakla beraber yeni doğan çocuğa, bir çocuk parası ve emzirme parası verildiği belirtilmiştir. Aydınlık, bunlardan mütevellit, sermayedar devletlerin kadınları, kullandığı, haklarını gasp ettiği ve kamusal alanda erkeklerden daha aşağıda konumlandırıldıklarını ifade etmekte ve buna karşın Sovyetlerde ise, kadınlara, annelere ve çocuklara değer verildiğini ve onların haklarının güvence altına alındığına dair bir bakış açısı sunmuştur (Aydınlık, 1923, s. 512).

Buradan hareketle Aydınlık, Türkiye'deki kadınların iş hayatında özellikle işçiler arasında konumlarının erkeklerden daha aşağıda ve zor koşullar içerisinde olduklarını aktarmış ve bu sorunları gündeme getirmiştir. Bilhassa kadınlar ve erkekler arasındaki çalışma şartları, çalışma saatleri ve aldıkları ücret konusundaki dengesizlikler göze çarpmaktadır. Bu hususta "*İstanbul İşçileri Hakkında Tetkikat- Kadın Rençberler 2*"¹ başlıklı yazıda, İstanbul'daki kadın ve erkek rençberlerin durumuna bir ışık tutmaktadır. Yazara göre, rençberler, yanaşma ve yardımcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yanaşmalar, erkeklerden oluşmakta olup, yaptıkları işi kadınların yapamayacağı, bunların gerçek bir bahçıvan gibi işi gördüğü ve bahçenin koruculuğunu da üstlendiklerini belirtmektedir. Fakat metinde, yanaşmaların, bahçe sahibinin sofrasında yediği-içtiği, aylıkları olmasa da senede 200-300 lira para aldıkları ve beş veya altı sene çalıştıktan sonra ayrılarak müstakil bir bahçe sahibi oldukları ifade edilmiştir. Yardımcıların hepsinin kadın olduğu, görevlerini yanaşmaların yani erkeklerin verdiğini, amele işlerini bu yardımcı kadınların yaptığını, gündelik olarak çalıştıklarını fakat sonbaharda işlerinin bittiğini, yani mevsimlik işçi olduklarını belirtmiştir (V., 1924, s. 615-616).

Bu metninden hareketle anlaşılan o dur ki; çalışma hayatı içerisinde kadınların durumu erkeklerden daha zor şartlar içerisinde. Topyekûn işçi, rençber gibi alt sınıf gelir gruplarına ait insanların çalışma şartları zor olmakla birlikte bu gelir gruplarındaki kadınların aldıkları ücret, çalışma koşulları ve hakları erkeklerden de zor durumdadır. Kamusal alan içinde iş kolları içerisinde erkek ve kadın arasında eşitsizlik mevcuttur. Rençber bir erkeğin, çalışma hayatı bittiğinde bir bahçe alacak güvencesi mevcutken, rençber bir kadının mevsimlik işçi olması ve hiçbir güvencesinin olmayışıyla daha aşağı ve yoksul bir konumdadır.

Kadın sorununu ancak toplumsal devrimle çözüleceğine inanan Şefik Hüsnü, kanunlarla düzelemeyeceğini, düzelse dahi bunun kısmi bir düzelme olacağını ifade eder. Aslında bu uğurda feminizm çalışmalarını da boşa çaba olarak nitelendirir ve bunların sonuçsuz kalacağına işaret eder. Onun nezdinde kadın sorunu feminizmle değil sosyalizmle çözülecek bir hadisedir (Şefik Hüsnü, 1921, s. 36). Böyle düşünmesinin sebebi, kadın meselesinin sınıf ayrımı ile girift bir ilişki içinde olmasına bağlıdır. Bir başka deyişle, kadın sorunu aslında bir sınıf sorununun izdüşümüdür.

Feminizm, kadın sorununa parmak bassa da Şefik Hüsnü'ye göre, bu ideoloji, burjuva zihniyetiyle doludur. Feminizm, kadınların siyaseten ve hukuken hak ettikleri eşitlikten

¹ Yazının sonunda yer alan yazar imzası kısaltılmış "V." şeklinde atılmıştır. Burada yazarı belli olmasa da, Aydınlık yazarları arasında bu metnin sahibinin Vedat Nedim Tör olduğunu düşünmekteyim.

yoksun olmaları neticesinde ortaya çıkan bir ideoloji olduğundan dolayı burjuva uzantısı olarak görülür. Ona göre burjuva siyasi partiler de kadınların çağrısına kulak vererek onların sorunlarını gündeme getirmiştir ve bu noktada karşı çıkmıştır. Çünkü Şefik Hüsnü, feminizmin aslında kadınların özel alana hapsedilmesini gündeme getirdiğini böylece kadını kamusal alana doğru çıkararak sermayenin daha fazla işçi elde etmesine ve yine kadınların erkeklere nazaran eşitsizliğini ön plana çıkararak suni gündem yaratmak suretiyle sermayenin sömürü düzeninin unutulmasına sebebiyet verdiğini düşünür (Şefik Hüsnü, 1921, s. 37).

Şefik Hüsnü, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin gündeme getirilmesini suni gündem olarak nitelese de bu aslında sınıf farkının olduğu toplumlarda suni gündemdir. Bir bakıma kendisi de kadın ve erkek arasında eşit hukuka sahip olması gerektiğine dair düşünceler içerisindedir. Ancak ona göre, kapitalist toplumda bu yasal eşitliklerin herhangi bir değeri yoktur. Çünkü hem kadın hem de erkek sömürülmeye devam edecektir ve eşitsizlik de böylece büyüyecektir. Bununla birlikte kadınlar arasında da eşitsizlik peyda olacaktır. Bu ayırım da burjuva kadını ve yoksul kadın olmak üzere ikiye ayrılır. Kadınların erkekler karşısında elde edeceği kanuni eşitlikler de burjuva kadınları lehine oluşturulacak ve yoksul kadınlar katmerli sömürü düzeninde (Hem erkek egemen sömürüsü hem de sermaye düzeni sömürüsü) tümünden unutulacaktır.

Buradan hareketle Aydınlık'ta yer alan “Kadınlar Âleminde: Kadınlar Halk Fırkası Münasebetiyle”² başlıklı yazıda, Kadın Halk Fırkası'nın beyanatları doğrultusunda tahlil edilmiştir. Öncelikle Kadın Halk Fırkası'na bakıldığında, 1923 yılında Nezihe Muhiddin başkanlığında bir grup kadın tarafından kurulmuştur. Fırkanın amacı, kadınların siyasal haklarının kazanımı ve siyasal alana dair taleplerini oluşturmaktır. Bozaslan'ın belirttiğine göre, Nezihe Muhiddin, Osmanlı'da erkeğin gerisinde kalan ve sivil topluma katılmayan kadının; ikincil konumu, sosyal ve siyasal haklara sahip olamaması ve erkeğin üstünlüğü anlayışını temel sorun haline getirmiştir. Böylece siyasal hak arayışıyla yola çıkan Nezihe Muhiddin, kadın hareketi ve feminist bilincin gelişmesi adına bir siyasal örgütlenmeye yönelmiştir (Bozaslan, 2020, s. 57). Fakat burada en önemli detay Nezihe Muhiddin'in feminizm anlayışının Cumhuriyetçi liberal eşitlik anlayışıyla uyumlu olmasıdır (Koyuncu-Lorasdağı, 2020, s. 399). Kaçar'ın aktardığına göre, fırkanın bildirisinde; kadının çalışma hayatına dâhil edilmesi, evdeki yaşamla kısıtlı kalmaması, evlilik sürecinde üretilmiş ve edinilmiş malların paylaşımında adının ve sözünün geçmesi, çocuklarının geleceği üstünde söz hakkının bulunması, yetimhaneler ve emzirme evlerinin kurulması, kız çocuklarının eğitiminin erkeklerle eşit olması ve belli bir yaşta kesilmemesi, eğitim alma olanaklarının kolaylaştırılması, eğitimlerinin sonunda iş bulma imkânlarının sağlanması gibi vaatlerde bulunulmuştur (Aktaran Kaçar, 2020, s. 54).

Metne göre Kadın Halk Fırkası, öncelikle iş ve emek ortaklığı bulunun kadınların, erkeklerden ayrı bir fırka olarak kurulmasına karşı çıkılır. Ardından fırkanın sunduğu vaatler incelenir ve yüksek bir fikir gücüyle yapılmış olsa da fırkanın bunları gerçekleştirmesinin mümkün olmadığını ifade edilir. Çünkü fırka, kadın sorunlarını tespit edebilmişse de sunduğu çözümün bakış açısı sermayedarın bakış açısıyla doğru orantılıdır. Bu doğrultuda S. C.'ye göre, eğer fırkanın kurucu kadınları, Türk kadınlarının sefaletten kurtulmasını amaçlıyorsa sefaleti ortadan kaldırmadan kadının toplumsal ve siyasal haklarını elde etmesinin faydası yoktur. Üstelik kadınların kurtuluş hareketinde, erkeklerden ayrı bir şekilde örgütlenmemeleri gerektiği de ifade edilir (S. C., 1923, s. 428-429). S.C.'nin Kadın Halk Fırkasına karşı çıkmasının en temel nedeni bu fırkanın liberal bir düşünce içerisinde olması ve erkekle kadını ayıran bir örgütlenme olarak ortaya çıkmasıdır.

² Yazının sonunda yer alan yazar imzası kısaltılmış “Sin. Cim.” şeklinde atılmıştır. Burada yazarı belli olmasa da, Aydınlık yazarları arasından bu metnin sahibinin baş harfleri uyuştuğundan mütevellit Sadreddin Celal olduğunu düşünmekteyim.

O halde anlaşılan o dur ki; Aydınlık için, kadın hareketi sosyalizm ve sınıf savaşıyla birleşmediği müddetçe sadece kadını ve erkeği ayrıştırıcı etkisiz bir örgütlenme biçimi olmaya devam edecektir. Toplumdaki, kadın-erkek konumlarının nedeni ise özel mülkiyetin ortaya çıkışı ve kapitalist devlet olduğundan dolayı sosyalizmle birlikte bu yapı da kırılacaktır. Böylece kadının kurtuluşu gerçekleşecektir.

3.2. Sınıf Ayırımında Kadın: Burjuva Kadın Versus Yoksul Kadın

Aydınlık dergisinde yer alan Muallime Melahat Nuri'nin yazısına göre Türk kadınlarının toplumda iki kategoriye ayrıldığı ifade edilmiştir. Ona göre bu kadınlardan birincisi, okur-yazar, piyano çalar, şık giyinir. İkincisi ise, ıstırap çeken, gözyaşı döken, yoksul ve cahildir. İkinci tür kadınların bu ıstırap ve cehennemden kurtulmaları için de dünyayı yeni bir bakış açısıyla görenlerin el uzatmasıyla mümkün olacağını dile getirmiştir (Muallim Melahat Nuri, 1921, s. 110). Fakat Melahat Nuri, sadece bu iki kategorinin kadınlara has olmadığını aynı şekilde erkeklerin de okur-yazar ve cahil, varlıklı ve yoksul olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Ona göre, zengin, cahil ve yoksulun eğitimi düşünmemekle birlikte toplumsal inkılapları ve kanunları da okur-yazar varlıklı sınıflar yapmaktadır. Böylece Melahat Nuri, zengin sınıfının, kanunları ve toplumsal inkılapları kendi muhitinin sorunlarına göre şekillendirdiğini, köylü, amele ve yoksul sınıfların sorunlarının göz ardı edildiğini ifade eder (Muallim Melahat Nuri, 1921, s. 110-111).

Aydınlık'ta bu iki kategoriye ayrılmış kadın imgesi, aslında sınıf ayırımının sonucu olarak doğmuştur. Bu kategorileşmeye Leman Sadreddin de katılır ve öncelikle kadının toplumdaki tarifini şu şekilde yapmıştır (1923a, s. 394):

“Birçok asırlardan beri kadın, hakkı tanınmayan bir esir hayatı geçirmiştir. Taa en eski devirlerden beri kadınları, kendi zevklerinin şahsiyetsiz ve mutî bir aleti olarak kullanan erkekler, ve kendi eserleri olan cemiyet, onları bütün bu esaret hayatına boyun eğerek tahammül edebilmeleri için, bütün ilmî ve içtimâî cereyanlardan uzakta bulundurmışlardır, onların bütün haklarını inkar etmişler, tam manasıyla dûn bir vaziyette; silahsız, mukavemetsiz bir halde bırakmışlardır”

Leman Sadreddin de bu kadın tanımını, zengin kadın ve yoksul kadın olmak üzere ikiye ayırmıştır. Fakat ona göre bu iki sınıfa ait kadınların ne olursa olsun ortak özelliklerinin “ezilen” olması dikkat çekicidir. Sadece zengin kadınların, erkeklerin tahakküm ve zulümlerinden diğerlerine nazaran az çok kurtulmak için çare bulduklarına işaret eder. Çünkü bu kadınlar, zengindir ve hayatın yükünü taşımadıklarından dolayı hayat daha yaşanır şekildedir. Yoksul sınıfa mensup kadınlar içinse durum o kadar parlak değildir. Leman Sadreddin, bu kadınların, bir lokma ekmek için veya zengin kadınların hayatlarının cazibesine kapılarak gençliklerini, vücutlarını satmak suretiyle burjuva kadınlarının iğrendikleri kişiler haline geldiklerini belirtir (Leman Sadreddin, 1923a, s. 394).

Buradan hareketle anlaşılan o dur ki, öncelikle kadınların üzerinde erkek egemen bir baskının varlığı mevcuttur. Erkekler, kadınları kendi tahakkümleri altında tutarak onların sosyal ve ekonomik açıdan gelişip, bağımsızlıklarını kazanmalarını engellemektedir. Bu tüm kadınlar için geçerli olmakla birlikte kadınların kanıksadığı ve anormal görmediği bir durumdur. Öte yandan Aydınlık hareketi yazarlarına göre, toplumda kadınlar erkek egemen tahakkümün yanı sıra kendi içlerinde de bölünmüştür. Doğuştan zengin olan veya daha refah yaşayan kadınlar, erkekler tarafından ezilse de yaşamlarını idame ettirecekleri herhangi bir güçlkle karşı karşıya değildir. Onlar için hayatın biraz daha çekilebilir yanı mevcuttur. Oysa bu tabakalaşmanın en zor sınavını yoksul kadınlar vermektedir. Hem erkek tahakkümünün yarattığı sömürü hem de gelir dağılımdaki dengesizlikten doğan sermayedarların sömürsüyle başa çıkmaktadır. Bu yaşam yoksul kadına acı verdiğinden mütevellit acılarının dinmesini zengin olmaktan geçtiğine kanaat getirir, böylece kendi bedenini de ücret karşılığı satarak fuhuşa sürüklenmelerine sebebiyet vermektedir.

Leman Sadreddin’e göre, bu iki kategorinin olması ve yoksul kesimin yaşadıkları ıstırapların nedeni sınıf ayrımıdır. Fakat toplumun içinde kadınların devamlı ezilmesinin sorumluları olarak da bu haksızlığa rağmen insanlık vazifesini yapmayan münevver kadınları görmektedir ve akabinde şu sözleri söylemektedir (Leman Sadreddin, 1923a, s. 394):

“Dünyanın birçok yerlerinde yüksek ruhlu kadınlar ve kızlar, ezilen, ölen ve ıstırap çeken hemşirelerinin hürriyet ve saadetleri için hayatlarını feda ederek çalıştılar ve çalışıyorlar. Fakat Türkiye’nin bu Louise Michelleri, Rosa Luxemburları, Clara Zetkinleri, Kollontayları nerede?”

Leman Sadreddin, bu kategorileşmenin ve kadınların sınıf ayrımı içerisinde ezilmesinin sebebini Marksist kadınlara bakarak Türk münevver kadınlarında görür. Tıpkı onlar gibi, Türk kadınlarının da birleşerek, teşkilatlanmak ve mücadele etmek için harekete geçmesi gerektiğinin altını çizer. Bu hareketin adı da ona göre, sosyalizmdir. Ancak sosyalizmle kadınların acılarının son bulacağını, hürriyet ve mutluluğa erişebileceklerini ifade etmiştir (Leman Sadreddin, 1923a, s. 395). Devrimlerin veya toplumların büyük ilerleyişlerinin kadınsız olamayacağına kanaat getiren Leman Sadreddin’e göre bunun en büyük örneği Rus Devrimi’dir. “İnkılap Kadınları” başlıklı yazısında, Bolşevik kadınların, devrim için siyasi ve askeri sahalardaki yararlarından bahseder (Leman Sadreddin, 1923b, s. 507-508).

Kadınların, içinde yaşadığı şartların değişimine defaatle vurgu yapan Leman Sadreddin, Türk kadınlarının yaşam standartlarının değişimini de devrimle gelen sosyalizmde bulmaktadır. Bu sebeple Rus Devrimi’nde başat rol oynayan sosyalist Rus kadınlarını örnek alınması gerekliliği üzerinde durur. Sosyalizm onun için, hem erkek egemen yapıyı kıracaktır hem de gelir dağılımında eşitlik sağlayacaktır.

3.3. Rusya’daki Müslüman Kadınların Durumu Üzerine

Sosyalist bir hareket olan Aydınlık’ın Sovyetlerle kurduğu sıcak ilişkilerin doğal sonucu olarak Lenin’den de etkilendiği bilinmektedir. Bu sebeple Rusya’nın devrim sırasında ve sonrasında kadınlarla ilgili durum, Aydınlık dergisi için dikkate değer bulunarak yakından takip edilmiş ve sayfalarında yer vermiştir.

Rusya’daki Müslüman kadınların ekonomik ve sosyal durumları hakkında bir yazı yazan Fevziye, öncelikle bu kadınları şu şekilde gruplara ayırmıştır (1924a, s. 603):

- a. Türkistan, Buhara, Hive, Şimali, Kafkasya bölgesi
- b. Azerbaycan’ın merkezi sanayi şehirlerini kapsayan bölge
- c. Kırgız Sahraları bölgesi
- d. Kırım Tatarlarının bölgesi
- e. Volga Boyu Tatar ve Başkırlar bölgesi

Fevziye’nin sınıflandırmasına göre, a grubunun kadınlarının, eski Müslüman feodalizmini derinden yaşadığını ve ekonomik devrim devresi geçiremediği için bu grubun yaşadığı bölgede dini dogmanın sürdüğünü belirtir. Bu bölgede, ilk yeniliğin 1917 Ekim devriminden sonra yaşandığını kaydeder ve bu yeniliğin dini dogmalar altında yaşayan kadınlara birden bire tesir edemediğinden bahseder. Bu sebeple bu bölgedeki kadınların, harekâtını ancak başlangıç seviyesinde olduğunu aktarır (Fevziye, 1924a, s. 603-604).

İkinci grubu teşkil eden Azerbaycan sahasının, daha Ekim devrimi yaşanmadan önce 19. Yüzyılın sonlarına doğru sanayi geliştiğinden mütevellit sınıflar arası ayrım da gelişmiştir. Bakü’nün proletaryası Kafkas inkılabında önemli rol oynamasına rağmen Azerbaycan kadınları üzerinde etkisi geç oluşmuştur. Bu grubu oluşturan kadınlarda farkındalık oluşmasında 1917 Ekim devrimi oldukça önem taşımaktadır. Çünkü devrim, Azerbaycan’da işçi ve kendi emeğiyle geçinen kadınlar arasında yer edinmiştir. Fevziye’ye göre buradaki kadın hareketini orijinal kılan durumlardan bir tanesi de kadınların erkeklerle birlikte hareket etmesidir. Bu sebeple Rusya’da yaşayan Müslüman kadınların durumunu parlak gören

Fevziye, Şuralar İdaresi'nin de kadınlara vaat ettiği toplumsal, ekonomik ve siyasal sahalardaki haklarını verdiğini belirtir. Bu yazıda Türkiye topraklarındaki kadınların durumuyla bir kıyaslamaya giden Fevziye, bu bölgedeki kadınların, tıpkı Türkiye'deki gibi devrimden önce kadınların hoca ve mollalardan korktuğunu ve özgür olamadıklarını belirtir. Ona göre, şayet kadının kurtuluşu amaçlanıyorsa örnek olarak Şuralar Rusya'sına bakılması gerekmektedir (Fevziye, 1924a, s. 604).

Fevziye, c grubunu teşkil eden Kırgız sahraları için ise, tamamen feodalizm hayatına geçmemelerinden dolayı dinin etkisinin yüksek olmadığından ve kendi patriarkal kalıntıların örf ve adet olarak devam ettiğinden bahseder. Yine de bu bölgedeki örf ve adetlerin kadınları, sosyal sınırlamalarla daraltmadığını belirtir ve ilk iki gruba nazaran daha serbest yaşadıklarını aktarır. Buradan hareketle ekonomik faaliyetlerde (daha çok evcil hayvanlara bakmak) çoğunlukla Kırgız kadınları tarafından görüldüğü için erkeklerin daha çok asalak gibi yaşadığını ifade eder. Ona göre, Kırgız kadının bu aktifliğinden dolayı diğer gruplardaki kadınlar kadar kadın hareketine ihtiyaç duymamaktadır (Fevziye, 1924b, s. 637).

Kırım Tatar bölgesinden oluşan d grubu ise, küçük ticaret burjuvazisinin olduğu yerdir. Fevziye'ye göre bu bölgenin, küçük burjuvazi kadınları devrimden evvel kadın hareketiyle okumalar yapsa da herhangi bir siyasi harekete katılacak dereceye gelmemiştir. Ekim devriminin Kırım toplumu üzerinde bir gelişme doğursa da Kırım proletaryasının neredeyse yok denecek kadar az olması, bu gelişmenin bir tam bilinç veya uyanış olarak tecelli edememesinden dolayı kadın hareketi de güçlenememiştir. Fevziye, Kırım kadınlarının, birinci grup kadar atıl olmadığını, nispeten daha canlı olduğunu sosyal ve siyasi faaliyete yavaş yavaş karışmaya başladığını da ekler. Özellikle Umumi Şuralar Kongresi'ne katılan Kırım kadınları olduğunu kaydeder (Fevziye, 1924b, s. 637-638).

Son grup olan e grubu ise, Rusya ile Şark arasındaki ticaretin ortasında kalmasından dolayı aracılık eden bir konuma sahiptir. Fevziye'ye göre, bu grubun coğrafi konumundan dolayı 19. Yüzyılın ortalarından itibaren büyük ticaret sermayedarına ve sosyal sahada yenilik hareketinin habercilerine sahiptir. Buradan hareketle 1905 yılında edebiyat, ilim, ticaret ve ekonomi alanlarında büyük atılımlar gerçekleşmiş ve önemli şahsiyetler yetişmiştir. Toplumdaki bu hareketin etkisi kadınları da sardığından mütevellit Rusya Müslümanlarının sosyal hayatına katılan pek çok Tatar kadın mevcuttur. Ona göre, bu grubun kadınları arasında sosyalizm, Bakü proletaryasına nispeten daha geç başlasa da Tatar halkının kurtuluşunu sosyalizmde görenlerin sayısı az değildir. Bilhassa bu grupta yer alan bölgelerin sosyalistleşmesinden sonra Tatar komünist kadınlarının, kendi bölgelerinde ve diğer bölgelerde sosyalizm adına çalıştıklarını ifade eder (Fevziye, 1924b, s. 638).

Fevziye'nin Rusya Müslüman kadınlarını incelerken, aynı zamanda Lenin ve kadınlar arasındaki bağlantıya da göz atmıştır. Ona göre Lenin, sosyalizme doğru çizdiği yolda giderken en büyük dayanak noktası olan proletaryanın devrimi gerçekleştirebilmesi için müttefiklere ihtiyaç duyulduğunu fark etmiş ve müttefiklerin de en önemlisi kadınlardır. Lenin, kadınları, hizmetkâr olarak işçi sınıfına yardımlaşmaya davet etmemiştir. Onun kurgusu işçi ve köylü kadınların tam katılımıyla sosyalist toplumu kurma idealidir. Bu yüzden burjuva kadınlarını değil, fakir, köylü ve kendi emeğiyle geçinen kadınları davet etmiştir. Lenin'in en çok önem verdiği şeyin işçi ailesinin geçiminin değişmesi olduğunu belirten Fevziye'ye göre kadının ev hayatını hapis olan, açlıklar ve dadılık yapan, sosyal ve siyasi hizmetlere katılımını engelleyen yapı değişmedikçe kadının kurtulması ve sosyalist toplumun kurulması mümkün değildir. Lenin'in bunu gördüğünü ve devrimde kadını başat role sevk ettiğini kaydeder (Fevziye, 1924c, s. 685-686).

Buradan hareketle Fevziye, aslında Lenin'in sosyalizmi kurmasına giden yolda kadınlara verdiği destek ve değer üzerinden Rusya Müslüman kadınlarının durumunu ilişkilendirir. Sosyalist devrimle birlikte kadın hareketinin de başladığını ve böylece kadın kurtuluşunun da gerçekleştiğini düşünür. Lenin'in görüşlerini ilkeselleştiren Aydınlık, Rusya

Müslüman kadınlarını inceleyerek sayfalarında aktarmıştır. Öte yandan Rusya’daki kadınları, Türkiye ile küçük bir kıyaslamaya da gider ve kadınların kurtuluşunun aslında sosyalizmden geçtiğine dair bir ispat çabası içerisine girer. Kadın konusunda Aydınlık dergisi, sıklıkla Rusya’daki kadınların devrimde sundukları katkıları işlemiştir.

Sonuç

Aydınlık dergisinin kadın üzerine görüşlerinde kadının konumu ve toplumsal sınıflandırılmasında nasıl kategorize ettiklerinin yanı sıra kadın imgesine bakış açılarını inşa etmede ve anlamlandırmada etkilendikleri Marksist yaklaşımların ne tür katkılarının olduğu ve ayrıştıktıkları noktaların olup olmadığını inceleyen bu çalışmada belirli parametreler ışığında sonuca varılmıştır. Öncelikle Marksist kuram burada oldukça önemlidir. Marksist kuramın özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla kadınların özel alana hapsolarak erkeğin tahakkümü altına girdiğine dair savı Aydınlık dergisinin en temel tematiklerinden birisidir. Özel mülkiyet kadın üzerinde hem erkekler hem de sermaye tarafından olmak üzere çifte sömürüye sebebiyet vermiştir.

Aydınlık dergisinde kadın işçilerin, erkek işçilerden az ücret alması, erkeğin üretim araçlarını elinde bulundurması sonucunda kadının kendisini geliştirmesine izin vermemesi, kadının burjuva devletlerde, erkekten aşağıda konumlanması ve bu konumlanıştan doğan ücret eşitsizliğinden dolayı hayatlarını devam ettirebilmek için kadının bedenini satarak fuhuşa sürüklenmesi derginin en belirgin tematiklerinden olup, bu sefaletin nedeni olarak da kapitalist toplum gösterilmiştir. Kadınların kendi arasında da sınıf ayrımından bahseden Aydınlık, yoksul kadınların, burjuva kadınlara nazaran daha fazla sömürüldüğünü de ortaya koyar. Tüm bu temalarda Marksist literatürün izlerini takip etmekle birlikte kadınların bu hayattan kurtuluşlarının ışığı olarak da sosyalist toplum gösterilmesi gözlemlenmiştir. Dahası bu fikir doğrultusunda dergide, Lenin’e yönelik övgülerden ve Rusya’daki kadınlara verilen haklardan, onların devrimde oynadıkları rollerden bahsedilir. Çünkü Türkiye’de de Rusya’daki gibi bir devrimin gerçekleşmesi için kadınların, sosyalist harekete dâhil edilmesi gerekmektedir.

Aydınlık dergisinin, Marx, Engels ve Lenin’den ayrıldıkları bir nokta olmasa da Spartakist harekette ayrıldıkları bir nokta mevcuttur. Spartakist hareket, kadın liberal hareketlerin peşinde olduğu “yasal eşitlik” taleplerine karşı çıkmamakla birlikte hatta kendi içinde değerlendirdiğinde onu bir uyanış, kadınları kurtuluşa götüren bir destek mekanizması olarak görür. Marx, Engels ve Lenin üçlüsü ise feminizm hareketlerini liberalizmin bir uzantısı ve burjuvanın konumunu devam ettirme niteliğinde oluşundan dolayı lanetler. Aydınlık dergisi bu makas ayrımında Marx, Engels ve Lenin üçlüsünü takip ederek Spartakist hareketle kuramsal bir ayrışma yaşar. Bu hususta Türkiye’deki feminist hareketlerini faydasız bulmaktadır. Çünkü kadınların sadece kendi haklarını aradıkları kadın hareketlerinin sonuçsuz kalacağını düşünür ve özel mülkiyetçi toplum sosyalist topluma geçerse kadın sorunu da ortadan kalkar tematiği üzerinden hareket eder.

Kaynakça

- Aydınlık (1923). Sovyet Rusya’ında kadının himayesi. *Aydınlık*, (19) 512.
- Bozaslan, E. Ç. (2020). Siyasetle alâkalı mı? siyasetle alâkasız mı?: kadınlar halk fırkası’ndan günümüze kadın-siyaset ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 49-66.
- Brown, H. A. (2016). *Marx’ta toplumsal cinsiyet ve aile*. Dipnot.
- Çaha, H. (2017). Bolşevik devrimi ve Orta Asyalı Müslüman kadın: 1917-1950. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22 (88), 5-29.
- Çakır, S. (2018). Feminizm: ataerkil iktidarın eleştirisi. (B. Örs, Ed.). *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. 415-475. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Çoban, F. (2017). Toplumsal cinsiyet kuramına giden yolda yaşamı ve fikri katkılarıyla clara zetkin. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, X(1), 98-127.
- Darendelioğlu, İ. (1976). *Türkiye’de Komünist hareketleri*. Tokar Yayınları.
- Engels, F. (2003). *Ailenin, Özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. Eriş Yayınları.
- Fevziye (1924a). Rusya’daki müslüman kadınlarının içtimaî vaziyetlerine icmalî bir nazar-1. *Aydınlık*, (23) 603-605.
- Fevziye (1923b). Rusya’daki Müslüman kadınlarının içtimaî vaziyetlerine bir nazar-2. *Aydınlık*, (24), 637-638.
- Fevziye (1923c). Lenin ve kadınlık. *Aydınlık*, (26) 685-686.
- Güneş, F. (2015). Toplumsal yeniden üretim ve karşılığı ödenmeyen kadın emeği. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 2-9.
- Gürel, B., Nacar, C. (2018). Şefik Hüsnü (Değmer). (M. Gültekingil, Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, (8), 118-133.
- Kaçar, A. (2020). *Kadınlar halk fırkasından Türk kadınlar birliğine kadın hareketi ve basına yansımaları (1923-1935)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Koyuncu-Lorasdağı, B (2020). Yasal eşitlik siyasal hak talepleri ekseninde Türkiye’de liberal feminizmin serencamı. (F. Saygılıgil ve N. Berber, Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* (10), 386-404
- Kruspskaya, N. (1996). Clara Zetkin’in anısına. (N. Kruspskaya ve W. Pieck, Ed.). *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. 187-195. İnter Yayınları.
- Leman Sadreddin (1923a). Kadının hakkı. *Aydınlık*, (15), 394-395.
- Leman Sadreddin (1923b). İnkılâb kadınları. *Aydınlık*, (19), 507-508.
- Lenin, V. İ. (1975). *Toplumda kadının rolü üzerine* (M. Güneş, Çev.). Ürün Yayınları.
- Lenin, V. İ. (2018). *Sosyalizm ve din*. (A. Şentek Çev.). Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Luxemburg, R. (2012). *Spartakistler ne istiyor?*. (R. Zarakolu, Çev.). Belge Yayınları.
- Marx, K. (2018). *1844 El yazmaları*. (M. Belge, Çev.). İletişim.
- Marx, K., Engels, F. (2020). *Komünist manifesto*. (T. Bora, Çev.). İletişim.
- Muallime Melahat Nuri (1921). Kadınlarımız. *Aydınlık*, (4), 110-111.
- Müller, J. (2000). *Marksizm, kadın ve aile*. (Ö. Ünalın, Çev.). Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Pieck, W. (1996). Clara Zetkin- yaşamı ve mücadelesi. (N. Kruspskaya ve W. Pieck, Ed.). *Kadın sorunu üzerine seçme yazılar*. 196-235. İnter Yayınları.
- S. C. (1923). Kadınlar âleminde: kadınlar halk fırkası münasebetiyle. *Aydınlık*, (16), 428-429.
- Saadet (1923). Kadınlık için... *Aydınlık*, (15), 396-398.
- Sayılgan, A. (1976). *Türkiye’de sol hareketler*, Otağ.
- Smith, S. (2016): *Kadınlar ve sosyalizm* (E. B. Eratalay, Çev.), Yordam Kitap.
- Şefik Hüsnü (1921). İçtimaî inkılâb ve kadınlarımız, *Aydınlık*, (2), 35-40.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye’de sosyalist ve komünist faaliyetler*, Ayyıldız Matbaası.
- Toprak, Z. (2016). *Aydınlık dergisi [1921-1925], Marksizm ve feminizm. Müteferrika*, (50), 3-50.
- Toprak, Z. (2018). Vladimir İlyiç Ulyanof (Lenin) ve Türkiye - Ekim Devrimi, Lenin ve *Aydınlık*’ta (1921-1925) Marksist Kadınlar. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (289), 28-37.
- Tunçay, M. (2019). *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925* (1). İletişim.
- V. (1924). İstanbul işçileri hakkında tetkikat- kadın rençberler. *Aydınlık*, (23), 615-616.
- Zetkin, C. (1996a). Günümüzde kadın işçiler sorunu ve kadın sorunu. (N. Kruspskaya ve W. Pieck, Ed.). *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. İnter Yayınları, 9-47.
- Zetkin, C. (1996b). Komünist kadın hareketi. (N. Kruspskaya ve W. Pieck, Ed.). *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. 119-130. İnter Yayınları.
- Zetkin, C. (1996c). Sosyalizm yalnızca proleter kadınla yenecektir!. (N. Kruspskaya ve W. Pieck, Ed.). *Kadın sorunu üzerine seçme yazılar*. 131-146. İnter Yayınları.

Zetkin, C. (1996d). Burjuva kadın hareketi. (N. Kruspskaya ve W. Pieck, Ed.). *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. İnter Yayınları, 97-106.

Extended Summary

The Industrial Revolution affected the role of women oppressed and exploited by men and having a disadvantaged, unequal, and secondary status in the labor market. In a way, the change of property had an impact on the position of woman in the family institution and male-female relationships. In Marxist theory, the oppression of women has been linked to private property, which is the development of a society. Private property has also brought about inequality, which was previously unknown to societies, arising from the relations of production. Woman, who is the subject in the structure of communal society, inevitably developed to come under the domination of man with the confiscation of the means of production in new production relations. At present, in the new relations of production (private property), people are divided into two structures, the oppressor and the oppressed class. From here, women represented the oppressed class and men represented the oppressor class. Marxist theory, which suggested that this inequality would disappear with the establishment of socialist society, integrated the women's liberation movement into the idea of socialist revolution. In other words, Marxist theory considers that the women's movements, in which women seek only their rights, will be fruitless, and acts on the question of women as they come into contact with socialist society if private-property society passes into socialist society.

While Marx and Engels owned more powerful male means of production than woman, the woman was left with her home area. Thus, the man who could bring bread into the house became the owner of power and power. Women, on the other hand, are oppressed under the domination of men, and the woman who has to work in the public sphere is oppressed once by the capitalist. This gives birth to the double exploitation of women.

Since Lenin thought that where there is a bourgeois regime, men and women cannot achieve legal equality, and that the system of exploitation will continue, equality of women can only be established through socialism. Following the establishment of socialism, the woman of the bourgeois regime aims to break the structure that is being obstructed into the house and continues under the domination and exploitation of man. Lenin's most original ideas in this regard were to liberate the woman from her shackles, such as housework and marriage, and to encourage the woman to participate in public life and social production.

In the Spartacist movement, Rosa Luxemburg was not as inclined to the issues of women as Clara Zetkin. In this regard, Zetkin both offers more advanced ideas and is at the forefront. Luxemburg does not treat proletarian women's organisation independently of the general proletarian liberation movement and is the general liberation movement it prioritizes. Because this movement will save society from capitalism. It treats the women's movement as a mechanism of awakening in a capitalist society and of support leading to liberation. Yet she does not underestimate the rights the women's movement has acquired and assigns them a value. Clara Zetkin aims at the salvation of all mankind, not the salvation of a single sex or a single class. It has linked these two liberation movements together, while evaluating the liberation of women below the salvation of humanity. He advocated the functionalization of women by active presence in the establishment and revolution of socialism, and thus ensured that women take action for their own liberation movement. For this reason, she organized women for the socialist movement and organized meetings and conferences. As a result, the Spartacist movement differs from its predecessors in that women find their salvation in socialism, as well as in that they do not oppose liberal women's movements.

The Journal of Aydınlık movement has made close contact with the Spartacist movement as well as following Marx, Engels, and Lenin trio as their representation of ideas besides being a socialist magazine, which aims to address intellectuals. In this study examined the contributions made by these Marxist approaches and explored whether there are differences of opinion in establishing and interpreting The Journal of Aydınlık Movement's perspective on the female image. In this regard, the perspective of The Journal of Aydınlık on the image of woman, the position of woman, and the classification of woman in society were categorized and examined through the mentioned Marxist theorists. No other study has been found in the literature examining the female image of the Luminous magazine movement through Marxist theorists to whom they are influenced.

In this study, it is observed that The Journal of Aydınlık has influenced “woman” his views on international Marxist literature. In particular, their admiration for Soviet Russia and Lenin verse is present, and this has often been moved to the pages of the journal.

TÜDAD - CİLT 7 - SAYI 1 - OCAK 2024